

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės katedra

**Agnės Bartkutės,
V kurso, Tarptautinės ir ES teisės
studijų atšakos studentės**

Magistro darbas

ES ir AKR šalių bendradarbiavimo teisiniai aspektai

Vadovas: asist. Deividas Kriauciūnas

Recenzentė: doc. dr. Skirgailė Žalimienė

Vilnius 2007

TURINYS

IŽANGA	3
I DALIS. ES BENDRADARBIAVIMAS VYSTYMOŠI LABUI. BENDRIEJI ASPEKTAI	7
1 skyrius. ES bendradarbiavimas vystymosi labui tarptautiniu lygiu	7
2 skyrius. Bendradarbiavimas vystymosi labui ES lygiu	9
2.1. Bendradarbiavimo vystymosi labui teisinis pagrindas	9
2.2. I ir II ramsčių atskyrimo problematika	9
2.3. Pasidalinamoji Bendrijos ir valstybių narių kompetencija	10
2.4. Funkcijų paskirstymas ES institucijose: ribotas Europos Parlamento vaidmuo priimant sprendimus.....	12
II DALIS. ES – AKR PARTNERYSTĖS TEISINIAI ASPEKTAI	14
1 skyrius. AKR grupės teisinis statusas ir jo specifika	14
2 skyrius. ES – AKR santykių istorinė analizė: teisinis pagrindas EEB Sutartyje bei pirmieji bendradarbiavimo susitarimai	16
3 skyrius. Lomės konvencijos – išsamaus santykių su besivystančiomis šalimis reguliavimo pavyzdys	17
3.1. Lomės konvencijų reguliavimo apimtis.....	17
3.2. Jungtinės ES – AKR institucijos – abipusio šalių dalyvavimo formuojant santykius garantija	18
4 skyrius. „Lomės režimas“ daugiašalių prekybinių santykių kontekste	21
4.1. GATT didžiausio palankumo šalies statuso principas ir jo išimtys	21
4.2. Ginčas dėl ES bananų importo rinkos. Aplinkybės ir šalių argumentai	22
4.3. PPO ginčų sprendimo kolegijų išvados ir ginčo pasekmės	23
5 skyrius. 2000 m. Kotonu susitarimas – naujasis reguliavimas	25
5.1. Žmogaus teisių ir laisvių, demokratijos, teisinės valstybės principų reikšmė	27
5.1.1. <i>Dialogas ir konsultacijų procedūra esminio veiksnio pažeidimo atveju</i>	28
5.1.2. <i>Nediskriminavimo pilietybės pagrindu principas</i>	31
5.2. ES – AKR partnerystės finansavimo mechanizmas.....	33
5.2.1. <i>Finansavimo tikslai, metodai, lėšų gavėjai</i>	33
5.2.2. <i>Bendrojo biudžeto ir EPF santykis</i>	34
5.2.3. <i>Dešimtojo EPF (2008 – 2013 m.) analizė</i>	35
5.3. ES – AKR bendradarbiavimas prekybos srityje	37
5.3.1. <i>ES išorės prekybos politika ir AKR</i>	37
5.3.2. <i>EPS – su PPO normomis suderinti susitarimai</i>	39
5.3.3. <i>EPS susitariančios šalys</i>	42

5.3.4. <i>EPS</i> reglamentavimo apimtis	45
5.3.5. <i>Ginčų sprendimo mechanizmas EPS</i>	51
5.4. <i>Ginčų sprendimo procedūra pagal Kotonu susitarimą</i>	53
III DALIS. LIETUVA IR AKR ŠALYS	56
IŠVADOS	59
SANTRAUKA (LIETUVIŲ KALBA)	63
SANTRAUKA (PRANCŪZŲ KALBA)	65
LITERATŪROS SĄRAŠAS	67

IŽANGA

Aktyvaus Europos Sąjungos (toliau – ES) bendravimo su trečiosiomis šalimis idėja tokia pat sena kaip ir Europos integracijos procesas.¹ Viena iš ES išorės santykių sričių – bendradarbiavimas vystymosi labui. Naujos tendencijos, idėjos, galimybės lėmė pokyčius šioje srityje, ir pasauliniu, ir regioniniu, ir nacionaliniu lygiu.

Sąvoka „bendradarbiavimas vystymosi labui“ suprantama gerokai plačiau nei vien tik lėšų dalybos. Būdamą stambiausiu pasaulio prekybos bloku, ES šiandien pirmenybę teikia paramos derinimui su užsienio prekybos santykiais. Geriausias to pavyzdys – partnerystė su Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno valstybėmis (toliau – AKR), kuri ilgo proceso pasekoje tapo precedento neturinčiais, abi šalys įpareigojančiais santykiais tarp skirtingo išsivystymo lygio subjektų.

Pagrindinis šio darbo *objektas* – kompleksinių ir sudėtingų ES – AKR santykių teisiniai aspektai. Tai - pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsauga, finansinės paramos teikimas AKR šalims, bendradarbiavimas prekybos srityje, ginčų sprendimo procedūros. Būtent šie teisiniai aspektai geriausiai parodo ES-AKR santykių išskirtinumą, todėl ir pasirinkti nagrinėti darbe.

ES ir AKR santykiai yra pakankamai sudėtingi, kad būtų galima pateikti vienareikšmišką vertinimą. To šiuo darbu ir nesiekama. Pasvėrus teigiamus ir neigiamus veiksnius, analizuojama, kokią apimtį, turinį ar formą pasirinkti įteisinant santykius taip, kad būtų visapusiškai tenkinami šalių lūkesčiai ir neprieštaraujama visuotinai pripažintiems sutarčių, prekybos teisės ir kitiems tarptautiniams principams. Šiam *tiksliui* pasiekti formuluojami *uždaviniai*:

- Išnagrinėti ES bendradarbiavimo vystymosi labui tikslus ir pagrindus pirminėje teisėje;
- Analizuoti Bendrijų ir valstybių narių kompetencijos pasidalinimo šioje srityje problemą;
- Įvardinti ES – AKR santykių užmezgimo motyvus ir tikslus;
- Išanalizuoti ES – AKR teisinio reglamentavimo raidą, šaltinių turinį ir suderinamumą su tarptautinės teisės nuostatomis;
- Įvertinti žmogaus teisių ir laisvių, demokratijos, teisinės valstybės principų reikšmę ES

---

¹ *Europos Sąjungos veiklos sričių apžvalga* [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://europa.eu/pol/cfsp/overview_lt.htm>

- AKR partnerystėje;
- Palyginti ES laisvos prekybos sutartis su būsimaisiais ES – AKR prekybiniais susitarimais bei įvertinti juos pasaulio prekybos teisės kontekste;
- Nustatyti Lietuvos (ir kitų naujųjų ES narių) teises ir pareigas AKR atžvilgiu.

ES šalims partnerystė su AKR buvo ir yra teisinių diskusijų objektu. Ypač prekybos teisės srityje: nuolatiniiais moksliniais tyrimais bandoma atsakyti į klausimą, kaip praktikoje išsaugoti šiuos specifinius dvišalius santykius kartu nepažeidžiant daugiašalių įsipareigojimų Pasaulio prekybos organizacijos (toliau – PPO) kontekste.

Bendradarbiavimas vystymosi labui – viena sudedamųjų *acquis communautaire* (toliau – *acquis*) dalių. Todėl net ir suvokiant, jog ES – AKR partnerystė nėra prioritetinga sritis Lietuvai, ar kitoms naujosioms ES narėms, negalime paneigti temos *aktualumo* – nusprendusios „perimti visus ES sutartinius santykius su trečiosiomis šalimis“², įgijome ne tik teisių, bet ir įpareigojimų.

Praktikoje atskiri šio darbo skyriai galėtų būti pritaikyti muitinės teisės, finansų teisės srityse (pavyzdžiui, skyrius apie prekių kilmės taisyklės taikymą arba Europos Plėtros Fondo įnašus, kaip privalomą įpareigojimą ES valstybėms narėms).

Galiausiai, kiekvienam kvalifikuotam teisės specialistui svarbu turėti visapusiškas žinias ir susipažinti su šių dienų ES aktualijomis bei problemomis.

Deja, tenka pripažinti, jog Lietuvoje mokslinių tyrimų šia tema rasti nepavyko. Tačiau užsienio literatūros gausa bei ypatingas susidomėjimas Europoje ir pasauliniu mastu, tapo didele paskata rinktis šią darbo temą. Didelė naudotų *šaltinių* dalis – tai užsienio universitetų bibliotekose sukaupta informacija. Nemažai naudotasi ir Europos vystymosi politikos valdymo centro (ECDPM), Pasaulio prekybos organizacijos (PPO) publikacijomis, bei eile kitų šaltinių.

Be teisinių žinių, temai analizuoti remtasi ir ekonomikos mokslų, tarptautinių santykių disciplinomis.

Siekiant įgyvendinti darbe iškeltus uždavinius remtasi *aprašomuoju, sisteminiu, lyginamuoju, teleologiniu, istoriniu metodais*:

- *Aprašomasis metodas*. Kadangi tema nėra plačiai žinoma, šis metodas taikomas lyg „įvadas“ į jos analizę.

---

²LR Vyriausybės nutarimas Nr. 192 dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė ACQUIS priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir ACQUIS įgyvendinimo priemonių 2001 metų planų patvirtinimo. (Valstybės žinios, 2001, Nr.18 – 554)

- *Sisteminio metodo* siekta surasti vieningą sistemą itin kompleksiškuose ES – AKR santykiuose. Beje, teisinių institutų tarpusavio sąsaja neapsiribojama. Labai svarbu surasti ir vieningą pagrindinių šaltinių sistemą, vienas nuostatas aiškinti atsižvelgiant į kitas (pavyzdžiui, daugiašaliai ir dvišaliai susitarimai; nacionalinis, regioninis ir tarptautinis reguliavimas).

- *Lyginamasis metodas* naudotas daugiausiai prekybos teisės kontekste, lyginant ES laisvos prekybos sutartis su įvairiomis trečiosiomis šalimis (Čile, Pietų Afrika, Viduržemio jūros regiono šalimis), taip bandant modeliuoti būsimuosius ES – AKR prekybos susitarimus – jų apimtį, formą, būtinus įtraukti prekybos teisės institutus.

- *Teleologinis metodas (pagal tikslus)*. ES – AKR santykių tikslai yra specifiniai, todėl šis metodas yra būtinas siekiant suprasti reguliavimo ypatumus.

- *Istorinis metodas*. Vienas iš svarbiausių šiame darbe, nes visų pirma istorinės aplinkybės lėmė ES – AKR bendradarbiavimą. Pastebima nuolatinė santykių evoliucija, keitėsi ir šaltiniai, todėl svarbu, kokios aplinkybės tai skatino. Reglamentavimo raida didžiąja dalimi lėmė ir šio darbo struktūrą: pirmąsias konvencijas (Jaundės ir Lomės) pakeičia dabar galiojančios nuostatos (Kotonu susitarimas), tačiau jomis apsiriboti neleidžia numatomas naujųjų ekonominės partnerystės susitarimų sudarymas nuo 2008 m. sausio 1 d.

Struktūra. Darbas susideda iš trijų dalių, kurios dar skirstomos į skyrius:

Pirmoji – tai bendro pobūdžio dalis, skirta ES politikos vystymosi labai sąvokai, teisiniam pagrindui, valstybių narių, Bendrijos bei jos institucijų kompetencijai nagrinėti. *Antroji* dalis yra plačiausia. Po AKR grupės kaip teisinių santykių dalyvės apibūdinimo (1 Skyrius), pradedama jau minėta chronologinė seka: trumpai aptarus pirmuosius susitarimus (Jaundės konvencijas) (2 Skyrius), didesnis dėmesys skiriamas ES – AKR santykiams Lomės konvencijų pagrindu (3 Skyrius). Svarbiausių institutų analizė, įskaitant ir bendrąsias ES – AKR institucijas, kurios veikia iki šiol, pabaigiama konstatavimu apie neišvengiamas reformas. Šie pokyčiai tiesiogiai susiję su pasaulio prekybos teise ir PPO kilusiu ginču, tai - 4 Skyrius.

Dabar galiojančio Kotonu susitarimo analizė (5 Skyrius) paremta specifine schema. Čia būtina išskirti tris svarbiausius institutus, kuriais šalys įgyvendina susitarimo tikslus:

- žmogaus teisių ir laisvių, demokratijos, teisinės valstybės principų apsauga ir taikytina procedūra juos pažeidus,
- finansinės paramos AKR šalims teikimo ypatumai,
- prekybiniai ES – AKR santykiai. Tačiau turint omenyje galiojančio lengvatinio

prekybos režimo laikinumą (taikytinas tik iki 2008 m. sausio 1 d.), dėmesys skiriamas ne dabartiniam reglamentavimui, o būsimiesiems ekonominės partnerystės susitarimams. Kotonu susitarimo analizė baigiama skyriumi apie ginčų nagrinėjimo tvarką ir jos tobulinimą.

Paskutiniojoje darbo dalyje (*Trečioji dalis*) aptariama, kokie santykiai su AKR šalimis sieja Lietuvą.

I DALIS.

ES BENDRADARBIAVIMAS VYSTYMOŠI LABUI. BENDRIEJI ASPEKTAI

1 skyrius.

ES bendradarbiavimas vystymosi labui tarptautiniu lygiu

Nors bendradarbiavimas vystymosi labui paprastai suprantamas kaip viena iš EB politikos sričių, juo sprendžiamos problemos yra globalios. Todėl siekiant suprasti šią sritį, pirmiausiai būtinas vertinimas tarptautiniame kontekste.

2000 m. rugsėjo 8 d. Jungtinių Tautų (toliau – JT) Tūkstantmečio deklaracija³, vėliau dar ir 2005 m. deklaracija „Tūkstantmetis + 5“, buvo įtvirtinti Tūkstantmečio vystymosi tikslai, kaip bendri tarptautiniai kriterijai kovai su skurdu. 191 valstybė nustatė aštuonis tikslus, kuriuos reikia pasiekti, kad pasaulyje būtų panaikintas skurdas ir sumažinta nelygybė: sustabdyti mirtingumą, ligų plitimą, sumažinti nepriteklių, garantuoti lygias teises, pradinį išsilavinimą, užtikrinti darnų ekonominį ir aplinkos vystymąsi, plėtoti pasaulinę partnerystę vystymosi labui.

Be to, JT Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijoje (angl. OECD) iškeltas siekis, kad valstybių teikiamos paramos ir bendrųjų nacionalinių pajamų (toliau – BNP) santykis iki 2015 m. pasiektų 0,7 proc. Realiai *Oficiali parama vystymuisi* (ODA, angl. *Official development aid*) įgyvendinama tik iš dalies, nes tik penkios šalys šio santykio laikosi: Danija, Liuksemburgas, Norvegija, Olandija, Švedija. Vokietija teskiria 0,35 proc., Japonija – 0,28 proc., JAV – 0,22 proc., Lietuva – 0,07 proc. BNP.⁴

Kartu skaičiuojant, visų ES narių teikiama ODA sudaro didesniąją dalį. Tad galime teigti, jog ES vaidina svarbiausią vaidmenį pagalbos vystymuisi srityje.⁵ Be to, šiandien ji yra sudariusi paramos programas su visomis besivystančiomis šalimis bei laikoma svarbiausia jų prekybos partnere (ypač Afrikos valstybėms).

Bendrija ir jos valstybės narės, veikdamos bendradarbiavimo vystymosi labui kryptimis, privalo vadovautis JTO ir kitose kompetentingose tarptautinėse organizacijose priimtais įsipareigojimais, kaip tai numatyta Europos Bendrijos steigimo sutarties (toliau –

³2000 m. rugsėjo 8 d. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 55/2.

⁴*The 0.7% target: An in-depth look* [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://www.unmillenniumproject.org/press/07.htm>>

⁵EU Donor Atlas. Mapping Official development assistance [interaktyvus]. 2006-02 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_donor_atlas_2006.pdf>

EB Sutarties⁶) 177 str. 2 d. ir Europos Sąjungos sutarties⁷ (toliau – ES Sutarties) 11 str.

---

⁶2004 m. gegužės 14 d. Europos Bendrijos steigimo sutartis (konsoliduota versija) (OJ 2002, C 325, p. 33)
(Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2)

⁷1992 m. vasario 7 d. Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis (OJ 1992 C 191, p. 1)

2 skyrius.

Bendradarbiavimas vystymosi labui ES lygiu

2.1. Bendradarbiavimo vystymosi labui teisinis pagrindas

Tinkamo teisinio pagrindo visapusiškai vykdyti bendradarbiavimo vystymosi labui politiką, ilgą laiką tiesiog nebuvo. Tai paaiškinama tuo, jog pirminės EB Sutarties kūrėjų dėmesys buvo skirtas buvusioms ir esamoms kolonijoms. 1957 m. Romos sutartyje būtent šios teritorijos, įvardintos „užjūrio valstybėmis ir teritorijomis, už Bendrijos ribų“⁸ naudojosi „specialiu režimu“. Kurį laiką spragą bandyta įveikti per EB Sutarties 308 str. galimybę „imtis Bendrijos veiksmų, kuriems Sutartis nenumato reikalingų įgaliojimų“. Vis dėlto buvo būtinas tinkamesnis teisinis pagrindas.

Siekiant glaudesnės sąjungos tarp Europos tautų bei įsitvirtinimo tarptautinėje arenoje, buvo vis plečiamos EB veiklos sritys. Todėl 1992 m. Maastrichto sutartimi kaip viena iš EB veiklos sričių, pirmą kartą tiesiogiai įtvirtinta ir politika vystymosi labui (XX Antraštinė dalis⁹). Tačiau išsprendus teisinio pagrindo klausimą, iškilo kita problema – neaiškus I ir II ramsčio atskyrimas.

2.2. I ir II ramsčių atskyrimo problematika

Tai, jog EB Sutartyje (177 str. 1 d. ir 2 d.) keliami bendradarbiavimo vystymosi labui tikslai sutampa su įtvirtintaisiais ES Sutarties 11 str., kelia klausimą dėl šios srities priskyrimo konkrečiam ramsčiui. Praktikoje tai lemia veiksmų ar priimamų sprendimų dubliavimą ir nenuoseklumą bei sudėtingą funkcijų paskirstymą tarp institucijų.

Pavyzdžiui, Europos Teisingumo Teisme (toliau – ETT) yra iškeltas ieškinys¹⁰, susijęs su ramsčių atskyrimu. Dėl lengvųjų ginklų moratoriumo Vakarų Afrikos valstybėms, Taryba priėmė bendruosius veiksmus (II ramstis). Bet Vakarų Afrikos šalys yra ir Kotonu susitarimo¹¹ dalyvėmis, o jo 11 str. 3 d. reglamentuoja lengvųjų ginklų teikimą.

⁸1957 m. kovo 3 d. Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartis (Romos sutartis) (Originali redakcija)

⁹Svarbu šią antraštinę dalį atskirti nuo EB Sutarties XXI antraštinės dalies, kuri skirta EB santykiams su kitomis trečiosiomis šalimis: 181a str. buvo įterptas Nicos sutartimi siekiant reglamentuoti ekonominį, finansinį ir techninį bendradarbiavimą su besivystančiųjų šalių grupei nepriklausančiomis valstybėmis, nes iki šiol nė viename EB Sutarties straipsnyje tokios nuostatos nebuvo.

¹⁰C-91/05 Europos Bendrijų Komisijos 2005 m. vasario 21 d. pareikštas ieškinys Europos Sąjungos Tarybai

¹¹2000 m. birželio 6 d. Partnerystės susitarimas tarp Afrikos, Karibų jūros bei Ramiojo vandenyno grupės

Akcentuodama, jog Kotonu susitarimu įgyvendinama politika vystymosi labui (EB Sutarties XX antraštinė dalis), Komisija (toliau – EK) prašo pripažinti bendruosius veiksmus neteisėtais, kaip darančius poveikį Bendrijos įgaliojimams pagal EB Sutartį (EK remiasi ES Sutarties 47 str.).

Gana sudėtinga ramsčius išskirti ir Europos Komisijoje, kur vystymosi politiką įgyvendina net kelios darbo grupės: *išorinių santykių* darbo grupė (RELEX) (priskiriama II ramsčiui), *vystymosi* darbo grupė bei darbo grupė *prekybai*. Pavyzdžiui, dėl specifinio pobūdžio parama ir prekyba su AKR šalimis galėtų būti priskirta bet kuriai iš trijų grupių.

Šis pavyzdys akivaizdžiai parodo, jog efektyvų procesą galėtų užtikrinti ne bendradarbiavimo vystymosi labui priskyrimas vienam iš ramsčių, o jų derinimas tarpusavyje (t.y. vystymosi ir išorės santykių derinimas). Suderinamumo principas yra net įtvirtintas ES Sutarties 3 str. Atsakingomis už tokio nuoseklumo užtikrinimą pripažintos Taryba ir EK, kurios bendradarbiauja tarpusavyje bei „pagal savo atitinkamus įgaliojimus užtikrina šių politikos krypčių įgyvendinimą“.¹²

Kaip to pasiekti praktikoje padeda atskleisti EK pateikti „*Praktiniai patarimai siekiant didesnės darnos, veiksmingumo ir matomumo*“¹³, kuriuose numatoma eilė priemonių vidaus ir išorės politikai derinti. Pavyzdžiui, sustiprinti tik vienos EK darbo grupės (darbo grupė išorės santykiams) vaidmenį; glaudžiau bendradarbiauti Komisijos tarnyboms ir Tarybos politikos skyriui; aktualius klausimus laiku aptarti Nuolatinių atstovų komitete, taip užtikrinant darnų pasirengimą išorės ir vidaus politikos temoms.

Pažymėtina, jog suderinamumo principas aktualus ir tuomet, kai siekiama atriboti Bendrijos ir valstybių narių kompetenciją.

2.3. Pasidalinamoji Bendrijos ir valstybių narių kompetencija

EB Sutarties 3 str. bendradarbiavimas vystymosi labui įtvirtintas kaip viena iš Bendrijos kompetencijai priskirtų veiklos sričių. XX antraštinėje dalyje jis detalizuojamas išvardinant pagrindines priemones, tikslus, subjektus. Tačiau nepakankamai aiškios nuostatos kelia Bendrijos ir valstybių narių kompetencijos atribojimo klausimą.

---

valstybių ir Europos bendrijos bei jos valstybių narių (Kotonu susitarimas) (OL 2004 m. specialus leidimas 11 skyrius, 35 tomas, p. 3 – 379).

¹²ES Sutarties 3 str.

¹³2006m. birželio 8 d. Europos Komisija. Europa pasaulyje – praktiniai patarimai siekiant didesnės darnos, veiksmingumo ir matomumo. KOM/2006/0278 galutinis

Gramatiškai analizuojant EB Sutarties 177 str. 1 d. („...Bendrijos politika, papildanti valstybių narių“), valstybėms lyg ir priklauso išimtinė kompetencija, o Bendrijos veikla – tik išvestinė. Nors toks kompetencijos atribojimo principas EB Sutartyje yra numatytas (Subsidiarumo principas Sutarties 5 str.), pažodine interpretacija apsiriboti negalima, nes tai reikštų Bendrijos veikimą tik tuomet, kai atitinkamų tikslų valstybės narės negalės deramai pasiekti, o Bendrija tai padarytų geriau. Derėtų vadovautis tarptautinėje teisėje pripažintu sutarties aiškinimo „atsižvelgiant į objektą ir tikslus“¹⁴ principu: be aktyvaus Bendrijos dalyvavimo (pavyzdžiui, integruojant besivystančias šalis į pasaulio ekonomiką, telkiant paramos teikėjus Europos ar pasaulio mastu, užtikrinant žmogaus teisių ir laisvių pagarbą), nebus pasiekti šios politikos tikslai. Be to, Bendrijos kompetenciją pripažino ir ETT byloje *Portugalija prieš Tarybą*¹⁵ (dėl įgaliojimų sudaryti partnerystės susitarimą su Indija). ETT nuomone, Bendrija turi įgaliojimus veikti „bendradarbiavimo vystymosi labui srityje, tačiau jais *dalinasi* su valstybėmis narėmis.“

Be to, kaip *pasidalinamoji* Bendrijos ir valstybių narių kompetencija, vystomasis bendradarbiavimas įvardijamas ir Sutarties dėl Konstitucijos Europai I–14 straipsnyje.¹⁶

Tačiau vien tik patvirtinti, jog abu subjektai turi teisę veikti bendradarbiavimo vystymuisi srityje, nepakanka. Papildančiosios kompetencijos atveju itin svarbu, jog EB ir valstybių narių veiksmai būtų derinami tarpusavyje: koordinuojant veiklą, konsultuojantis, priimant bendrus veiksmus ir kt. (EB Sutarties 180 str. 1 d.)

Tokiai savotiškai subjektų tarpusavio „priklausomybei“ apibūdinti geriausiai tinka ES teisės sistemai būdingi *koordinavimo, papildomumo, darnumo* principai, doktrinoje įvardinami „Trigubu C“ (pranc. *Coordination, Complémentarité, Cohérence*).¹⁷ Bendradarbiavimo vystymuisi srityje jie pasireiškia taip:

- *Koordinuojant* veiklą EB ir valstybės narės jungia paramos (finansavimo) šaltinius, programas ar procedūras, taip maksimaliai didinant politikos vystymosi labui efektyvumą, išsvengiant perdėtų reikalavimų taikymo, paramos gavėjo poreikių nepaisymo ir pan.

- *Papildomumo* principas (EB Sutarties 5 str. bei Protokolas Nr. 30 dėl subsidiarumo ir proporcingumo principų taikymo) – užtikrina, jog Bendrija, jos išimtinėi kompetencijai

¹⁴1969 m. Vienos Konvencija, įsigaliojusi 1980 m. sausio 27 d. (Valstybės žinios, 2002, Nr. 13 – 480). Sutartis aiškinama laikantis geros valios principų, atsižvelgiant į joje vartojamų sąvokų įprastinę reikšmę sutarties kontekste ir atsižvelgiant į sutarties objektą bei jos tikslą (31 str. 1 d.).

¹⁵Europos Teisingumo Teismo 1996 m. gruodžio 3 d. sprendimas byloje C–268/94 *Portugalija prieš Tarybą* [1996], ECR I–6177, p. 31

¹⁶2004 m. spalio 29 d. Sutartis dėl Konstitucijos Europai (OL 2004 C 310, p. 1–474)

¹⁷BERLIN, Anders, RESARE, Nils. *Development perspective. The EC's External Actions*. Stockholm, 2005, p. 87

nepriklausančiose srityse, visais atvejais tik papildo valstybių narių veiklą.¹⁸ Tad Bendrijos lygiu reglamentuojama tik tuo atveju, kai nacionalinėmis priemonėmis iškeltų tikslų pasiekti neįmanoma.

- *Darni* – tai nuosekli, tolygi, viena kitai neprieštaraujanti veikla. EB ir valstybėms narėms veikiant vienoje srityje svarbu nesiimti priemonių, kuriomis jos kliudytų viena kitai veikti.¹⁹

2.4. Funkcijų paskirstymas ES institucijose: ribotas Europos Parlamento vaidmuo priimant sprendimus

Bendradarbiavimo vystymosi labai srityje dalyvauja visi svarbiausieji ES subjektai: Taryba (didžiausia reikšmė pripažįstama specialios sudėties Bendrųjų reikalų ir išorės santykių tarybai (BRIST)), EK ir Europos Parlamentas (toliau – EP). Tačiau taikomos sprendimų priėmimo procedūros kelia aktyvaus EP dalyvavimo *formuojant* šią politiką klausimą.

Nors Sutartyje įtvirtinta bendrojo sprendimo procedūra (EB Sutarties 179 str. ir 251 str.) rodo pastangas į vystymosi politiką įtraukti kuo daugiau ES institucijų, pažymėtina, jog ne visose srityse ji taikoma. Pavyzdžiui, sudarant susitarimus su trečiaja šalimi, bus vadovaujamosi ta procedūra, kuri numatyta tarptautinių susitarimų sudarymui (Kotonu susitarimas sudarytas EB Sutarties 310 str. tvarka). Tai lems ir skirtingą institucijų vaidmenį priimant sprendimus:

- Taryba spres *kvalifikuota* balsų dauguma (EB Sutarties 300 str. 1 d.) arba *vienbalsiai*²⁰ (EB Sutarties 300 str. 3 d.).

- EP pritarimas bus reikalingas tuo atveju, jei susitarimais nustatoma konkreti institucinė struktūra organizuojant bendradarbiavimo procedūras, arba jei susitarimas turės svarbių padarinių Bendrijai (300 str. 3 d.), be to Parlamentas dalyvauja ir asociacijos sutarčių sudaryme (310 str.).

- Jei sudarant prekybinę sutartį, bus įtraukta vystymosi politikai priskirtina sritis, bus vadovaujamosi ne EB Sutarties 133 str., o 300 str. arba 310 str. procedūra.²¹

---

¹⁸ HOEBINK, Paul. *The Treaty of Maastricht and Europe's Development Co-operation – Triple C Evaluations*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers, 2005, p. 7

¹⁹ *Ibid.*, p. 8

²⁰ Bendradarbiavimo vystymosi labai srityje paprastai tai yra sutartys, kuriose siekiama ilgalaikės, glaudžios partnerystės (lyginant su EB Sutarties 133 str. ar 300 str.).

²¹ LAURSEN, Finn. *The EU in the Global System*. Tampkang University. Taipei, 2002, p. 4

Taigi, EP ne visuomet įtraukiamas priimant sprendimus. Tačiau Parlamento dalyvavimas politikoje vystymosi labai pasireiškia kitomis formomis. Jis *stebi*, ar besivystančiose šalyse tinkamai įgyvendinami demokratijos, teisinės valstybės principai, ar užtikrinama žmogaus teisių ir laisvių apsauga²², *dalyvauja* ES – AKR Jungtinėje Parlamentinėje Asamblėjoje. Įtaka pasireiškia ir per biudžeto tvirtinimo procedūrą (išskyrus AKR šalių atžvilgiu, kurioms skirta parama kaupiama ne Bendrijos biudžete, o atskirame fonde).

Be to, vaidmeniui stiprinti EP siūlo įkurti nuolatinę konsultacinę ir priežiūros tarnybą, prižiūrinčią, kaip tvaraus vystymosi aspektas įtraukiamas į visas ES politikos sritis.²³

---

²²Europos Parlamentas. *Infokit. Vystymosi komitetas* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-03-16] prieiga per internetą: <http://www.europarl.europa.eu/comparl/deve/infokit/deve_fiches_lt.pdf>

²³BUDREIKAITĖ, Danutė. *Iniciatyvos procedūra dėl tvarumo visose vystomojo bendradarbiavimo politikos srityse*, A6-0474/2006 [interaktyvus], 2007-01-31 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://www.budreikaite.lt/index.php/pageid/59>>

II DALIS.

ES – AKR PARTNERYSTĖS TEISINIAI ASPEKTAI

1 skyrius.

AKR grupės teisinis statusas ir jo specifika

AKR - tai Afrikos, Karibų jūros ir Ramiojo vandenyno šalių grupė, atstovaujanti apie 600 milijonų gyventojų. Šiandien ji vienija daugiausiai besivystančiųjų šalių (79 narės).

Nors partnerystė su AKR grupe - tai tik viena iš sudėtinių ES politikos vystymosi labai dalių²⁴, tačiau jos naudojasi specifiniu režimu lyginant su kitomis šalimis. Be to, tai vienintelė besivystančių šalių grupė, turinti tarptautinį teisinį subjektiškumą, tuo išsiskirianti iš kitų trečiųjų šalių, su kuriomis ES bendradarbiauja. Pavyzdžiui, ES jau seniai palaiko santykius su visu Balkanų regionu, tačiau susitarimai sudaromi tik su atskiromis šio regiono šalimis.

Teisinis subjektiškumas nepripažįstamas ir Viduržemio jūros regiono šalims. Remiantis Barselonos deklaracija²⁵, laisvosios prekybos zonos kuriamos ir kiti uždaviniai atliekami sudarius dvišales ES ir regiono valstybių asociacijos sutartis.

Tuo tarpu, 1975 m. Džordžtauno susitarimu²⁶ (keistas 2003 m. lapkričio 27 d.), AKR įvardinama juridinio asmens statusą turinčia tarpvyriausybine organizacija, kuri „gali sudaryti sutartis, įsigyti ir disponuoti nuosavybe, dalyvauti teismo procese“ (1 str. 5 d.).

Kokios bus tolesnės politikos kryptys, AKR šalys nusprendžia bendrai. Todėl ir sprendimai dėl bendradarbiavimo su EB (Lomės konvencijos, Kotonu susitarimas) buvo priimti dalyvaujant visoms AKR šalims (valstybių vadovų aukščiausio lygio susirinkimuose).

Be to, nuosekliai ir koordinuotai politikai įgyvendinti iki šiol veikia institucinė sistema: valstybių vadovai aukščiausio lygio susirinkimuose, Ministrų Taryba ir Ambasadorių komitetas. Pamažu skatinamas ir Parlamentinės Asamblėjos funkcionavimas.²⁷

Grėsmė išsaugoti AKR kaip vieningą grupę siejama su naujaisiais ekonominės

---

²⁴BERLIN, Anders, RESARE, Nils. *Development perspective. The EC's External Actions*. Stockholm, 2005, p. 27

²⁵1995 m. lapkričio 28 d. Barselonos deklaracija, kuria įsteigiama Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių partnerystė (priimta Europos ir Viduržemio jūros regiono valstybių konferencijoje).

²⁶1975 m. balandžio 6 d. Georgetown Agreement on the organisation of the African, Caribbean and Pacific Group of States (pakeitimai 2003 m. lapkričio 27 d.) Prieiga per JT sutarčių duomenų bazę <<http://untreaty.un.org>>

²⁷ACP Parliamentary Assembly [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.acp.int/en/parliamentary_assembly_e.htm>

partnerystės susitarimais. Dėl jų derybos vedamos AKR šalims pasiskirsčius į šešis regionus. Tai neabejotinai lems ir reguliavimo skirtumus. Vis dėlto tai liečia tik prekybinius santykius, tuo tarpu visose kitose bendradarbiavimo su ES srityse, AKR ir toliau dalyvaus kaip viena grupė, jos partnerystės su ES pagrindu išliks Kotonu susitarimas.

2 skyrius.

ES – AKR santykių istorinė analizė: teisinis pagrindas EEB Sutartyje bei pirmieji bendradarbiavimo susitarimai

Kokie tikslai skatina ES – AKR šalis bendradarbiauti, ir kaip šie tikslai įgyvendinami, suprasti padeda istorinė šių santykių raida.

Paramos teikimo AKR šalių grupei teisinis pagrindas buvo 1957 m. Romos sutartis, kurioje įtvirtintos nuostatos dėl lengvatų prekyboje ir finansinės paramos teikimo kolonijinėms teritorijoms. Tampa aišku, kodėl EB (tuomet Europos Ekonominės Bendrijos) steigėjos buvo suinteresuotos paramos vystymosi labai įtvirtinimu kaip viena iš EB politikos sričių.

Ryšys su kolonijinėmis teritorijomis palaikytas asociacijos santykių pagrindu: „asociacijos tikslas – skatinti tų šalių ir teritorijų ekonominę ir socialinę plėtrą bei užmegzti glaudžius jų ekonominius santykius tarpusavyje ir su Bendrija.”²⁸ Jau tuomet lėšoms administruoti atskirai nuo bendrojo biudžeto įsteigtas Europos Plėtros Fondas (toliau – EPF).

Tačiau kolonijoms pamažu tampant savarankiškoms valstybėmis, Romos sutarties nuostatos prarado aktualumą - valstybės suvokė pačios turinčios apsisprendimo teisę bendradarbiauti su EEB, ar ne. Aštuoniolika iš jų 1963 m. liepos 20 d. nusprendė santykius su EEB užmegzti konvencijos pagrindu. Jaundėje (Kamerūnas)²⁹ susitarta dėl visumos priemonių, kurios lengvina prekybinius santykius. Svarbu pabrėžti, jog produkcijos importo apribojimai, nors nedidele apimtimi, bet panaikinti *abipusiškai*. Tai leidžia teigti, jog pirmųjų susitarimų tikslai buvo išimtinai prekybinio pobūdžio.

Vis dėlto plečiant sričių apimtį, ir nuolat augant subjektų skaičiui (ypač 1973 m. į EEB įstojus Jungtinei Karalystei (JK), nes dvidešimčiai jos buvusių kolonijinių teritorijų taip pat taikytas lengvatinis režimas)³⁰, iškilo naujojo santykių reglamentavimo poreikis. Ir tai įgyvendinta Lomės konvencijų tarp EB ir AKR šalių pagrindu.

---

²⁸1957 m. Romos sutarties 131 str.

²⁹1964 m. Jaundės Konvencija I (OJ 1964 093, p.1431), 1970 m. Jaundės Konvencija II (OJ 1970 L 282, p. 2).

³⁰BERLIN, Anders, RESARE, Nils. *Development perspective. The EC's External Actions*. Stockholm, 2005, p.27

3 skyrius.

Lomės konvencijos – išsamaus santykių su besivystančiomis šalimis reguliavimo pavyzdys

3.1. Lomės konvencijų reguliavimo apimtis

1975 m. naujaisiais susitarimais tapusios Lomės konvencijos su AKR šalimis buvo sudarytos kaip asociacijos sutartys pagal EB Sutarties 310 str. (buvęs 238 str.) dalyvaujant ir EB, ir valstybėms narėms (mišrieji susitarimai).

Tai ES – AKR partnerystės, kaip ji suprantama šiandien, pradžia. Lomės konvencijomis pradėtas naujas EB santykių su AKR šalimis etapas, nuo ankstesnio režimo išsiskyres gerokai išplėsta apimtimi (be prekybos srities apėmė ir bendradarbiavimą pramonės srityje bei tiesioginės paramos teikimą besivystančioms šalims, vėliau net ir žmogaus teisių ir laisvių apsauga), šalių lygiateisiškumo ir savarankiškumo formuojant politikos kryptis akcentavimu, vienašalio pobūdžio įsipareigojimais prekyboje (tik EB atvėrė rinką) bei pažangios institucinės struktūros sukūrimu, kuri funkcionuoja iki šiol.

Jau Lomė I konvencija įtvirtino kiekvienos iš besivystančių šalių teisę savarankiškai pasirinkti veiklos kryptis. Vis dėlto prekybos santykių kontekste viskas priklausė nuo EB, kuri vienašališkai taikė prekybos lengvatas. Pagal naująjį režimą, AKR kilmės šalių produkcija į EB rinką buvo importuojama netaikant muitų ar kitų lygiaverčio poveikio priemonių, kvotų ar kitų kiekybinių apribojimų. Sudėtine Lomė I konvencijos dalimi tapo protokolai, skirti reguliuoti svarbiausiosios AKR produkcijos importą (be abejo išsaugant EB bendrosios žemės ūkio politikos prioritetus, t.y. užtikrinant vietinių prekių konkurencingumą).³¹

Pirmoji Lomės konvencija, sudaryta penkeriems metams, buvo peržiūrima dar tris kartus. Be abejo, tokia susitarimų atnaujinimo procedūra suteikia galimybę šalims reguliuoti santykius taip, kad jie labiausiai atitiktų kintančius poreikius ir prioritetus bei situaciją tarptautinėje arenoje. Tai paaiškina, kodėl kiekvienos Lomės konvencijos turiniai nemažai skiriasi tarpusavyje.

Pirmosios (1975 m. Lomė I) ir antrosios (1979 m. Lomė II)³² konvencijų prioritetai –

---

³¹LOME Dossier. The Courier (special Edition) [interaktyvus]. 1975 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: http://www.acp.int/en/conventions/Lome_dossier.pdf

³²1980 m. Lomės Konvencija II (OJ 1980 L 347, p. 1)

pramoninis ir miestų vystymasis. Be to, siekiant kompensuoti eksporto iš EB išlaidas, AKR šalių labai sukurto STABEX (ūkio produktų eksporto) bei SYSMIN (iškasenų eksporto) sistemos. Trečiojoje (1984 m. Lomė III) konvencijoje³³ jau akcentuojamos maitinimosi ir aplinkos apsaugos problemos. Tačiau pačia pažangiausia laikytina ją pakeitusi Lomė IV konvencija (1990 – 2000 m.).

Tik pastarojoje greta vienašalių lengvatų akcentuotas ir nediskriminavimo principas, kuris garantavo, jog prekybos srityje visoms AKR šalims bus taikomas vienodas režimas.³⁴

Kita Lomė IV naujovė – žmogaus teisių išlyga. Pirmą kartą besivystančiųjų šalių vystymasis aiškiai susiejamas su pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms pareiga, akcentuojami demokratijos ir *gero valdymo* principai. Tačiau realios sankcijų galimybės numatyta nebuvo.³⁵

Lomės konvencijos sukūrė tokią išsamią santykių su besivystančiomis šalimis sistemą, kad kartais teigiama, jog jos „kodifikavo“³⁶ ES – AKR santykius. O dabar galiojantis Kotonu susitarimas didele dalimi tik atnaujino Lomės konvencijų pagrindu įtvirtintą ES – AKR partnerystę (Lomės *acquis*³⁷). Vienas iš pavyzdžių - Kotonu susitarime perimta Lomės konvencijų pagrindu veikusi bendrųjų ES – AKR institucijų sistema.

3.2. Jungtinės ES – AKR institucijos – abipusio šalių dalyvavimo formuojant santykius garantija

Abiejų šalių dalyvavimo priimant sprendimus principas realizuotas per tris bendrai veikiančias institucijas³⁸, kurių sudėtis, formavimas ir sprendimų priėmimo tvarka dabar numatoma Kotonu susitarime. Poreikis jas pertvarkyti arba kurti naują organų sistemą pasibaigus Lomės konvencijų galiojimui net nebuvo iškeltas.³⁹ Tai leidžia teigti apie

³³ 1986 m. Lomės Konvencija III (OJ 1986 L 086, p. 3)

³⁴ LOME Dossier. The Courier (special Edition) [interaktyvus]. 1975 [žiūrėta 2007-03-16]. Prieiga per internetą: <http://www.acp.int/en/conventions/Lome_dossier.pdf>

³⁵ *Union européenne: l'aide au développement des pays ACP*. La documentation française [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/developpement-pays-acp/index.shtml>>

³⁶ AGGARWAL, Vinod, FOGARTY, Edward. *Between Regionalism and Globalism: EU Transregional and Inter-Regional Trade Strategies*. London: Palgrave, 2004, p. 40

³⁷ *Lomės acquis* sąvoka naudojama daugelio autorių darbuose bei ES institucijų pateikiamuose tekstuose, kaip svarbiausių principų ir taisyklių visuma santykiuose su AKR šalimis (žr. http://ec.europa.eu/development/body/cotonou/lome_history_en.htm, GIALDINO, Carlo Curti (1995) Some reflections on the *acquis communautaire*, *Common Market Law Review*, 32(5): 1089-1121)

³⁸ ECDPM. Cotonou Infokit: The Cotonou Agreement at a Glance (2) [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2007-03-16] prieiga per internetą: <www.oecd.org/dataoecd/26/40/1827364.pdf>

³⁹ HAILU, Martha. *Effects of Bilateral Trade Agreements on the Multilateral Trading Arena: EU and ACP*

efektyvaus šių institucijų funkcionavimo pripažinimą. Tuo tarpu daug sunkiau vienareikšmiškai įvardinti, kokia šių organų priimtų sprendimų vieta ES teisės sistemoje.

ES ir AKR bendrai veikia:

- AKR–ES Ministrų Taryboje (Kotonu susitarimo 15 str.). Ji sudaryta iš EB Tarybos narių, EK atstovų, ir kiekvienos AKR šalies vyriausybės nario. Pirmininkauja pakaitomis ES arba AKR atstovas. Šioje institucijoje vedamas šalių dialogas (įtraukiant ir nevalstybinius subjektus), priimamos politikos gairės, sprendimai. Ministrų Taryba sprendžia problemas, trukdančias efektyviai įgyvendinti partnerystės tikslus bei užtikrina nuoseklų konsultacijų mechanizmo funkcionavimą.⁴⁰

- AKR–ES Ambasadorių Komite, kurį sudaro ES valstybių narių bei EK atstovai ir AKR šalių misijų ES vadovai.⁴¹ Tai ES – AKR Ministrų Tarybai funkcijas atlikti padedanti institucija.

- Jungtinėje Parlamentinėje Asamblėjoje (Kotonu susitarimo 17 str. 2 d.) Sudaryta iš EP narių ir AKR šalių parlamentų atstovų, ji skatina demokratijos procesus dialogo ir konsultacijų būdu, informuoja visuomenę, priima rezoliucijas, teikia rekomendacijas Ministrų Tarybai.

Minėtų institucijų reikšmę sustiprintų aiški pozicija dėl jose priimtų sprendimų įtakos Bendrijų teisėje. Tačiau vienareikšmiško vertinimo nėra. Nors dėl tarptautinių susitarimų kaip EB teisinės sistemos dalies, ETT yra pasisakęs.⁴² Įpareigojamąjį mišriųjų susitarimų, o taip pat ir jais įsteigtų jungtinių institucijų sprendimų (nes jie tiesiogiai susiję su susitarimu) pobūdį ETT pripažįsta tada, kai nuostata, atsižvelgiant į paties susitarimo tikslus, terminus, prigimtį, numato aiškų ir tikslų įpareigojimą.⁴³

Pabrėžtina ir tai, jog ši ETT nuomonė vystėsi nuoseklia tvarka. *Re Aid to Turkey* byloje⁴⁴ tokią galią Teismas pripažino tik tiems sprendimams, kuriais apimamos Bendrijos

---

countries [interaktyvus] 2006. [Žiūrėta 2007-03-16] prieiga per internetą: <www.acp-eu-trade.org/library/index.php?page_num=20>

⁴⁰ ECDPM. *Cotonou Infokit: The Institutions (6)* [interaktyvus] 2001-02-01. [Žiūrėta 2007-03-16] prieiga per internetą: <http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/7732def81ddd7ac1256c240034fe65/40c2ce8bf72e2326c1256c75005ad304?OpenDocument>

⁴¹ Kotonu susitarimo 16 str. 1 d.

⁴² Europos Teisingumo Teismo 1990 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje C–192/89 *S. Z. Sevince v. Staatsecretaris van Justitie* [1990], ECR I–3461; C–181/73, Europos Teisingumo Teismo 1974 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje C–181/73 *Haegeman v. Belgium* [1974], ECR 449; C–12/86, Europos Teisingumo Teismo 1987 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje C–12/86 *Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd* [1987], ECR, 3752.

⁴³ Europos Teisingumo Teismo 1990 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje C–192/89 *S. Z. Sevince v. Staatsecretaris van Justitie* [1990], ECR I–3461.

⁴⁴ Europos Teisingumo Teismo 1989 lapkričio 14 d. sprendimas byloje C–30/88 *Graikija prieš Komisiją (Re Aid to Turkey)* [1989]; Europos Teisingumo Teismo 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje C–237/91 *Kazim*

kompetencijos sritys, o jau vėliau šios ribos nebeliko (*Sevince* byla⁴⁵).

Tiek per bendrųjų institucijų veiklą, tiek ir kitomis minėtomis Lomės konvencijų priemonėmis (vienašalės prekybos lengvatos, finansinė parama), buvo siekta skatinti AKR šalių raidą. Tačiau to pasiekti nepavyko. 25 metus trukusi partnerystė parodė, jog vien tik paramos teikimas šalių vystymosi neskatina, o efektyvus lengvatų panaudojimas didžiąja dalimi priklauso nuo tinkamo reglamentavimo (pavyzdžiui, kilmės šalies taisyklė laikyta pakankamai griežta ir dažnai trukdanti pasinaudoti teikiamomis lengvatomis, nes nebuvo numatyta prekės kilmės kumuliacija su kaimyninėmis AKR šalimis).

Tačiau realius pokyčius lėmė tik spartėjantis prekybinių santykių reguliavimas daugiašaliu lygiu ir iškilęs poreikis „Lomės režimą“ derinti su pagrindiniais pasaulinės prekybos teisės principais.

Kus v. Landeshauptstadt Wiesbaden [1993] I–6781; Europos Teisingumo Teismo 1990 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje C–192/89, S. Z. *Sevince v. Staatsecretaris van Justitie* [1990], ECR I–3461.

⁴⁵Europos Teisingumo Teismo 1990 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje C–192/89, S. Z. *Sevince v. Staatsecretaris van Justitie* [1990], ECR I–3461.

4 skyrius.

„Lomės režimas” daugiašalių prekybinių santykių kontekste

4.1. GATT didžiausio palankumo šalies statuso principas ir jo išimtys

Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos (toliau – GATT)⁴⁶ I straipsnyje įtvirtintas bene svarbiausias daugiašaliuose prekybiniuose santykiuose - didžiausio palankumo šalies statuso principas (MFN).⁴⁷

Juo remiantis, kiekviena GATT susitariančioji šalis⁴⁸ privalo vienodai palankiai traktuoti visų kitų PPO narių prekes, paslaugas, intelektinės nuosavybės teises.⁴⁹ Analizuojant PPO Ginčų sprendimo (toliau - GS) organų išspręstus ginčus, akivaizdu, jog pozicija nediskriminavimo principo atžvilgiu yra itin griežta ir kategoriška, o skirtingoms I straipsnio interpretacijoms ar išimtims taikyti paliekamos gan ribotos galimybės.

GATT tekste tiesiogiai įtvirtintos tik dvi šios taisyklės išimtys:

- GATT XXIV str. – lengvatų taikymas muitų sąjungos ar laisvos prekybos erdvės kūrimo tikslais, jei rinkos atveriamos per „pagrįstą laikotarpį” ir „iš esmės visai produkcijai”. Be to, susitarimas turi pasižymėti abipuse nauda, t.y. palankaus režimo numatymas visiems susitariantiems subjektams (pranc. *réciprocité*, angl. *reciprocity*) (GATT XXIV str. 8 d. (b)).

- IV GATT dalis („Prekyba ir plėtra”) ir joje įtvirtina *išimčių išlyga* (pranc. *clause d'habilitation*, angl. *enabling clause*), kuria pateisinamas lengvatų besivystančioms šalims teikimas.

Būtent šio GATT principo pagrindu kilo kontraversiškai vertintas ir ilgai užsitęsęs ginčas tarp EB ir Lotynų Amerikos šalių dėl AKR šalims taikomo bananų importo režimo. Šiandien ginčo⁵⁰ reikšmė neabejotina: PPO GS kolegija Lomės konvencijoje numatytą prekybos režimą pripažino prieštaraujančiu tarptautinėms prekybos normoms, o tai paskatino naująjį ES – AKR santykių reglamentavimą (2000 m. Kotonu susitarimo priėmimas).

⁴⁶Valstybės žinios, Nr. 46 – 1620

⁴⁷Darbe naudojamas sutrumpintas pavadinimas anglų kalba (MFN, *Most Favorite Nation status*)

⁴⁸Pasaulio prekybos organizacija (PPO) buvo įsteigta tik 1994 m., tačiau GATT buvo sudarytas dar 1947 m., todėl iki PPO įsteigimo, šios šalys įvardinamos *GATT susitariančiosiomis šalimis*.

⁴⁹Prekyba paslaugomis reglamentuojama Bendroju prekybos paslaugomis susitarimu (GATS), intelektinės nuosavybės teisių apsauga – susitarimu dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su prekyba (TRIPS)

⁵⁰[ginčų sprendimo organus kreiptasi 1993 m. ir 1994 m. Kolumbijos, Kosta Rikos, Gvatemalos, Nikaragvos, Venesuelos iniciatyva; 1996m. – Gvatemalos, Hondūru, Meksikos, JAV iniciatyva. Be to, 1997 m. išvadas pateikė ir PPO apeliacinė institucija.

Susipriešinusių šalių argumentai, GATT⁵¹ normų interpretacijos bei PPO GS kolegijų išvados leido visapusiškai įvertinti Lomės konvencijų reikšmę, įtaką tarptautinei rinkos raidai ir atitikimą pasaulio prekybos taisyklėms.

4.2. Ginčas dėl ES bananų importo rinkos. Aplinkybės ir šalių argumentai

Vieningai rinkai (angl. *single market*) kurti, EB siekė bendrai organizuoti ir bananų rinką.

Tai tapo tikru iššūkiu, nes be bendros rinkos kūrimo tikslų, svarbu buvo ir toliau įgyvendinti įsipareigojimus tarptautinių susitarimų pagrindu, toliau užtikrinti lengvatinį režimą AKR šalims bei nepažeisti GATT normų.⁵² Be to, valstybių narių taikomi importo režimai bananams buvo labai skirtingi. Pavyzdžiui, Vokietija buvo vienintelė, kuri netaikė jokių apribojimų; Prancūzija, Portugalija, Ispanija, Italija, Graikija ir Didžioji Britanija taikė ne tik muitų tarifus, bet ir kvotų režimą iš Pietų bei Centrinės Amerikos importuojamiems bananams; AKR šalys naudojo bemuičiū režimu.

Nuo 1993 m. reglamentu⁵³ įvesta tarifinių kvotų sistema, o AKR šalims ir toliau išliko palankesnis režimas lyginant su kitais importuotojais.

Dar prieš prasidedant ginčui su Lotynų Amerikos šalimis, nepritarimas naujam bananų rinkos organizavimui kilo pačioje Bendrijoje. Vokietija kreipėsi į ETT, argumentuodama tuo, jog reglamentu Taryba viršija kompetenciją, importo režimo neapima bendroji žemės ūkio politika, be to jis nesuderinamas su PPO normomis. Tačiau šie argumentai buvo atmesti, ETT patvirtinus, jog Taryba įgaliojimų neviršijo. Be to, ETT šioje byloje nepripažino GATT normų tiesioginio veikimo (išskyrus išimtinis atvejus).⁵⁴

Naujojo režimo nepripažinusios Lotynų Amerikos šalys, ginčą iškėlė jau 1993 m.⁵⁵

Jų nuomone, EB taikomas režimas pažeidė GATT I str. MFN principą, nes Lotynų Amerikos bananų importui taikytas mažiau palankus režimas, lyginant su AKR šalimis. Be

---

⁵¹Valstybės žinios, Nr. 46 – 1620

⁵²ALTER, Karen. Nested and Overlapping Regimes in the Transatlantic Banana Trade Dispute. *Journal of European Public Policy*, 2006, Vol. 13, Nr. 3, p. 362-382

⁵³1993 m. vasario 13 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 404/93 dėl bendro bananų rinkos organizavimo (OL 2004 m. specialusis leidimas 3 skyrius, 13 tomas, p. 388 – 398).

⁵⁴Europos Teisingumo Teismo 1994 m. spalio 5 d. sprendimas byloje C-280/93 *Vokietija prieš Tarybą* [1994], ECR I-4973.

⁵⁵Dar iki PPO įkūrimo (1994 m.), ginčai tarp šalių buvo spęsti ginčų kolegijose, tačiau iki PPO galiojusios sistema laikoma neefektyvia dėl šalių teisės vienašališkai stabdyti ginčo sprendimus.

to, jos nepripažino ir šio principo išimties galimybės nei regioninės integracijos tikslais (GATT XXIV str.), nei pagal IV GATT dalies išimčių išlygą.⁵⁶

Visiškai kitaip šias nuostatas interpretavo EB: „Lomės režimo” pagrindu ji laikė XXIV str. *kartu su* IV GATT dalimi. EB nuomone, „panaikinant muitus ir kitas rinkos ribojimo priemones iš esmės visai produkcijai, o abipusiškumo principo netaikant remiantis GATT IV dalimi”⁵⁷, ji veikia suderinamai su PPO nuostatomis.

Kitu argumentu EB laikė tai, jog „importo režimo pripažinimas neteisėtu padarytų neįmanomą EB pareigų AKR atžvilgiu įgyvendinimą”⁵⁸, kurias ji prisiėmė Lomės konvencijų pagrindu (įskaitant ir Protokolą dėl bananų, pagal kurį Bendrija užtikrina, jog bet koks naujas bananų importo režimas „nebus mažiau palankus nei iki šiol buvęs”).⁵⁹

Beje, analogiškas EB įpareigojimas pripažintas ir ETT praktikoje, jau minėtoje byloje *Vokietija prieš Tarybą*. ETT pripažino, jog kuriant bendrąją bananų rinką, neatsiejamais išorinis aspektas (t.y. režimas AKR grupei), todėl priimant sprendimus būtina atsižvelgti ir į tarptautiniais susitarimais priištus įsipareigojimus (šiuo atveju – Lomės konvencijomis). Taigi, vadovaujantis Teismo nuomone, EB kyla pareiga užtikrinti Lomės konvencijos Protokole dėl bananų numatytą režimą AKR šalims.

4.3. PPO ginčų sprendimo kolegijų išvados ir ginčo pasekmės

Vis dėlto nei 1993 m., nei vėliau PPO GS kolegijos sprendimuose, EB argumentams pritarta nebuvo (pozicija nepasikeitė ir po ginčo nagrinėjimo apeliacine tvarka). Pagal PPO GS organų (įskaitant ir apeliacinį) priištus sprendimus, darytina išvada, jog:

- IV GATT dalimi įtvirtinama skirtingų prekybinių režimų tarp susitariančių išsivysčiusių ir besivystančių šalių galimybė, ir jokių būdu ne vienos besivystančiųjų šalių grupės išskyrimas kitų besivystančiųjų atžvilgiu.⁶⁰

- Lomės konvencijos pagrindu teikiamos lengvatos neišpildo XXIV str. abipusiškumo reikalavimo. EB suteikiamas vienašališkas lengvatinis režimas, tapačių įsipareigojimų nekeliant AKR grupei. Kadangi vienašaliai įsipareigojimai neatitinka XXIV str. esmės, tokiu

⁵⁶Lotynų Amerikos šalys rėmėsi ir II str., III str., X str., XI str., XIII str., XXIII str. GATT normomis. Jos darbe plačiau neanalizuojamos.

⁵⁷PPO Ginčų sprendimo kolegijos 1997-05-22 išvada. *EB – Import regime for bananas*, DS27/R/ECU (1997), prieiga per internetą: <www.wto.org>

⁵⁸*Ibid.*

⁵⁹Lomė IV konvencija, Protokolas Nr. 5 dėl bananų

⁶⁰PPO Ginčų sprendimo kolegijos 1993-06-03 išvada *EEC – Import regimes for Bananas* DS32/R

būdu MFN principo nepaisymas lieka nepagrįstas.⁶¹

Ginčą pralaimėjusiai ES pavyko išsireikalauti įsipareigojimų atidėjimo (angl. *waiver*) taikymo „Lomės režimo“ atžvilgiu, tokiu būdu PPO narės sutiko, jog AKR importuojamoms prekėms ir toliau bus taikomas lengvatinis režimas, tačiau tik iki 2000 m., kai baigsis Lomė IV konvencijos galiojimas.

Kad naujasis ES – AKR santykių reguliavimas bus neišvengiamas, imta kalbėti jau po pirmųjų nepalankių Bendrijai PPO GS organų sprendimų. Pavyzdžiui, 1996 m. Žaliojoje knygoje⁶² buvo sprendžiamas ES – AKR santykių atnaujinimo poreikis ir svarstomos kelios galimybės - prašyti įsipareigojimų atidėjimo ir palikti galioti „Lomės režimą“; suvienodinti AKR šalims ir visoms kitoms besivystančioms šalims taikomas lengvatas; arba kurti laisvos prekybos zonas su AKR šalimis, kaip numatyta GATT XXIV str.

2000 m. pasirašytu Kotonu susitarimu išreikštas pritarimas pastarajam pasiūlymui – ES ir AKR šalys pasirinko abipusį rinkos atvėrimą sukuriant laisvos prekybos zonas. Šiam tikslui ES buvo suteiktas antrasis įsipareigojimų atidėjimas⁶³, galiosiantis iki 2008 m. sausio 1 d., kol bus sudaryti naujieji prekybos susitarimai.

---

⁶¹PPO Ginčų sprendimo kolegijos 1994-02-11 išvada *EEC – Import regimes for Bananas DS38/R*

⁶²1996 m. lapkričio 20 d. Europos Komisijos žalioji knyga. ES ir AKR santykiai artėjant XXI amžiui
COM/96/0570 FINAL

⁶³2001 m. gruodžio 7 d. PPO Ministrų konferencijos sprendimas dėl ES – AKR partnerystės susitarimo
WT/L/436

5 skyrius.

2000 m. Kotonu susitarimas – naujasis reguliavimas

ES – AKR partnerystės pagrindas šiandien – su tarptautinės teisės normomis suderintas 2000 m. birželio 23 d. Kotonu susitarimas, iš dalies keistas 2005 m. spalio 28 d.⁶⁴ Jame numatomas ES ir AKR grupės bendradarbiavimas iki 2020 m. Šia sutartimi apibendrinamas ilgas procesas, pradėtas 1961 m. Jaundės sutartimi, vėliau tęstas Lomės konvencijomis.

Kotonu susitarimą, laikantis „savo konstitucinių taisyklių ir tvarkos“⁶⁵, turėjo ratifikuoti bent du trečdaliai AKR valstybių (52 iš 77⁶⁶) ir EB valstybės narės. Jis įsigaliojo 2003 m. balandžio 1 d. (ratifikavimo ir įsigaliojimo procedūra numatyta Kotonu susitarimo 93 str.).

Tai „sutarties“ sąvoką tarptautinėje teisėje atitinkantis dokumentas⁶⁷, turiniu, plačiu subjektų ratu, specifiniais tikslais išsiskiriantis iš įprastų tarptautinės teisės subjektų (valstybių ar tarptautinių organizacijų) sudaromų sutarčių. Jį ratifikuodamos, šalys prisiėmė atitinkamus teisinius įsipareigojimus. Taigi, Kotonu susitarimu pavyksta įtvirtinti teisiškai privalomą sistemą⁶⁸, suderinti paramą vystymuisi ir ekonominį bendradarbiavimą, įsipareigojimus ir neprivalomas iniciatyvas, juo pritariama tarptautinėse konvencijose ir dokumentuose pripažintam poreikiui skatinti žmogaus teisių apsaugą.⁶⁹

Nepaisant to, jog nemaža dalis normų buvo perimtos iš Lomės konvencijų, Kotonu laikytinas nauju ir specifiniu reglamentavimu. Išskirtini šie esminiai ypatumai:

– Be partnerių lygybės, akcentuojamas AKR šalių savarankiškumo principas: apsisprendimo dėl vystymosi strategijos teisė paliekama joms pačioms.

– Be centrinės valdžios, kaip pagrindinio subjekto, teisė aktyviai dalyvauti bendradarbiavime suteikiama ir kitiems (pilietinei visuomenei, privačiam sektoriui, vietinės valdžios organams).

---

⁶⁴Kotonu susitarimo 95 str. numatomas jo peržiūrėjimas kas penkerius metus, todėl dabar galiojantis Kotonu susitarimas iš dalies keistas 2005 m. (OL L 287, 2005 10 28, p. 1–40)

⁶⁵Kotonu susitarimo 93 str.

⁶⁶AKR grupę sudaro 79 šalys, tačiau Kuba Kotonu susitarimo nepasirašė, o Timor-Leste Demokratinė Respublikos prie AKR grupės prisijungė 2003m. gegužės 16 d.

⁶⁷FARLEX enciklopedija [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://encyclopedia.thefreedictionary.com/treaty>>

⁶⁸Kotonu susitarimo 2 str.

⁶⁹JT Generalinė Asamblėja. 1986-12-14 Deklaracija dėl teisės į plėtrą, A/RES/41/128, prieiga per internetą: <www.un.org/documents>

– Ītvirtinamas ģsipareigojumu laikyrosi kontrolĒs mehānizmas (pvz., teisĒ imtis atitinkamu priemonu žmogaus teisiu pažeidimo atveju).

– Dialogo procedūros tarp ES ir AKR sureikšminimas (tam tikrais atvejais jis tampa privaloma procedūra).

– Subjektu diferencijavimas – atsižvelgiama ne tik į AKR kaip grupę, bet ir į kiekvienos šalies poreikius, išsivystymo lygį, ilgalaikes strategijas. (Be to, specialus režimas numatomas šalims, priklausančioms Mažiausiai išsivysčiusių šalių (MIŠ) bei „jautriausių“ grupėms (neturinčioms priėjimo prie vandens arba valstybėms–saloms)).

Susitarimo tikslas išlieka tapatus Lomės konvencijų tikslams – mažinti ir panaikinti skurdą. Tačiau Kotonu susitarime akcentuojama, jog šiam tikslui siekti, būtinas aktyvus bendradarbiavimas šiose srityse:

- žmogaus teisiu ir laisviu, demokratijos, teisinės valstybės principu užtikrinimas;
- efektyvesnis finansavimo mechanizmas;
- naujas prekybiniu santykiu reguliavimas.

Kiekvienos iš šių sričių analizė padės atskleisti Kotonu susitarimo specifiką.

5.1. Žmogaus teisių ir laisvių, demokratijos, teisinės valstybės principų reikšmė

Ne tik Bendrijos mastu (2000 m. paskelbus ES pagrindinių teisių chartiją⁷⁰), bet ir santykiuose su trečiosiomis šalimis, ES pasiryžo skatinti pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms. Iš pradžių minimos tik sutarčių preambulėse, nuo Lomė IV konvencijos jos įtraukiamos ir į pagrindinį sutarties tekstą (1990 m. Lomė IV konvencijos 5 str.). Poreikis įtvirtinti šias nuostatas susitarimuose su trečiosiomis šalimis pabrėžiamas ir 1995 m. EK komunikatu.⁷¹

Kotonu susitarime, kaip ir Lomė IV konvencijoje, akcentuojama, jog šalys vadovaujasi tarptautinėje teisėje pripažintais principais, bene didžiausią dėmesį skiriant pagarbai žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms, demokratijos (susijęs su valdžios funkcionavimo ir veiksmų teisėtumo užtikrinimu), teisinės valstybės principams (garantuojantis lygybę prieš įstatymą, ir vykdymą tik to, kas aiškiai numatyta teisės aktuose). Daugiau ar mažiau vieningą šių principų sampratą lemia aiškūs jų apibrėžimai tarptautinės teisės šaltiniuose. Juolab, kad Preambulėje išvardinama visa eilė tokių dokumentų.⁷²

Be iki šiol minėtųjų, Kotonu susitarimas papildomas dar ir gero valdymo principu. Tai „skaidrus išteklių valdymas“, „aiškios sprendimų priėmimo procedūros valdžios institucijose, skaidrios ir atskaitingos institucijos, įstatymų viršenybė“ (9 str. 3 d.).

Visi šie principai susitarime yra grupuojami (į *esminius* ir *pagrindinius* veiksnius), pagal kylančias pasekmes juos pažeidus.

Pagarbos žmogaus teisėms, demokratijos ir teisinės valstybės principų priskyrimas *esminių* veiksmų kategorijai nėra naujovė ES – AKR santykiuose. Taip klasifikuoti jie buvo dar Lomė IV konvencijoje, ir tai gali tapti pagrindu sustabdyti ar nutraukti Kotonu susitarimo galiojimą ją pažeidusiai šaliai. Tai atitinka ES praktiką išorės santykių srityje, nes nuo 1992 m. žmogaus teisės ir laisvės, kaip nevykdymo išlygą ES įtraukia į visus su trečiosiomis šalimis pasirašomus susitarimus – prekybos ir bendradarbiavimo ar asociacijos sutartyse,

⁷⁰OL C 364, 2000 12 18, p. 1

⁷¹1996 m. spalio 28 d. Europos Komisijos komunikatas dėl demokratijos principų ir žmogaus teisių įtraukimo į susitarimus tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių COM/95/0216 FINAL

⁷²Kotonu susitarimo Preambulėje išvardinama, jog šalys vadovaujasi JT Chartijos principais, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Piliетinių ir politinių teisių bei Ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktais, Vaiko teisių konvencija, Konvencija dėl moterų visų diskriminacijos formų panaikinimo, Konvencija dėl visų formų rasinės diskriminacijos panaikinimo, 1949 m. Ženevos konvencijomis ir kitais tarptautinės humanitarinės teisės dokumentais, Konvencija dėl asmenų be pilietybės statuso, 1951 m. Ženevos konvencija dėl pabėgėlių statuso ir kt.

pvz. su Viduržemio jūros regiono šalimis.⁷³

Kaip akcentavo EK minėtame dokumente, toks susitarimo galiojimo sustabdymas arba nutraukimas paremtas tarptautinėje sutarčių teisėje numatytu pagrindu: vienai iš šalių *iš esmės* pažeidus sutartį. Tai įtvirtinta 1969 m. Vienos konvencijos dėl tarptautinių sutarčių teisės 60 str. 3 d. Dėl paprotinio pobūdžio Konvencija vadovaujama ir susitariančiosiomis šalimis nesančių valstybių santykiuose (Tarptautinis Teisingumo Teismas tai pripažino jau 1971 m. konsultacinėje išvadoje⁷⁴).

Derėtų akcentuoti, jog be *esminių* veiksmų Kotonu susitarimu įdiegta dar ir nauja kategorija tarptautinėje teisėje – *pagrindinis* veiksnys (9 str. 3 d.). Jam priskiriamas gero valdymo principas. Kadangi sudėtinga surasti vieningus ir objektyvius vertinimo kriterijus, jo pažeidimas nelaikomas pagrindu susitarimo sustabdymui ar nutraukimui. Vienintelė išimtis iš taisyklės: rimti korupcijos atvejai, kuriems nagrinėti net numatoma atskira procedūra (97 str.).

Esminių ir *pagrindinio* (9 str.) veiksmų išskyrimas reikšmingas kuo efektyvesnės kontrolės priemonės pasirinkimui.⁷⁵ Gero valdymo neįtraukimu į esminių sąrašą, užkirstas kelias subjektyviu vertinimu pagrįsti sutarties sustabdymą ar nutraukimą. Tuo tarpu vienos iš šalių veiksmas pažeidus žmogaus teises ar laisves, demokratijos, teisinės valstybės principus, kita šalis turi teisę inicijuoti konsultacijų procedūrą (96 str.).

5.1.1. Dialogas ir konsultacijų procedūra esminio veiksnio pažeidimo atveju

Klaidinga būtų teigti, jog konsultacijų tikslas – atitinkamos priemonės pritaikymas pažeidėjai. Tarptautinėje teisėje visuomet pirmiausiai skatinamas „padėties ištaisymas“⁷⁶, o visos kitos proporcingos priemonės taikomos tik po nepasiteisusių konsultacijų.

Puikiu to pavyzdžiu laikytinas dialogo (8 str.) bei konsultacijų (96 str.) susiejimas. 2005 m. Kotonu susitarimą papildžius VII Priedu, dialogas tampa privalomo pobūdžio procedūra iki pradėdant konsultacijas. Priede detalizuojama jo eiga, turinys, akcentuojama pareiga laikytis tarptautiniu mastu pripažintų normų.

Net jei nelemia poveikio priemonių taikymo, daugeliu atvejų dialogas gali privesti prie

⁷³2005 m. rugpjūčio 23 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl žmogaus teisių ir demokratijos išlygos Europos Sąjungos susitarimuose 2005/2057(INI).

⁷⁴1971 m. birželio 21 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada *dėl teisinių pasekmių Pietų Afrikai likus Namibijoje nepaisant rezoliucijos*, p. 47

⁷⁵RIEBEL, Eibe, WILL, Martin. *Human Rights Clauses in External Agreements of the EC*, in ALSTON et al. *The EU and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1999, p. 723–754

⁷⁶Kotonu susitarimo 96 str.

išsamaus santykių sureguliuavimo. Tai rodo ir praktika, nes sankcijos šiuo metu⁷⁷ taikomos tik penkioms valstybėms (iš 17) – Togui, Haičiui, Zimbabvei, Gvinėjai, Liberijai.

Tik nesusitarus dialogu, organizuojamos konsultacijos. Nors vienodą teisę pradėti konsultacijas turi ir EB, ir AKR šalys, tačiau praktikoje tai iki šiol pasireiškė išimtinai EB iniciatyva. Jose vieną pusę (EB ir valstybes nares) atstovauja Tarybai pirmininkaujanti valstybė narė ir EK, o kitą – konkreiti AKR valstybė ir pasirinktos kitos AKR šalys, regioninės organizacijos (pvz., Afrikos Sąjunga) bei AKR Sekretoriatas.⁷⁸

ES vidiniame lygmenyje, siekiant suformuoti vieningą ir aiškią poziciją, pirmiausiai vedamos derybos specialiose Tarybos darbo grupėse.⁷⁹ Konsultacijos su AKR šalimi pradedamos EK ar valstybės pasiūlymu (tam tikrais atvejais iniciatyvos imasi ir Taryba, pvz. Zimbabvės atveju).

Akivaizdu, jog svarbiausių sprendimo priėmimo teise naudojasi Taryba, nes ji ne tik priima sprendimą dėl atitinkamų priemonių taikymo ar dalinio Kotonu susitarimo sustabdymo (kvalifikuota balsų dauguma), bet ir vienbalsiai sprendžia dėl absoliutaus partnerystės nutraukimo.⁸⁰ Tuo tarpu EP dalyvavimo pasigendama, nes jis į procedūrą įtraukiamas tik netiesiogiai: apie konsultacijų pradžią ir pabaigą jį informuoja Taryba.⁸¹

Kita problema – neaiškus kompetencijos padalinimas tarp I ir II ramsčio subjektų. Veikiant už atskirą geografinę teritoriją atsakingai (II ramsčiui priklausančiai) darbo grupei (darbo grupė Afrikai, darbo grupė Ramiojo vandenyno teritorijoms ir kt.) gali pasirodyti būtinas I ramsčio subjektų dalyvavimas (pvz. darbo grupė AKR, EPF komitetas). Tai neigiamai veikia proceso operatyvumą.⁸²

Kokiais pagrindais vykdomos konsultacijos arba nutraukiamos taikomos priemonės, iliustruoja Fidžio salų Respublikos atvejis: Taryba 2001 m. balandžio 9 d. sprendimu užbaigė

---

⁷⁷BRADLEY, Andrew. *An ACP Perspective and Overview of Article 96 Cases*. [Interaktyvus] 2005. [Žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/7732def81ddd7ac1256c240034fe65/aff8566d744d0f9cc1257083003880a0?OpenDocument>

⁷⁸2006 m. rugsėjo 9 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidaus susitarimas, iš dalies keičiantis 2000 m. rugsėjo 18 d. vidaus susitarimą dėl priemonių, kurių reikia imtis, ir tvarkos, kurios reikia laikytis, siekiant įgyvendinti AKR ir EB partnerystės susitarimą (OL 2006 L 247, p. 48-55), 1 str. 3 d.

⁷⁹BRADLEY, Andrew. *An ACP Perspective and Overview of Article 96 Cases* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/7732def81ddd7ac1256c240034fe65/aff8566d744d0f9cc1257083003880a0?OpenDocument>

⁸⁰OL 2006 L 247, p. 48-55), 1 str. 3 d.

⁸¹*Ibid.*

⁸²MACKEY, James, ZINKE, Julia. *When Agreement Breaks Down, What Next? The Cotonou Agreement Article 96 Consultation Procedure*. [Interaktyvus] 2005. [žiūrėta 2007-03-16] prieiga per internetą: <http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/7732def81ddd7ac1256c240034fe65/f24b335fdd633d1ac125704a00314f69?OpenDocument>

konsultacijas pagal 96 str. su Fidžio salų Respublika⁸³ dėl įvykdyto valstybinio perversmo, prezidento nušalinimo, antikonstitucinio demokratiškai išrinktos valdžios atstatydinimo bei 1997 m. Konstitucijos panaikinimo. Kaip priemonę kovojant su žmogaus teisių pažeidimais ES pasirinko lėšų teikimo ir naujų programų rėmimo sustabdymą. Pagal Kotonu susitarimo nuostatas, bet kokios taikomos priemonės „panaikinamos iškart, kai nebelieka jų taikymą nulėmusių priežasčių“ (96 str. 2 d.) Vadovaudamasi šia nuostata, Taryba savo taikomos priemonės panaikinimą susiejo su pagarbos žmogaus teisėms, demokratijos bei teisinės valstybės principų atstatymu.⁸⁴

---

⁸³2001 m. balandžio 9 d. Tarybos sprendimas, užbaigiantis konsultacijas su Fidžio Salų Respublika pagal AKR ir EB partnerystės susitarimo 96 str. (OL 2004 m. specialus leidimas 11 skyrius, 37 tomas, p. 39)

⁸⁴*The ACP–EU Partnership Agreement and human rights protection*. FI.ACAT Nr. 11, 2002, p. 4

5.1.2. Nediskriminavimo pilietybės pagrindu principas

Pagarbos žmogaus teisėms ir pagrindinėms laisvėms skatinimu ES įgyvendina bendrosios užsienio ir saugumo politikos uždavinius.⁸⁵ Tačiau žmogaus teisių ir laisvių institutas reikšmingas dar ir visiškai kitame kontekste. Ir tai susiję su nediskriminavimo pilietybės pagrindu principu.

Tautai ir žmogui teikiama ypatinga reikšmė Kotonu susitarime, tai yra „pagrindinis plėtros veikėjas ir naudos gavėjas” (9 str.). Patvirtindamos „savo prievoles ir įsipareigojimus pagal tarptautinę teisę”, šalys užtikrina „vienodą požiūrį į trečiosios šalies piliečius”, „siekia suteikti panašias į piliečių teises ir prievoles”, visais būdais stiprina „nediskriminavimo principą ekonominiame, socialiniame ir kultūriniame gyvenime”.

Tačiau, ar asmuo galėtų remdamasis Kotonu susitarimu ginti savo teises EB valstybės narės teismuose, vis dar sunku atsakyti. AKR šalių piliečių atžvilgiu šio klausimo nėra nagrinėjęs ir ETT. Tačiau kitų susitarimų su trečiosiomis šalimis atžvilgiu bylų būta.

Bosman bylos⁸⁶ sprendimu ETT pripažino su pilietybe siejamų apribojimų nesuderinamumą su laisvu darbuotojų judėjimu (EB Sutarties 39 str.). *Kolpak*⁸⁷ atveju, Teismas žengė toliau: nediskriminavimą pilietybės pagrindu pripažindamas ir ne ES piliečiams, kai tokia išlyga numatyta ES partnerystės su trečiąja šalimi sutartyje (šiuo atveju ES – Slovakijos asociacijos sutartis). Kitaip tariant, trečiosios šalies piliečiui negali būti taikomi jokie su darbo sąlygomis susiję apribojimai pilietybės pagrindu, kai šie asmenys teisėtai įdarbinti valstybėje narėje ir nediskriminavimo išlyga numatoma partnerystės (asociacijos) sutartyje.⁸⁸

Kaip ir *Kupferberg*⁸⁹ byloje, *Kolpak* atveju ETT atsako į du klausimus:

- ar atsižvelgiant į partnerystės susitarimo pobūdį, galimas tiesioginis jo nuostatų veikimas?

- ar gali asmuo remtis nuostata dėl nediskriminavimo principo EB valstybės narės teismuose?

---

⁸⁵2005 m. rugpjūčio 23 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl žmogaus teisių ir demokratijos išlygos Europos Sąjungos susitarimuose 2005/2057(INI)

⁸⁶Europos Teisingumo Teismo 1995 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje C-415/93 *Union Royale Belge des Societes de Football ASBL v. Bosman* [1995], ECR I – 4921.

⁸⁷Europos Teisingumo Teismo 2003 m. gegužės 8 d. sprendimas byloje C-438/00 *Deutscher Handballbund eV v. Kolpak* [2003], ECR I-4135.

⁸⁸2003 m. lapkričio 19 d. Europos Komisija (Darbo ir Socialinių reikalų direktoratas) KONTIZAS, Dimitrios. *Free movement of workers and sport* (DG EMPL/E3/dk)

⁸⁹Europos Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg* [1982], ECR I-3641.

Pagal nusistovėjusią praktiką, partnerystės susitarimo nuostatos gali būti tiesiogiai veikiančios, jeigu jos yra besąlygiškos ir pakankamai tikslios.⁹⁰ Taip pat svarbus tiesioginio veikimo neprieštaravimas nei susitarimo tikslams, nei pobūdžiui. Pavyzdžiui, pripažįstant tiesioginį veikimą ES – Slovakijos asociacijos sutarčiai, bene svarbiausiu argumentu buvo sutarties tikslas – Slovakijos stojimo į ES perspektyva.

Tačiau tolesnėje praktikoje, ES santykių su trečiosiomis šalimis bylose, ETT žengia dar toliau (ir palankesne Kotonu susitarimui kryptimi). Tiesioginį veikimą jis pripažįsta net susitarimams, neturintiems vėlesnio stojimo į EB tikslų. *Simutenkov* byloje⁹¹ Teismas nagrinėjo ES ir Rusijos Federacijos partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimą.⁹² Cituodamas *Kziber* bylos sprendimą⁹³ „net jei susitarimas tik nustato šalių partnerystę ir nenumato asociacijos arba vėlesnio įstojimo į EB nereikia, kad jo nuostatos negali tiesiogiai veikti“, ETT pripažino „aiškų, tikslų ir besąlygišką“ draudimą diskriminuoti dėl pilietybės Rusijos darbuotojus. „Šia nuostata gali pasinaudoti Rusijos pilietybę turintys ir valstybės narės teritorijoje teisėtai įdarbinti darbuotojai.“

Akivaizdu, jog nagrinėjama galimybė trečiosios šalies piliečiams nėra absoliuti. Be to, kad kiekvienu atveju atsižvelgiama į tikruosius partnerystės susitarimo sudarymo motyvus ir tikslus, dar ir asmeniui keliami sąlyga – teisėtas buvimas ir darbas ES teritorijoje.

Analizuojant Kotonu susitarimo nuostatą (13 str. 3 d.) dėl darbuotojų iš AKR šalių nediskriminavimo, galima apibendrinti:

- Detalizuojamos sritys – „dėl darbo sąlygų, atlyginimo ir atleidimo iš darbo“.
- Įtvirtinamas teisėto buvimo ES valstybių teritorijoje reikalavimas.
- Institucijoms nereikia imtis jokių papildomų veiksmų (norma aiški, tiksli).

Panašu, jog ETT argumentai dėl ES – Rusijos Federacijos ar ES – Slovakijos sutarčių galėtų būti pritaikyti ir Kotonu susitarimui. Vis dėlto tai dar nereikia, jog AKR piliečių atžvilgiu Teismo vertinimas bus toks pats.⁹⁴

---

⁹⁰ Europos Teisingumo Teismo 1976 m. vasario 5 d. sprendimas byloje C-87/75 *Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze* [1976], ECR I-129, 25 p., Europos Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg* [1982], ECR I-3641, 23 p.

⁹¹ Europos Teisingumo Teismo 2005 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje C-265/03 *Igor Simutenkov v. Ministerio de Educacion y Cultura, Real Federacion Espanola de Futbol* [2005], ECR I-2579.

⁹² 1997 m. lapkričio 27 d. Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas nustatantis Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Rusijos Federacijos partnerystę (OL 2004 m. specialusis leidimas 11 skyrius, 26 tomas, p. 356 – 357).

⁹³ Europos Teisingumo Teismo 1991 m. sausio 31 d. sprendimas byloje C-18/90 *Office national de l'emploi v. Bahia Kziber* [1991], ECR I-199.

⁹⁴ MARTINS, Roberto. The Kolpak Case: Bosman Times 10? *International Sports Law Journal* [interaktyvus]. 2004/1-2 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: http://www.sportslaw.nl/documents/cms_sports_id59_1_ISLJ_2004-1-2Def.5.pdf

5.2. ES – AKR partnerystės finansavimo mechanizmas

5.2.1. Finansavimo tikslai, metodai, lėšų gavėjai

IV Dalis Kotonu susitarime skiriama „Bendradarbiavimui dėl plėtros finansavimo“, reguliuojanti finansavimo pagrindus, sritis, subjektus, metodus.

Pagrindinis finansavimo tikslas – „remti ir skatinti AKR valstybių pastangas siekti Susitarime išdėstytų tikslų“ (55 str.). Finansavimo operacijas „glaudžiai bendradarbiaudamos įgyvendina AKR valstybės ir Bendrija, pripažindamos partnerių lygybės principą“.⁹⁵

Vis labiau suinteresuota ginti ir savus komercinius interesus, EB tampa reiklesnė, siekia užtikrinti kuo efektyvesnę paramos panaudojimą: lyginant su Lomės konvencijomis, po 2000 m. patobulinta visa eilė priemonių. Iki tol AKR šalims teiktą besąlygišką pagalbą pakeičia finansavimas naujais pagrindais: parama pagal nacionalines (CSS, angl. *country support strategy*) ir regionines programas (RSS, angl. *regional support strategy*) bei investavimo lengvatos. Valstybė tampa atsakinga už programų skurdo sumažinimui įgyvendinimą.

Naujasis programomis paremtas finansavimas – tai didesnė diferenciacija, atsižvelgimas į kiekvienos šalies – paramos gavėjos poreikius.⁹⁶

Gan platus subjektų, turinčių teisę gauti paramą sąrašas išvardinamas 58 str.: be AKR valstybių, tokia teisė priklauso ir regioniniams (tarpvalstybiniais) organams bei bendrai AKR ir EB įsteigtiems organams. Be to, pagal konkrečios AKR valstybės ar valstybių susitarimą, tokią paramą gali gauti ir AKR šalių „valstybinės ar nevalstybinės įstaigos, privatūs ūkio subjektai, EB valstybių narių įmonės ir kiti nevalstybiniai dalyviai.“⁹⁷

Toks paramos programavimas (CSS forma) paaiškinamas siekiu kuo efektyviau panaudoti lėšas, visapusiškai atsižvelgti į šalies vystymosi prioritetus ir planus.

Konkretūs pasiūlymai dėl lėšų panaudojimo išvardijami CSS pagrindu suformuotoje nacionalinėje arba regioninėje orientacinėje programoje (angl. NIP, RIP).⁹⁸

---

⁹⁵Kotonu susitarimo 51 str. 1 d.

⁹⁶ECDPM. *Cotonou Infokit: The Instruments (7)*. [interaktyvus], 2001. [Žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą:
<www.ecdpm.org/web_ecdpm/web/content/content.nsf/0/d361d66c4529b243c1256c75005b228d?opendocument>

⁹⁷Kotonu susitarimo 58 str. 2 d.

⁹⁸ECDPM. *Cotonou Infokit: The Instruments (7)* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą:

Per lengvatų investicijoms priemonę, į bendradarbiavimo vystymosi labai procesą įtraukiamas Europos Investicijų Bankas (EIB). Būtent jis administruoja dalį EPF lėšų, teikia paskolas iš nuosavų išteklių (Kotonu susitarimo 76 str. 1 d. (d)), teikia garantijas, taip remdamas vietines ir užsienio investicijas (77 str.)

5.2.2. Bendrojo biudžeto ir EPF santykis

Pagal Kotonu susitarimo 61 str. 5 d., iš EPF apmokamos AKR ir ES partnerystės išlaidos (fondą tiesiogiai finansuoja ES valstybės narės, o įgyvendina EK). Be šio pagrindinio, kiti susitarimo tikslų finansavimo šaltiniai yra EIB nuosavi ištekliai ir atitinkamais atvejais naudojamos bendrojo EB biudžeto lėšos.

Pastarąjį nesudėtinga atriboti nuo EPF:

- Biudžeto lėšos skirtos padengti bendradarbiavimo su besivystančiomis valstybėmis įvairiuose geografiniuose regionuose išlaidas. Tuo tarpu EPF apsiriboja tik partneryste su AKR šalimis Kotonu susitarimo rėmuose.⁹⁹

- Skirtingai nuo bendrojo biudžeto, kurio lėšos – tiek pačios Bendrijos ištekliai, tiek privalomieji valstybių narių įnašai, EPF finansuojamas tiesiogiai valstybių narių.

- Bendrąjį biudžetą tvirtina EP, tuo tarpu EPF atžvilgiu šios procedūros išvengiama. Kaip minėta Parlamento vaidmuo paramos AKR šalims srityje tik minimalus – per bendrojo biudžeto įvykdymo patvirtinimo procedūrą. Ji taip pat apima ir EPF įgyvendinimą. Šiai procedūrai vadovauja Biudžeto (bendro EB biudžeto) kontrolės komitetas, o specializuoti komitetai (tarp jų ir Vystymosi komitetas) pateikia savo nuomones.

Akivaizdu, jog problematika atsiskleidžia ne bandant atriboti biudžetą nuo EPF, tačiau analizuojant dviejų šaltinių egzistavimo tikslingumą. Ar visiškai skirtingos normos neapsunkina paramos besivystančioms šalims teikimo bei išteklių panaudojimo kontrolės galimybių?

Tarp ES valstybių narių netyla diskusijos dėl paramos AKR įtraukimo į bendrą ES biudžetą. Tai padaryti EP siekė jau seniai. Dar galiojant Lomė IV konvencijai, jis net kreipėsi į ETT dėl finansinio reglamento panaikinimo, remiantis EB Sutarties 230 str. (gindamas savo kompetenciją biudžeto srityje). Jo nuomone, konvencijoje numatyta parama vystymuisi – tai būtent EB išlaidos, todėl laikytinos bendrojo biudžeto dalimi. O iš to seka, jog finansiniam

---

www.ecdpm.org/web_ecdpm/web/content/content.nsf/0/d361d66c4529b243c1256c75005b228d?opendocument

⁹⁹Dalis EPF finansinės paramos skiriama ir užjūrio šalims ir teritorijoms.

reglamentui turi būti taikoma privalomo konsultavimosi su EP procedūra. Vis dėlto ETT tam nepritarė, akcentuodamas, jog „EB kompetencija politikos vystymosi labui srityje nėra išimtinė“. ETT akcentavo, jog Lomė IV – mišraus pobūdžio susitarimas, tad EB ir valstybės narės „bendrai atsako už finansines pareigas ir turi teisę pačios parinkti paramos teikimo šaltinius bei metodus.“¹⁰⁰

Taigi, vidiniu susitarimu sukurtas EPF nebuvo pripažintas EB išlaidomis ir jo įtraukimui į bendrąjį biudžetą nepritarė. O kad jokių su tuo susijusių pokyčių nebus (bent jau iki 2013 m.), parodo ir tai, jog jau patvirtintas dešimtas EPF (2008 – 2013 m.).

5.2.3. Dešimtojo EPF (2008 – 2013 m.) analizė

Naujoje Kotonu susitarimo redakcijoje ES įsipareigojo, jog pagalba AKR šalims išliks mažiausiai tokia pati kaip devintojo EPF (2003 – 2008 m.) „neįskaitant likučio ir įvertinant...infliacijos poveikį bei 10 naujų valstybių narių įstojimą 2004 m.“¹⁰¹ AKR – EB Tarybos sprendimu¹⁰² 2006 m. birželio mėn. nustatytas dešimtojo EPF (toliau – 10-asis EPF) dydis 2008 – 2013 m. laikotarpiui (bendra suma – 23.966 mlrd. eurų ir 2 mlrd. eurų įnašas iš EIB). Tai pirmasis EPF, kuris bus finansuojamas jau ir naujų valstybių narių. Ši aplinkybė ne tik pakeitė EPF apimtį (lyginant su devintuoju EPF), bet ir apsunkino jo įsigaliojimo procedūrą.

Iš pirmo žvilgsnio 10-ajam EPF numatyta suma gerokai viršija devintojo apimtį, tačiau analizuojant lėšų ir ES bendrų nacionalinių pajamų (BNP) santykį akivaizdu, jog finansavimas sumažėja.¹⁰³ Tokį įsipareigojimo nevykdymą ES pagrindė palikta teise „įvertinti esamą padėtį“¹⁰⁴, ir iš to kylančia veikimo laisve derybų metu. Tačiau tai kelia abejones dėl ES įsipareigojimų tarptautinėse organizacijose laikymosi, pvz. Oficialios plėtros pagalbos (ODA)¹⁰⁵ vykdymas.¹⁰⁶

10-ajam EPF įsigaliojti turi būti įgyvendintos tam tikros teisinės procedūros. Turint

¹⁰⁰ETT byla C-316/91 *Europos Parlamentas prieš Tarybą*, [1994], ECR I-625, p. 25–38

¹⁰¹Kotonu susitarimo Ia Priedas (OL 2005 L 209, p. 27)

¹⁰²2006 m. rugsėjo 9 d. AKR ir EB Ministrų Tarybos sprendimas Nr. 1/2006, patikslinantis 2008–2013 m. daugiamečių finansavimo struktūrą ir iš dalies keičiantis pataisyta AKR ir EB partnerystės susitarimą OL L 247, p. 22–25

¹⁰³Iš 0,03 proc. BNP paramos 10-ajame EPF lieka 0,028 proc. BNP (BILAL, Sanoussi. *Financing the adjustments and accompanying reforms to implement an EPA: Brainstorming note with preliminary considerations*. ECDPM, 2006)

¹⁰⁴Kotonu susitarimo Ia Priedas

¹⁰⁵ES įsipareigojo pasiekti 0,7 proc. ES BNP paramą iki 2015 m., tačiau ES vykdoma ODA iki 2013 m. dar neišaugo.

¹⁰⁶BERGH, Marie. The 10th EDF, where do we stand? *EU–Africa e-alert No.2*. 2006

omenyje tarpvyriausybinių ES – AKR partnerystės susitarimo pobūdį, tam tikrus dokumentus turi ratifikuoti visos valstybės narės. Taigi, kaip ir Kotonu susitarimo pakeitimai bei vidaus susitarimas dėl priemonių įgyvendinant AKR ir EB partnerystės susitarimą¹⁰⁷, finansinis protokolas dėl 10-ojo EPF turi būti ratifikuotas visų ES narių.

Pagrįstai baiminamasi dėl šio proceso trukmės, ypač turint omenyje naująją ES sudėtį (27 narės). Gausesnis valstybių ratas su skirtingomis nacionalinėmis ratifikavimo taisyklėmis gali lemti delsimą, nepalankų paramos gavėjams. 2005 m. gegužės 5 d. ES Tarybos sprendimu¹⁰⁸ numatyta 9-ojo EPF pabaiga 2007 m. gruodžio 31 d. Iki to laiko planuojamas visiškas 9-ojo EPF išdalinimas. Siekiant išvengti spragos dėl partnerystės finansavimo, būtina, jog 10-asis EPF įsigaliotų jau 2008 m. sausio 1 d. Be to, susitarimas dėl 10-ojo EPF įsigalios tik pirmą antro mėnesio dieną po to, kai apie šio susitarimo patvirtinimą praneš paskutinė valstybė narė.¹⁰⁹ Vienintelė galima išeitis – minėtų dokumentų ratifikavimas valstybėse narėse pagreitinto proceso tvarka. Tik taip būtų įmanoma užtikrinti nenutrūkstamą finansinį bendradarbiavimą su AKR šalimis ir išsklaidyti abejones dėl EPF įgyvendinimo tinkamumo.

---

¹⁰⁷OL L 247, 2006 9 9, p. 48 – 55

¹⁰⁸OL L 156, 2005 6 18, p. 19–20

¹⁰⁹OL L 247, 2006 9 9, p. 22 – 25

5.3. ES – AKR bendradarbiavimas prekybos srityje

5.3.1. ES išorės prekybos politika ir AKR

Pagrindinė ES prekybos politikos kryptis – rinkos liberalizavimas, kuris įgyvendinamas daugiašaliu mastu (PPO derybų raundai); regioniniu mastu (dvišalės ir regioninės prekybos sutartys su AKR, Vakarų Balkanų šalimis, Meksika, Čile, Pietų Afrika¹¹⁰, derybos dėl laisvosios prekybos sutarčių su MERCOSUR¹¹¹, GCC¹¹², EUROMED¹¹³), bei vienašališkai (ES bendroji preferencijų sistema besivystančioms šalims).¹¹⁴

Vienu iš svarbiausių ES prekybos tikslų 2000 m. Vystymosi politikos strategijoje pripažįstamos derybos dėl naujojo režimo su AKR. Kotonu susitarime šalys numatė naujus prekybos susitarimus (36 str.), kurių dėka „bendradarbiavimas ekonomikos ir prekybos srityje [būtų] įgyvendinamas visiškai laikantis PPO nuostatų” (34 str. 4 d.). Taigi, pats Kotonu susitarimas negali būti laikomas prekybos sutartimi, juo tik numatoma, kaip šie santykiai bus reglamentuojami ekonominės partnerystės susitarimais (toliau – EPS)¹¹⁵. O kol kas taikomas „Lomės režimas”, t.y. vienašališkas lengvatų taikymas AKR šalims, nes parengiamajai EPS sudarymo stadijai (2001 m. kovo 1 d. – 2008 m. sausio 1 d.) Kotonu susitarimui suteiktas įsipareigojimų atidėjimas.¹¹⁶

EPS pagrindu nutolstama nuo klasikinio lengvatų modelio, kuris paprastai taikomas besivystančioms šalims.¹¹⁷ Tačiau ir laisvos prekybos susitarimais juos pavadinti netikslu. Nors šalys įsipareigoja panaikinti prekybą ribojančias priemones viena kitos atžvilgiu,

¹¹⁰1999 m. gruodžio 4 d. Europos bendrijos ir valstybių narių bei Pietų Afrikos Respublikos prekybos, vystymosi ir bendradarbiavimo susitarimas (OL 1999 L 311, p. 1 – 405).

¹¹¹MERCOSUR – Urugvajus, Paragvajus, Brazilija ir Argentina.

¹¹²GCC (Persijos įlankos bendradarbiavimo tarybos šalys) – Saudo Arabija, Omanas, Kuveitas, Omaras, Bahreinas

¹¹³Viduržemio jūros regiono šalys – Izraelis, Libanas, Sirija, Egiptas, Marokas, Alžyras, Jordanija, Tunisas, Palestina.

¹¹⁴Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. *Užsienio prekybos politika* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://www.urm.lt/index.php?-1543635768>>

¹¹⁵KARINGI, Stephen. *Economic and Welfare Impacts of the EU–Africa Economic Partnership Agreements. Work in progress*, Nr. 10. UN Economic Commission for Africa. 2005, p.13

¹¹⁶2001 m. gruodžio 7 d. PPO Ministrų konferencijos sprendimas dėl ES – AKR partnerystės susitarimo WT/L/436.

¹¹⁷Prekybiniais santykiams su besivystančiomis šalimis reglamentuoti laikoma „Bendrųjų lengvatų (preferencijų) sistema” (BPS, angl. *Generalised System of Preferences*). Tai JT Prekybos ir Vystymosi konferencijos pasiūlymas, pagal kurį turtingosios šalys vidaus teisės normomis įtvirtina lengvatas muitų tarifams arba visiškai panaikina importo mokesčius. 1971m. EB tapo pirmąja, pritaikiusia šią sistemą (2006-01-01 įsigaliojo Tarybos reglamente Nr. 980/2005 įtvirtinta naujoji ES BPS, kuri bus taikoma iki 2009-01-01) besivystančioms pereinamosios ekonomikos ir mažiausiai išsivysčiusioms šalims (MIŠ).

platesniais tikslais (skatinti AKR vystymąsi) ir didesniu šalių diferencijavimu (dėl išsivystymo lygio skirtumų)¹¹⁸, jie skiriasi nuo tradicinių laisvos prekybos susitarimų.

Išsamiai EPS analizei teisiniu aspektu būtina atsakyti į klausimus: koks EPS santykis su PPO normomis? Ką įvardinti „susitariančiosiomis“ šalimis? Koks kilmės taisyklės principas taikytinas? Kokios EPS reguliavimo ribos? Kaip užtikrinti įsipareigojimų vykdymą? Kokia ginčo sprendimo procedūra turėtų būti įtvirtinta?

---

¹¹⁸ECDPM. *Cotonou Infokit: Regional Economic Partnership Agreements (14)* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/0/A65321D325D969DBC1256C75005CFA36?OpenDocument>

5.3.2. EPS – su PPO normomis suderinti susitarimai

Pagrindinis PPO tikslas – užtikrinti lygias jos narių dalyvavimo tarptautinėje prekyboje galimybes. Tačiau tapati norma gali būti nevienodai palanki skirtingoms šalims, ypač turint omenyje, jog PPO vienija skirtingos teritorinės apimties, pajamų ar išsivystymo lygio valstybes.¹¹⁹

Pagal pradinį GATT nutolti nuo lygybės (nediskriminavimo) principo šalys galėjo nebent kurdamos muitų sąjungas ar laisvos prekybos zonas (XXIV str.), nes tokių sąjungų narių tarpusavio prekybos režimas nebūtinai turi sutapti su taikomu kitoms PPO narėms. Akivaizdu, jog ši norma neapima lengvatų besivystančioms šalims, nes jomis neišpildomas abipusiškumo reikalavimas (rinkos turi būti atveriamos visoms muitų sąjungos ar laisvos prekybos zonos narėms). Vadinasi, prekybinės lengvatos besivystančioms šalims vienu metu buvo tiesiog neteisėtos.

GATT normos buvo apeinamos įsipareigojimų atidėjimo galimybe, esant „ypatingoms aplinkybėms, kurios nėra numatytos Susitarime“.¹²⁰

Vėliau specialūs besivystančiųjų šalių poreikiai ir išskirtinis statusas pripažintas įterpiančią GATT IV dalį „Prekyba ir plėtra“, kur suformuluota išimčių išlyga, lengvatų taikymas besivystančioms PPO narėms. Be to, 1979 m. Sprendimu pateisinamos prekybos lengvatos bendrųjų preferencijų sistemos (toliau – BPS) pagrindu.¹²¹ Sprendime akcentuojama, jog „išsivysčiusios valstybės neturi reikalauti abipusiškų įsipareigojimų, susilaiko nuo bet kokio lengvatų prašymo iš besivystančiosios šalies, o pastarosios neprivalo paklusti priemonėms, kurios nesiderina su specifinėmis problemomis šalyje.“¹²² Pagrindinis reikalavimas – lengvatos negalimos tik daliai besivystančiųjų šalių, taip diskriminuojant kitas (išskyrus palankesnę režimą MIŠ).

Taigi, PPO ilgainiui pripažino specifinius besivystančiųjų šalių poreikius. Tačiau ES ir AKR nuo to atsiribojo, pasirinkdamos abipusę rinkos atvėrimą.

Nusprendusios dalyvauti PPO kaip laisvos prekybos zonos narės, ES ir AKR privalo užtikrinti, jog naujieji jų santykiai atitiks tokią laisvos prekybos zonos sąvoką, kokia ji

¹¹⁹2001 m. lapkričio 5 d. PPO Sekretoriato ataskaita. *Examens des politiques commerciales: Maurice* [interaktyvus]. 2001 m. lapkričio 5 d. [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <http://www.wto.org/french/tratop_f/tpr_f/tp176_f.htm>

¹²⁰GATT XXV str. 5 d.

¹²¹1979 m. lapkričio 28 d. PPO susitariančių šalių sprendimas dėl specialaus režimo besivystančioms šalims (L/4903. BISD 26S/203).

¹²²*Ibid.*

suprantama PPO kontekste. O tam keliami laisvos prekybos zonų sudarymo „per pagrįstą laikotarpį“ (GATT XXIV str. 5 d. (c)) bei muitų ir kitų prekybą ribojančių priemonių panaikinimo „iš esmės visai prekybai“ (GATT XXIV str. 8 d.(a)) reikalavimai.

Itin abstrakčią straipsnio formuluotę apriboja PPO Susitarimas dėl XXIV str. aiškinimo,¹²³ kuriame detaliai įvardinama, jog „pagrįstas“ – tai ne ilgesnis nei 10 metų laikotarpis (išimtiniais atvejais jis gali būti pratęstas).

Tuo tarpu vieno apibrėžimo ir vieningos nuomonės dėl rinkos atvėrimo apimties nėra. Nesutarta ir koku pagrindu remiantis ją apibrėžti: kiekybiniu (procentais) ar kokybiniu (kokiose prekybos srityse). ES, kaip ir daugelis kitų PPO susitariančių šalių, tinkamu pripažįsta vidutiniškai 90 proc. rinkos atvėrimą.

Beje, GATT XXIV str. neužkerta kelio abipusio rinkos atvėrimo principo „asimetrijai“. Būtent tuo ir pasinaudota ES – AKR santykiuose: argumentuojant specifiniais besivystančių šalių poreikiais, ES atveria rinką visa apimtimi (100 proc.), tuo tarpu AKR šalys kol kas išipareigojo panaikinti tik apie 80 proc.¹²⁴ importo muitų¹²⁵ (vidutinis dydis išlieka 90 proc.).¹²⁶

Nors šalys itin stengiasi įgyvendinti Kotonu susitarime užsibrėžtą tikslą dėl suderinamumo su PPO (naujuoju režimu apimama iš esmės visa prekyba ir jis įgyvendinamas per protingą 10 – 12 metų laikotarpį¹²⁷), tačiau svarbu išanalizuoti ir situaciją, jei jau išgalioję EPS būtų pripažinti neatitinkančiais PPO.

Remiantis GATT normomis išskirtinos kelios teisinės pasekmės ir galimi sprendimo variantai:

- Iš naujo vesti derybas ir koreguoti susitarimo nuostatas;
- Siekti įpareigojimų atidėjimo, remiantis ypatingų aplinkybių buvimu (GATT XXV str. 5 d.) (tokį sprendimą turėtų patvirtinti du trečdaliai PPO narių);
- Išplėsti susitarimu numatyto diferencijuoto režimo taikymą visoms PPO narėms (tačiau taip būtų panaikinamas susitariančių šalių santykių išskirtinumas);
- Toliau taikyti regioninį susitarimą mokant kompensacijas kitoms PPO narėms arba

¹²³1994 m. balandžio 15 d. PPO susitarimas dėl 1994 m. GATT XXIV str. interpretavimo (1A/1/GATT/U/4)

¹²⁴1999 m. birželio 6 d. Europos Komisijos darbo dokumentas. Synthèse des études d'impact de la proposition de l'UE de négocier des APER avec les sous-régions ACP, à partir des données commerciales de l'année 1996.

¹²⁵Numatoma, jog AKR šalys paliks rinkos apribojimus ŽŪ produkcijai, kaip „jautriam sektoriui“

¹²⁶BELLORA, Cecilia. *Comment les pays APC peuvent-ils tirer parti des APE?* Synthèse du colloque organisé par FARM. 2006, p. 6

¹²⁷2005 m. balandžio 11 d. Europos Komisija. *Recent UK statements on EPAs. Note for the attention of Delegations in ACP countries.* Trade/MPC D (2005), p. 2

patiriant atsakomasias priemones (žinoma, tai galėtų tęstis tik laikinai).¹²⁸

---

¹²⁸KEUP, Marc, NIDDAM, Gaelle. *Introduction aux APE. Le futur des relations commerciales entre l'UE et les pays ACP*. Luxembourg: Bandeau Blanc, 2006, p. 9

5.3.3. EPS susitariančios šalys

Tinkamam teisių ir pareigų paskirstymui, visų pirma svarbu aiškiai įvardinti susitariančiąsias EPS šalis.

EPS įsigaliojus, visi įpareigojimai teks EB, kaip tarptautinės teisės subjektui.

Derybų dėl EPS procese veikia EK.¹²⁹ Turimų įgaliojimų EK viršyti negali¹³⁰, jos teisė derėtis su trečiosiomis šalimis (bendrosios prekybos politikos klausimais) numatyta EB Sutarties 133 str. (po Nicos sutarties EK suteikta kompetencija dar ir prekybos paslaugomis bei intelektinės nuosavybės srityse).

Akivaizdu, jog riboti EK įgaliojimai išorės prekybos srityje gali įtakoti ir EPS turinio apimtį. Pavyzdžiui, svarstant kai kuriuos investicijų klausimus, EK ne kartą pabrėžė savo ribotas galimybes priimti su tuo susijusius sprendimus.¹³¹

Kalbant apie ES valstybių narių vaidmenį, jis tiesiogiai priklausys nuo EPS reglamentavimo apimties: įtraukus EB bei valstybių narių bendrajai kompetencijai priskiriamas sritis, ir pastarosioms teks juos ratifikuoti.¹³²

Šiuo atveju kyla ES teisės abstraktumo problema, nes nėra vienos nuomonės, kokios konkrečios sritys, kieno kompetencijai turėtų būti priskirtos.¹³³ Beje, detalai jų skirstyti nesiryžta ir ETT, praktikoje tiesiog akcentuodamas „glaudaus bendradarbiavimo poreikį“ mišriuosiuose susitarimuose.¹³⁴

Kotonu susitarimo 35 str. 2 d. pagrindine AKR šalių įsiliejimo į pasaulio ekonomiką priemone įvardinama „regioninė integracija“. Ši, dar 1996 m. Žaliojoje knygoje suformuluota pozicija, šiandien įgyvendinama derybas dėl EPS vedant regionų pagrindu: AKR valstybės pasirinko veikimą šešiomis atskiromis regioninėmis AKR grupėmis¹³⁵, kurios visų pirma

¹²⁹2002-06-17 ES užsienio reikalų ministrai vienbalsiai suteikė derybų dėl EPS teisę Komisijai, prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/regions/acp/nepa_en.html>

¹³⁰SALMON, Jean-Michel (STRADEVCO). *L'Accord de Cotonou et l'APE UE-CARIFORUM*. Lettre Trimestrielle N.1.2006

¹³¹KEEFFE, David, SCHERMERS, Henry. *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983, p. 23–33

¹³²2003 m. spalio 2 d. Jungtinė ataskaita dėl EPS derybų AKR ir EB etapo. (ACP/00/118/03 Rev.1, ACP-EC/NG/43)

¹³³KENT, Kathleen. *EU Trade Policy-Kaming: What role for Civil Society?* IIHEI, 2004

¹³⁴Europos Teisingumo Teismo 1994 m. lapkričio 15 d. nuomonė 1/94, I – 5267.

¹³⁵EPS šalių sąrašas pateikiamas [žiūrėta 2007-03-16]:

<http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/regions/acp/plcg_en.htm>

sudaro muitų sąjungas ar laisvos prekybos zonas tarpusavyje¹³⁶ (kiekvieną jų derybose atstovauja atskira organizacija).¹³⁷

Dėl plačios reglamentavimo srities, EPS įtaka AKR šalių gerovei turės didelį teigiamą arba neigiamą efektą. Įvertinusi galimą poveikį ir nepageidaujanti sudaryti EPS, kiekviena AKR šalis turi teisę (Kotonu susitarimo 37 str. 6 d.) į alternatyvias galimybes.¹³⁸

Straipsnyje pabrėžiama, jog ES „įvertina AKR šalių, nusprendusių nesudaryti EPS, padėtį“ ir išnagrinėja „visas alternatyvias galimybes, siekiant nustatyti minėtoms šalims naują prekybos sistemą, kuri būtų lygiavertė jų padėčiai ir atitiktų PPO taisykles“. Vieningos nuomonės, ar tai ES aktyvi pareiga, ar teisė nėra.

Normos pobūdį derėtų išanalizuoti remiantis bendraisiais sutarčių teisės principais bei Kotonu susitarimo nuostatomis.

Visų pirma derėtų atriboti alternatyvos ieškojimą ir suderinamumo su PPO tikrinimą nuo teisės pasirinkti tinkamiausią modelį. Pagal 4 str., AKR šalys „savarankiškai nustato plėtros principus, strategijas ir modelius“, vystymasis skatinamas „atsižvelgiant į AKR šalių...pasirinkimą“, tad ir teisė pasirinkti EPS ar jo alternatyvą priskirtina ne ES, o konkrečiai AKR šalims. T.y., kad ir koks bebūtų EK (ji dalyvauja derybose) požiūris į EPS, galutinio apsisprendimo teisė paliekama pačioms AKR šalims, ir ji negali būti ribojama.

Sutarčių aiškinimo „pagal jos objektą bei tikslą“ principas, leidžia minėtą nuostatą vertinti kaip garantiją, jog AKR šalims ES pasiūlys alternatyvą, o priešingu atveju būtų užkertamas kelias ieškoti efektyviausios priemonės partnerystės tikslams pasiekti. Taigi, 37 str. 6 d. – tai ne tiek teisė, kiek aktyvi pareiga Bendrijai, kurią privalu „sąžiningai vykdyti“.¹³⁹ Be to, aktyviai ir gera valia nesiimdama veiksmų, Bendrija pažeistų ir Kotonu susitarimo 3 str. „įmėtis visų atitinkamų priemonių, kad būtų įvykdyti prisiimti įsipareigojimai ir kad būtų palengvinta siekti Susitarimo tikslų“.

Vis dėlto šalių derybos jau perėjusios prie antrojo etapo, kurio logiška baigtis – būtent EPS pasirašymas. Be to, EK prioritetą akivaizdžiai teikia EPS, visas alternatyvas vertindama

---

¹³⁶BILAL, Sanoussi. *Economic partnership agreements (EPAs): the ACP regions and their relations with the EU* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-17], prieiga per internetą: <http://www.acp-eu-trade.org/library/files/Bilal_EN_0905_ECDPM_EPAs-The-ACP-regions-and-their-relations-with-the-EU.pdf>

¹³⁷ECOWAS, CEMAC, ESA, SADC, CARIFORUM/CARICOM, PACIFIC FORUM

¹³⁸HINKLE, Larry, NEWFARMER, Richard. *Risks and Rewards of RTA in Africa: EPAs Between the EU and SSA.* [interaktyvus], 2005. [Žiūrėta 2007-03-16] prieiga internete <<https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/2572.pdf>>, p. 19.

¹³⁹Vienos Konvencijos 26 str.

kaip mažiau naudingas (angl. *second best*).¹⁴⁰

Tokia EK išankstinė nuostata apriboja ir padaro praktiškai neįmanomą ar pernelyg sudėtingą AKR turimos teisės į alternatyvius susitarimus įgyvendinimą¹⁴¹, o tai ne kas kita, kaip veiksmingumo principo pažeidimas. Jis suformuluotas Vienos Konvencijoje (26 str., 31 str.), pripažintas TTT¹⁴² bei ETT¹⁴³ praktikoje, kaip valstybių atsakomybės sąlyga. Tai verčia abejoti, ar EB nepažeidžia 36 str. įpareigojimo.

Vienintelė ES pripažįstama alternatyva – bendrųjų preferencijų (lengvatų) sistema (BPS), kuri dabar taikoma visoms kitoms besivystančioms šalims. Tokiu būdu santykių pagrindu taptų ne GATT XXIV str. (laisvos prekybos zona), o PPO įgalinančioji išlyga besivystančioms šalims. Nors suderinamumas su PPO normomis būtų išlaikomas, tačiau AKR šalims toks režimas būtų mažiau palankus (nei EPS): siauresnė rinkos atvėrimo apimtis, mažesnės lengvatos, griežtesni kilmės taisyklės reikalavimai.¹⁴⁴

---

¹⁴⁰MANDELSON, Peter. *EPA: putting a rigorous priority on development* [interaktyvus]. 2005-01-20 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/january/tradoc_121095.pdf>

¹⁴¹COOK, Kate. *Legal advice cited in: The Trade Escape. WTO rules and alternatives to free trade EPA*. Johannesburg, 2005, p. 2

¹⁴²Žr. Tarptautinio Teisingumo Teismo 1949m. balandžio 11 d. konsultacinė išvada dėl žalos, patirtos JTO tarnyboje, atlyginimo.

¹⁴³Pvz., Europos Teisingumo Teismo 1978 m. kovo 9 d. sprendimas byloje C-106/77 *Amministrazione delle Finanze v. Simmenthal Spa* [1978], ECR I-0629, 22-23 p.; Europos Teisingumo Teismo 1991 m. lapkričio 19 d. sprendimas sujungtose bylose C-6/90 ir C-9/90 *Francovich v. Italian Republic* [1991], ECR I-5357, 33 p.

¹⁴⁴HINKLE, Larry, NEWFARMER, Richard. *Risks and Rewards of RTA in Africa: EPAs Between the EU and SSA*. [interaktyvus], 2005. [Žiūrėta 2007-03-16] prieiga internete <<https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/2572.pdf>>, p. 19

5.3.4. EPS reglamentavimo apimtis

EPS specifika. EPS teisiškai įpareigos susitariančiąsias šalis, todėl svarbu apibrėžti jų reglamentavimo apimtį.¹⁴⁵

Įsigalioję, jie taps precedento neturinčiais laisvos prekybos susitarimais, juose derinant prekybinius šalių interesus ir besivystančiųjų šalių poreikius.

Derėtų pabrėžti, jog EPS yra tik priemonė prekybiniams santykiams reguliuoti, kuri numatyta Kotonu susitarime. „Vystymosi strategijos ir bendradarbiavimas *prekybos* srityse yra neatsiejami, susiję ir vienas kitą papildantys” (Kotonu susitarimo 18 str.). Taigi, naujieji susitarimai turi išlikti vystymosi politikos įrankiu, skatinti nuolatinę, nuoseklią AKR šalių integraciją į pasaulio ekonomiką gerbiant jų politines teises ir prioritetus.

Būtent šie tikslai ir skiria EPS nuo įprastų laisvos prekybos sutarčių, ir pateisina neabsoliutų šalių abipusiškumą (nukrypstama nuo GATT XXIV str. reikalavimų). Su kiekvienu regionu sudaromame EPS numatoma „vystymosi išlyga”, kuri sąlygoja partnerių pareigų diferencijavimą liberalizuojant produktų, paslaugų rinkas, nustatant nevienodus pereinamuosius laikotarpius, išsaugant specifinius AKR interesus (pvz., jautrių produktų kategorijos) bei per techninę pagalbą iš ES pusės.¹⁴⁶

Tiek, kiek teisėta pagal PPO normas (GATT XXIV str., GATS V str.), tokia diferencijavimo galimybė (atsižvelgimas į šalių išsivystymo lygį, poreikius ir galimybes)¹⁴⁷ pripažįstama visoje tarptautinėje prekybos teisėje – tai vadinamasis „specialaus ir skirtingo elgesio” principas. ES juo ne kartą vadovavosi. Pavyzdžiui, ES – P. Afrikos arba ES – Turkijos¹⁴⁸ prekybos susitarimuose konkurencijos teisės atžvilgiu netaikoma susitarime numatyta ginčų sprendimo procedūra (akcentuojant socialinius poreikius), arba sutartyse su Viduržemio jūros regiono šalimis konkurencijos teisės pažeidimais nelaikomi jokie kiti nei baigtiniame sąraše išvardintieji atvejai.

Sudėtinga būtų rasti laisvos prekybos susitarimą, kuriame apsiribojama tik prekių

¹⁴⁵Rapport analytique. *La dimension genre dans les APE*. Dakar: APRODEV et AID TRANSPARENCY, 2004, p. 9

¹⁴⁶2006 m. rugpjūčio 24 d. Ekonominės partnerystės susitarimas tarp Rytų ir Pietų Afrikos ir EB bei jos valstybių narių. Projektas. prieiga per internetą: <http://www.bilaterals.org/article.php3?id_article=6014>, 28 str.

¹⁴⁷JT Prekybos ir plėtros konferencija. *Analysis of cooperation and dispute settlement mechanisms relating to competition policy in regional free trade agreements*. [interaktyvus], 2006 [Žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <www.unctad.org/sections/wcmu/docs/c2clp_ige7p1_en.pdf>

¹⁴⁸OJ L 35, 1996 02 13, p. 1-47

rinkos atvėrimu. Šiandien susitarimai (ne tik ES, bet ir pavyzdžiui, JAV) neatsiejami ir nuo eilės kitų sričių. Atsižvelgiant į galiojančias laisvos prekybos sutartis, galima išskirti bendrą jų struktūrą: prekyba prekėmis, kilmės taisyklės, prekyba paslaugomis, intelektinės nuosavybės apsauga, su prekyba susijusios sritys (pvz. kapitalo (investicijų) judėjimas, konkurencijos normos, aplinkos apsauga ir kitos), taip pat ginčų sprendimo procedūra.

Skiriasi nebent reglamentavimo apimtys (pavyzdžiui, JAV labiau akcentuoja kapitalo judėjimą bei intelektinės nuosavybės teises, o ES – konkurencijos teisės nuostatas).

Kokia bus EPS apimtis parodo Kotonu susitarimas, kuriame, kaip minėta, ne tiesiogiai reglamentuojami prekybiniai santykiai, bet nurodomos sritys, kurios įtrauktinos į EPS. Pagal Kotonu susitarimą, ir pirmuosius EPS projektus¹⁴⁹, galima spręsti, jog EPS ne tik sutaps su PPO reglamentavimo sritimi, bet ir ją viršys (pvz., vartotojų teisės, darbo tvarkos reikalavimai). Dėl plačios EPS apimties, toliau darbe analizuojamas tik kelių svarbiausių struktūrinių dalių galimas reglamentavimas (prekyba prekėmis, paslaugomis, kapitalo (investicijų) judėjimas, konkurencijos normos).

Prekyba prekėmis ir kilmės taisyklės taikymas. Esminis EPS tikslas – palaipsniui pašalinti muitų mokesčius importuojamai produkcijai ir panaikinti kitus muitams lygiaverčius apmokestinimus¹⁵⁰. Šiuos apribojimus, kaip esminius kuriant laisvos prekybos zonas, akcentuoja ir ETT savo praktikoje (pvz., byla *Leplat*¹⁵¹). Be to, ne mažiau palankiam nei vietinio produkto režimui užtikrinti, EPS būtina pašalinti ir visus diskriminuojančius vidaus mokesčius.¹⁵²

Kiek toks režimas naudingas susitariančiosioms šalims ir, ar bus išvengta galimo piktnaudžiavimo rinkos atvėrimu, priklauso nuo įtvirtintos prekių kilmės taisyklės.

AKR šalių produkcija, ne tik pagal EPS, bet ir pagal dabar galiojančią „Lomės režimą“, atleidžiama nuo muitų mokesčių (arba jie labai žemi) bei nuo kitų apribojimų.

Kadangi kilmės taisyklė gali tapti ne tik protekcine priemone, bet ir nepagrįstai riboti patekimą į rinką, tarptautinės prekybos teisėje jai teikiama didelė reikšmė. Išskirtina dvejopa kilmės taisyklė:

¹⁴⁹Pavyzdžiui, Ekonominės partnerystės susitarimas tarp Rytų ir Pietų Afrikos ir EB bei jos valstybių narių. Projektas. 2006-08-24 <http://www.bilaterals.org/article.php3?id_article=6014>

¹⁵⁰2002 m. birželio 17 d. Tarybos Europos Komisijai suteikta derybų dėl EPS teisė (3.2 p.)

¹⁵¹Europos Teisingumo Teismo 1992 m. vasario 12 d. sprendimas byloje C-260/90 *Leplat v. Territory of French Polynesia* [1992], ECR I-643, p. 15

¹⁵²2002 m. liepos 5 d. Europos Komisija. ACP guidelines for the negotiations of Economic Partnership Agreements (ACP/61/056/02 FINAL).

- preferencinė – skirta nustatyti, kuriai importuojamai prekei taikytinas specialus režimas, numatytas dvišaliuose ar daugiašaliuose prekybos susitarimuose.¹⁵³

- nepreferencinė – atskirianti užsienio produktą nuo vietinio (tai lems muitų, kvotų, vidaus mokesčių taikymą arba netaikymą¹⁵⁴).

Aiškiai minėtas kilmės taisyklės išskyrė ETT (pagal griežtumą). Byloje *S.R. Industries v. Administration des douanes*¹⁵⁵, jis akcentavo, jog preferencinė kilmės taisyklė yra griežtesnė, nes tai būtina laisvos prekybos susitarimo tikslams pasiekti.

Kadangi preferencinės kilmės taisyklės nėra reglamentuojamos PPO lygiu, skirtingose sutartyse jos ne visuomet sutaps, skirsis ir suteikiamos lengvatos. Pavyzdžiui, ta pati prekė gali atitikti sutarties su Šveicarija, bet neišpildyti susitarimo su Izraeliu nuostatų.¹⁵⁶ Pabrėžtina, jog kilmės reikalavimų neatitinkančiai prekei užtikrinamas didžiausio palankumo režimas (kaip bendrasis GATT įpareigojimas).¹⁵⁷

Dabar galiojanti kilmės taisyklė AKR produkcijai įtvirtinta Kotonu susitarimo I Protokole, kuris pagal struktūrą artimas kitiems panašioms susitarimams, o ir taisyklės, pagal kurias nustatoma prekės kilmė, atitinka bendrą praktiką: kilmės šalimi laikoma vieta, kur prekė buvo pilnai pagaminta arba ta šalis, kur įvyko jos esminis pakeitimas.

Tam tikra specifika, lyginant su kitais ES prekybos susitarimais, yra, ir ji pasireiškia *de minimis* taisyklės (prekės sudėčiai) ir kilmės kumuliacijos principo lankstumu bei galimybe iš viso netaikyti kilmės taisyklės reikalavimų:

- Pagal Protokolo 4 str. 2 d., AKR būtina skaičiuoti kitų šalių indėlį produkto gamyboje, kuris negali viršyti 15 proc. produkto pagaminimo kainos.¹⁵⁸ Lyginant su kitais ES prekybos režimais, šis 15 proc. slenkstis yra aukščiausias. (Pavyzdžiui, asociacijos sutartyse su Viduržemio jūros regiono valstybėmis, ES – Meksikos partnerystės susitarime, ES – Čilės asociacijos sutartyje numatyta *de minimis* 10 proc. slenkstis).

---

¹⁵³*Ibid.*

¹⁵⁴JT Prekybos ir plėtros konferencija. *Rules of origin in the context of international trade. (Rules of Origin in Export Credit Insurance)* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <<http://www.intracen.org/tfs/docs/publications/ruleori2.pdf>>, p.1

¹⁵⁵Europos Teisingumo Teismo 1982 m. spalio 26 d. sprendimas byloje C–385/85 S.R., *Industries v. Administration des Douanes* [1986], ECR I–2929.

¹⁵⁶Ministère des Affaires économiques, Belgique. *Le rôle des règles d'origine dans le commerce international*. Bruxelles, 2001, p. 5

¹⁵⁷JT Prekybos ir plėtros konferencija. *Rules of origin in the context of international trade. (Rules of Origin in Export Credit Insurance)* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <<http://www.intracen.org/tfs/docs/publications/ruleori2.pdf>>, p. 2

¹⁵⁸Europos Komisija. *Rules of Origin. ACP*. [interaktyvus]. [Žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/preferential/article785_en.html>

- Svarbiausias ekonominio bendradarbiavimo tikslas – skatinti prekybą, o kartu ir vienos šalies žaliavų naudojimą kitoje susitariančioje šalyje. Vien tik *dvišale* kilmės kumuliacija (t.y. tarp ES ir AKR šalių) susitarime neapsiribojama, įtvirtinta ir *visiškoji* (tarp AKR šalių): tai reiškia, jog gamintojui vienoje iš AKR šalių naudojant kitoje šios grupės valstybėje pagamintas medžiagas, šios laikomos tapačiomis gamintojo šalies medžiagoms. Tai visapusiškai atitinka tikslą užtikrinti lengvatų taikymą ir jų naudą būtent AKR grupei. Be to, galima ir *regioninė* kilmės kumuliacija su kai kuriomis besivystančiomis AKR kaimyninėmis šalimis, dėl jas siejančio geografinio artumo (prieš tai sudarius susitarimą tarp ES, kaimyninės valstybės ir AKR).¹⁵⁹

- I Protokolo 38 str. įtvirtinta galimybė ir visiškai nepaisyti kilmės nuostatų. „Plėtojant esamą pramonę arba steigiant naują“, lengvatinis režimas gali būti laikinai taikomas ir toms prekėms, kurių kilmės valstybė nėra AKR šalis (sprendimus dėl išimties taikymo pavesta priimti ES – AKR Muitinių bendradarbiavimo komitetui).¹⁶⁰

Apibendrinant galima teigti, jog daugeliu atžvilgių vienašaliu lengvatų režimui (dabartiniai ES ir AKR santykiai) ES taiko tapačią (panašią) kilmės taisyklę, kaip ir įtvirtintą laisvos prekybos susitarimuose. Todėl tikėtina, jog ir EPS nuostatos išliks tapačios (arba bent panašios). Tačiau kadangi deramasi su šešiais AKR regionais, kyla kilmės taisyklės reglamentavimo skirtumų grėsmė: juk teoriškai gali išsigalioti šeši skirtingi prekybos režimai. Todėl *visiška* kilmės kumuliacija taptų negalima (ją pakeistų *dvišalė*), o normų skirtumai ar prieštaravimai tarp regionų, vietoj harmonizuoto reglamentavimo tik apsunkintų gamintojus ir kitus subjektus. *Gairėse dėl preferencinių kilmės taisyklių*¹⁶¹ EK akcentuoja taisyklių vienodinimo, sąvokų koregavimo, reikalavimų kilmės kumuliacijai paprastinimo poreikį, o kaip vieną iš harmonizavimo priemonių siūlo regionines konvencijas (1.2.2 p.).

Dviprasmiškai vertintina tarpregioninės kumuliacijos tendencija: nors tai palengvintų kilmės taisyklės taikymą, tačiau reikštų, kad „prekė, pavyzdžiui, būtų pagaminama Kinijoje, o palankias prekybos su ES sąlygas turinčioje šalyje būtų tik įpakuojama ir eksportuojama į Europą”.¹⁶² Tokio piktnaudžiavimo teisėmis išvengti, gairėse tarpregioninės kilmės

¹⁵⁹NAUMANN, E. Trade Law Centre for Southern Africa. *Comparer les accords de libre-échange de l'UE. Règles d'origine*. [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-03-19], prieiga per internetą: <<http://www.ecdpm.org/inbrief6ifr>>

¹⁶⁰2005 m. kovo 1 d. AKR–EB Muitinių bendradarbiavimo komiteto sprendimas Nr. 2/2005, nukrypstantis nuo sąvokos „produktų kilmė“, siekiant atsižvelgti į ypatingą AKR valstybių padėtį dėl konservuotų tunų ir tunų nugarinės gamybos (OJ 2005 L 061, p. 48 – 50).

¹⁶¹2005 m. kovo 16 d. Europos Komisija. *Kilmės taisyklės preferenciniuose prekybos susitarimuose*. Ateities gairės (KOM/2005/0100 galutinis)

¹⁶²BUDREIKAITĖ, Danutė. *EP iniciatyva yra daugiau nei pakankamas pagrindas lietuvių*

kumuliacijos galiojimas numatomas „tik susijusiose regioninėse grupėse ar zonose”, „kai tai yra būtina bendros ekonominės integracijos dalis” ir yra „sukurta teisinė administracinė bazė, skirta kontroliuoti ir administruoti produktų, kuriems taikoma kumuliacija, kilmę” (1.2.1 p.).

Prekyba paslaugomis, kaip EPS turinio dalis, nors gana atsargiai („...įgavus palankiausio režimo statuso pagal GATS taikymo patirties...” 41 str. 4 d.), bet taip pat paminėta Kotonu susitarime. Paslaugų rinkos liberalizavimas GATS kontekste reiškia kitos šalies paslaugų teikėjo nediskriminavimą, ne mažiau palankaus režimo nei vietinės kilmės paslaugų teikėjui užtikrinimą. Tai neabejotina paskata kainų, kokybės pokyčiams, investicijoms ir naujovėms, priklausanti nuo liberalizavimo apimties bei efektyvaus reglamentavimo. Sprendžiant kokių mastu ir kuriems sektoriams rinką atverti, svarbiausiai nepažeisti „iš esmės visų sektorių atvėrimo” reikalavimo (GATS V str.). Tačiau skirtingai nuo prekybos prekėmis, GATS tiesiogiai įtvirtintas poreikis atsižvelgti į besivystančios šalies ekonominę padėtį (GATS V str.).

Taigi, GATS leidžia šalims laisvai pasirinkti, kokiems sektoriams atverti paslaugų rinką. Jau sudarytuose EPS projektuose numatomas „konkrečių įsipareigojimų” metodas, kuris naudojamas ne tik daugiašaliuose santykiuose (GATS kontekste), bet ir daugumoje dvišalių prekybos susitarimų. Šiuose įsipareigojimuose šalis gali įvardinti sektorius, kuriuose rinkos ji neatveria¹⁶³ (pavyzdžiui, ES – Čilės sutartyje¹⁶⁴, kuri laikoma viena pažangiausių asociacijos sutarčių, liberalizuojama visa paslaugų rinka, išskyrus audiovizualines, nacionalinio jūrų ir oro transporto paslaugas bei numatant specialius įsipareigojimus konkreitiems sektoriams). Kitas būdas – įvardinti tik tuos sektorius, kuriuose šalis sutinka atverti rinką (vadinasi, neišvardintieji sektoriai lieka uždari).¹⁶⁵ Reikia pripažinti, jog būtent pastarasis metodas palankesnis AKR: tik tokiu būdu, prieš sudarant sąrašą, šalis įvertins kiekvieną sektorių ir taip išvengs per daug liberalios rinkos, kuri savaime aišku nėra palanki silpnos ekonomikos šaliai.

GATS pripažįstami keturi¹⁶⁶ paslaugų teikimo būdai, kurie gali būti skirtingai naudingi

---

europarlamentarams pareikšti vieningą poziciją [interaktyvus]. 2005–03–22 [žiūrėta 2007-03-16]

<<http://www.budreikaite.lt/index.php/pageid/62/articlepage/10>>

¹⁶³JT Prekybos ir plėtros konferencija. *Trade in services and development implications* [interaktyvus], 2007-02-02, [Žiūrėta 2007-03-16] prieiga per internetą:<http://www.unctad.org/en/docs/c1d85_en.pdf>, p. 7

¹⁶⁴OJ L 352, 30.12.2002, p. 1–1450

¹⁶⁵JT Prekybos ir plėtros konferencija. *Trade in services and development implications* [interaktyvus], 2007-02-02, [Žiūrėta 2007-03-16] prieiga per internetą:<http://www.unctad.org/en/docs/c1d85_en.pdf>, p. 7

¹⁶⁶GATS I str. 2 d.: (1) paslaugos teikimas kitoje valstybėje; (2) vartojimas užsienyje; (3) vertimasis komercine veikla; (4) fizinių asmenų paslaugų teikimas.

AKR šalims ir ES. Pavyzdžiui, ar ES bankines paslaugas teiks per AKR šalyje esantį komercinį įsisteigimą, ar tiesiogiai iš ES teritorijos, bus nevienodai palanku AKR šalims (banko veiklos kontrolės, paslaugų įkainių atžvilgiu ir pan.). Vis dažniau AKR šalyse pasaulinės kompanijos (tarp jų ir ES subjektai, pvz. Mauricijuje veikianti Didžiosios Britanijos kompanija *Bowman International Sport*), klientų aptarnavimui naudojami "skambučių centrai" (angl. *Call Center*) paslaugomis (maži kaštai, palanki mokesčių, intelektinės nuosavybės apsaugos sistema, aukštas darbuotojų kalbų ir raštingumo lygis). Taigi, šios srities įtraukimu į EPS (paslaugos teikimas kitos šalies teritorijoje arba kitos šalies vartotojui) be abejo suinteresuotos AKR šalys.¹⁶⁷

Bene sudėtingiausios derybos - dėl (GATS I str. 2 d. (d)) paslaugų teikimo būdo, kuris susijęs su fizinių asmenų judėjimu (pavyzdžiui, medicinos paslaugų teikimas). Jam įgyvendinti net regioniniu lygiu (tarp AKR šalių) kyla daug kliūčių (apribojimai laike, kvalifikacijos, diplomų nepripažinimas ir pan.).¹⁶⁸

Svarbu pabrėžti, jog šios paslaugos teikimas siejamas su šalies migracijos politika, todėl yra gan ribotas. Visų pirma – laike (GATS neapibrėžia, tačiau PPO narės pripažįsta laikotarpius nuo kelių mėnesių iki 5 metų). Taip pat dažnai iš anksto įvardinami *konkretūs paslaugų teikėjai* (pagal profesiją, išsilavinimą).¹⁶⁹ Galiojančiuose dvišaliuose (regioniniuose) susitarimuose taip pat numatomas ir *leidimų režimas* (pvz. Š. Amerikos laisvos prekybos susitarimas (NAFTA)).¹⁷⁰

Kapitalas (ypatingas dėmesys tiesioginėms investicijoms). Paprastai ES laisvos prekybos susitarimuose ši sritis gan siaura (investicijos skatinamos ar liberalizuojamos nedidele dalimi). Viena iš priežasčių – kompetencijos pasidalinimo tarp Komisijos ir valstybių narių klausimas: nors paprastai EK dalyvauja derybose dėl prekybos susitarimų (įskaitant ir investicijas), tačiau investicijų apsauga – tai kiekvienos valstybės narės kompetencija.¹⁷¹

---

¹⁶⁷JT Prekybos ir plėtros konferencija. *World investment report*. [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf>, p. 117

¹⁶⁸JT Prekybos ir plėtros konferencija. *Trade Negotiations and Commercial Diplomacy Branch. Advanced training tools for negotiations on trade in services* [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2007-03-16] prieiga per internetą: <http://www.unctad.org/en/docs/ditctnecdmisc21_en.pdf>, p. 30

¹⁶⁹DOMMEN, Caroline. *Migrants' Human Rights: Could GATS Help?* [interaktyvus], 2005. [Žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=290>>

¹⁷⁰JANSEN, Marion. *Services trade liberalization at the regional level: does Southern and Eastern Africa stand to gain from EPA negotiations?* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://ssrn.com/abstract=936420>>

¹⁷¹JT Prekybos ir plėtros konferencija. *Investment Provisions in Economic Integration Agreements*

Iki šiol pasiekti ES – AKR derybų rezultatai rodo, jog iš įvairių galimų reglamentavimo modelių, bus pasirinktas plačiausias – apimant ne tik investicijų skatinimą ar apsaugą, bet ir apribojimų panaikinimą. Taigi, palaipturės bus būti pašalintos kliūtys investicijų rinkoje. Tačiau TRIMS¹⁷² pagrindu kai kurios AKR šalys siekia barjerus išsaugoti¹⁷³, taigi, kyla EPS ir PPO įsipareigojimų suderinamumo problema. Ją išspręsti galėtų, pavyzdžiui, EPS įtvirtintas sąrašas sektorių, kuriems netaikomos investicijų liberalizavimo nuostatos. Tokiu būdu šalys nebūtų įpareigosios panaikinti daugiau ribojančių priemonių, nei jau yra panaikinusios.¹⁷⁴

Konkurencijos teisės normomis siekiama užtikrinti vienodas susitariančių šalių dalyvavimo rinkoje sąlygas, sąžiningą ir skaidrą prekybos reguliavimą (monopolijų, susitarimų, piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi klausimai ir kt.). Taip pat ir Kotonu susitarime (45 str. 2 d.) šalys numato „patikimos konkurencijos iškreipimų“ panaikinimo perspektyvą. Laisvos prekybos susitarimuose jos visuomet įtraukiamos, ir dažniausiai kaip teisiniai įpareigojimai „harmonizuoti“, t.y. nurodymai dėl konkurencijos taisyklių įtvirtinimo nacionaliniu lygiu. Pavyzdžiui, ES – Maroko asociacijos sutartyje¹⁷⁵ draudžiama priimti konkurenciją iškreipiančius ir EB subjektus prekių rinkoje diskriminuojančius sprendimus.

Svarbu susitarimu užtikrinti, jog konkurencijos normų laikytųsi tiek AKR šalys, tiek ES, todėl tinkamiausiu laikytinas abipusiškai įpareigojantis susitarimas taikyti vidaus taisykles nediskriminuojant. Tačiau konkurencijos taisyklių atžvilgiu, besivystančios šalys laikomos itin „jautriomis“¹⁷⁶, todėl EPS derėtų neatsiriboti nuo „specialaus ir skirtingo“ režimo.

5.3.5. Ginčų sprendimo mechanizmas EPS

Neatsiejama visų tarptautiniu mastu sudaromų susitarimų nuostata: ginčų tarp susitariančių šalių sprendimo procedūra. Šia išlyga šalys paprastai siekia pagarbos turimoms

---

[interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą:

<http://www.unctad.org/en/docs/iteit200510_en.pdf>, p. 19

¹⁷²Sutartis dėl su prekyba susijusių priemonių investicijoms (TRIMS) (Valstybės žinios, 2001, Nr. 46-1620)

¹⁷³VELDE, Dirk, FAHNBULLEH, Miatta. *EU-ACP Negotiations In Focus: Investment and EPA* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.euacpepa.org:8080/pm-docs/EU-ACP%20Negotiations%20in%20Focus/Investment%20formatted%20FINAL_EN.doc>

¹⁷⁴*Ibid.*

¹⁷⁵OL L 70, 2000 3 18, p. 2

¹⁷⁶Silpni konkurencijos teisės pagrindai nacionalinėje teisėje.

teisėms bei garantijų, jog kita šalis laikysis prisiimtų įsipareigojimų. Todėl ir EPS įtvirtintas ginčų sprendimo mechanizmas neabejotinai padėtų šalims įgyvendinti turimas teises. Svarbiausia, jog tai taptų teisine apsauga nuo vidaus lygmenyje priimamų sprendimų, pažeidžiančių EPS įtvirtintą režimą.

Pirmajame derybų etape (iki 2003 m.) ES ir AKR vieningai sutarė dėl būtinybės ginčų sprendimo tvarką įtvirtinti EPS, o tinkamiausiam mechanizmui rasti vadovautis ES Sutartyse su trečiosiomis šalimis įtvirtintais modeliais, pvz. ES – Čilės asociacijos sutartyje (aptariama šio darbo 5.4 skyriuje).

Turint omenyje, jog EB bei AKR šalys yra PPO narėmis, kyla klausimas, ar ginčai dėl EPS negalėtų būti sprendžiami pagal PPO Ginčų sprendimo procedūrą. Atsakyti padeda eilė PPO GS organų nagrinėtų bylų.

- Šalių sutarties nuostatomis nesutampant su PPO reglamentuojamomis sritimis (pvz., prekybinių lengvatų ribos, konkurencijos teisė ir kt.), akivaizdu, jog ir PPO GS organai būtų nekompetentingi. Tai iliustruoja ginčas dėl mokesčių gaiviesiems ir kitiems gėrimams, kuriuos JAV taikė Meksikai.¹⁷⁷ Argumentuodama tuo, jog Meksikos taikytų priemonių GATT XX str. nereglamentuoja, dėl kompetencijos trūkumo GS kolegija atsisakė nagrinėti JAV veiksmų atitikimą Šiaurės Amerikos laisvos prekybos sutarčiai (NAFTA).

- Priešingai, EPS nuostatomis įeinant į PPO reglamentavimo sritį, PPO GS organas spręstų ginčą PPO nustatyta procedūra. Byloje dėl Brazilijai taikomų galutinių antidempingo muitų¹⁷⁸, Argentina reikalavo nutraukti procedūrą PPO, nes ginčas jau buvo išspręstas MERCOSUR¹⁷⁹ numatytame arbitraže. Tačiau GS kolegija, pabrėždama, jog „Protokole, kurio pagrindu ginčas nagrinėtas MERCOSUR arbitraže, nėra nuostatų, neleidžiančių jau išspręstus ginčą vėliau kreiptis į PPO“, Argentinos reikalavimą atmetė.

---

¹⁷⁷PPO Apeliacinio komiteto 2006–03–06 išvada *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks and Other Beverages* WT/DS308/AB/R.

¹⁷⁸PPO Ginčų sprendimo kolegijos 2003–04–22 išvada *Argentina – Definitive Anti-Dumping Duties On Poultry From Brazil* Wt/Ds241/R.

¹⁷⁹MERCOSUR – regioninė prekybos sutartis tarp Brazilijos, Argentinos, Urugvajaus, Venesuelos, Paragvajaus

5.4. Ginčų sprendimo procedūra pagal Kotonu susitarimą

Be jau minėtų procedūros žmogaus teisių ir laisvių, demokratijos, teisinės valstybės principų pažeidimo atveju, Kotonu susitarime įtvirtinta ir kita procedūra.

Ji skirta spręsti ginčams dėl susitarimo aiškinimo ir taikymo (98 str.) tarp „vienos ar kelių valstybių *narių* taip pat *Bendrijos* ir vienos ar kelių AKR *valstybių*“.¹⁸⁰

Nors nuo 2008 m. prekybiniai ES – AKR santykiai bus reglamentuojami EPS, su juose numatytais skirtingomis ginčų nagrinėjimo procedūromis, Kotonu susitarimo 98 str. išlieka reikšmingas tuo atveju, kai ginče AKR dalyvaus kaip vieninga grupė, be to, kai ginčas bus susijęs ne su prekybiniais santykiais.

Vis dažniau svarstoma, jog 98 str. reiktų peržiūrėti ir įtvirtinti tokią procedūrą, kuri labiau tiktų spręsti ginčams tarp skirtingo išsivystymo lygio šalių.

Siekis sukurti nešališką, nesudėtingą, aiškų ir mažai išlaidų reikalaujantį mechanizmą lėmė 98 str. abstraktumą: detali procedūra čia nėra numatoma. 98 str. 1 d. apsiribojama nuostata, jog „dėl šio Susitarimo išaiškinimo ar taikymo kylantys ginčai perduodami ES – AKR Ministrų Tarybai“. Savaime suprantama, jog tokiu būdu ginčų sprendimas tampa priklausomas nuo Ministrų Tarybos darbotvarkės, o tai tik lėtina ginčo išsprendimo eigą.¹⁸¹

98 str. 2 d. numatoma, jog „jei Ministrų Tarybai nepavyksta išspręsti ginčo, bet kuri Šalis gali prašyti išspręsti ginčą arbitraže“, kuris suburiamas pagal sekančią procedūrą: kiekviena šalis per 30 dienų nuo prašymo dėl arbitražo paskiria arbitražą. Savo ruožtu abu arbitrai paskiria trečiąjį. Reikalui esant, bet kuri šalis gali prašyti Nuolatinio arbitražo teismo Generalinio Sekretoriaus paskirti antrąjį ar trečiąjį arbitražą.

Bendra taisyklė: vadovaujamosi Nuolatinio arbitražo tarptautinėms organizacijoms ir valstybėms nustatyta tvarka.¹⁸² Sprendimai priimami balsų dauguma per trijų mėnesių laikotarpį (98 str. 2 d. (c)).

Net ir turint omenyje, jog arbitražu dažnai pasitelkiama sprendžiant komercinius ginčus, ši procedūra kritikuotina, kaip per daug sudėtinga besivystančioms šalims. O tai verčia abejoti dėl lygiateisiško dalyvavimo sprendžiant ginčą: inicijuojant procesą ar ginant

¹⁸⁰Kotonu susitarimo 98 str. 1 d.

¹⁸¹MACKIE, James, ZINKE, Julia. *When Agreement Breaks Down, What Next? The Cotonou Agreement Art. 96 Consultation Procedure* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-03-16] <http://www.ecdpm.org/web_ecdpm/web/content/content.nsf/7732def81ddd7ac1256c240034fe65/8c9184efbbc0efb6c1257082004a8d4b?opendocument>

¹⁸²Arbitrams paliekama ir pasirinkimo teisė vadovautis kita tvarka (Kotonu susitarimas 98 str. 2 d. (c))

savo poziciją (praktikos ir žmogiškųjų resursų stoka, institucinių struktūrų netobulumas ir kita). Dėl ES – AKR santykių specifikos priimtinesnis atrodo paprastesnės procedūros įtvirtinimas, pavyzdžiui, konsultacijos. ES susitarimuose su kitomis trečiosiomis šalimis jos itin sureikšminamos. Pavyzdžiui, ES asociacijos sutartyje su Čile siekiama „konsultacijomis išvengti tarpusavio ginčų” (183 str.).¹⁸³

Kuriant (arba tobulinant) ginčų nagrinėjimo schemą, pravartu remtis ES sutartyse su kitomis trečiosiomis šalimis įtvirtintais modeliais. Tinkamu pavyzdžiu galėtų būti ES – Čilės asociacijos sutartis, kurioje perimta PPO galiojanti procedūra (GATT XXII str. ir XXIII str. bei 1994 m. „Susitarimas dėl taisyklių ir tvarkos, reglamentuojančios ginčų sprendimą”).¹⁸⁴

Sutartyje su Čile numatytas ginčų sprendimo procesas dviem etapais:

- konsultacijos Asociacijos komitete, skirtos abi šalis tenkinančio sprendimo priėmimui. Iš abiejų šalių atstovų sudarytas komitetas priima sprendimą, nurodant, „kokių priemonių turi imtis Šalis ir veiksmo atlikimo terminai.” (183 str.)
- neišsprendus klausimo pirmajame etape (184 str. 2 d.), gali būti prašoma sudaryti arbitrų kolegiją (toku pačiu būdu formuojamos ir ginčų nagrinėjimo kolegijos PPO). Arbitrų kolegijos nutarimas yra galutinis (pateikiamas per 3 mėn. nuo kolegijos sudarymo) (187 str.).

Be to, 189 str. 4 d. (d) įtvirtinta galimybė ginčyti arbitrų kolegijos kompetenciją. Tai naujovė ginčų sprendimo praktikoje: net PPO tokios galimybės nenumato.

Asociacijos sutartyje su Čile, PPO modeliu remtasi ir dar keliose srityse:

- numatoma konkreti kolegijos darbo apibrėžtis, išskyrus kai šalys susitaria kitaip.
- įteisinant trečiųjų šalių pareiškimų priėmimo galimybę, „jeigu jie tiesiogiai susiję su faktiniu ir teisiniu svarstomo klausimo turiniu”.¹⁸⁵

Beje, pastarosios normos įtvirtinimas PPO pagrįstai kelia grėsmę besivystančiosioms šalims: spontaniškas trečiųjų šalių įsikišimas skatintų galingų interesų grupių susiformavimą išsivysčiusių šalių pusėje ir palenktų sprendimą jų naudai. Esant tokiai situacijai, būtina itin detalčiai reglamentuoti trečiųjų šalių įtraukimą. O ES – Čilės asociacijos sutartyje su tuo puikiai susidorota: reikalaujama abiejų šalių pritarimo ir apribojama papildomų pareiškimų apimtis. (XV Priedas, 35)

Detali, bet nesudėtinga ES – Čilės asociacijos sutarties ginčų sprendimo procedūra daugeliu atžvilgių yra net paprastesnė nei numatyta PPO. Toks metodas yra palankus ir

---

¹⁸³OL 2004 m. specialusis leidimas 11 skyrius, 53 tomas, p. 3 – 1450

¹⁸⁴1994 m. balandžio 15 d. PPO Susitarimas dėl taisyklių ir tvarkos, reglamentuojančių ginčų sprendimą (2/DS/U/1).

¹⁸⁵ES – Čilės asociacijos susitarimo XV Priedas, 35 punktą

veiksmingas esant žymiai šalių nelygybei (kaip ES ir AKR atveju), todėl neabejotinai vertas dėmesio ir būsimuosiuose EPS.

Tuo tarpu arbitražas, kaip susitarimo laikymosi kontrolės forma – ir sveikintinas, ir kritikuotinas pasirinkimas. Iš vienos pusės tai padeda išvengti savavališkumo ir piktnaudžiavimo galiomis. Iš kitos pusės, svarbu atsižvelgti į AKR šalių realias galimybes veiksmingai ir lygiateisiškai ginti teises pagal tarptautinio arbitražo taisykles.

III DALIS. LIETUVA IR AKR ŠALYS

Bendros kolonijinės istorijos su AKR neturinčios naujosios ES narės (tarp kurių ir Lietuva) įtakoja ES poziciją AKR atžvilgiu.¹⁸⁶

Pirmosios Lietuvos pozicijos AKR šalių atžvilgiu išreikštos 2003 m. LR Vyriausybės patvirtintose plėtros ir pagalbos politikos 2003–2005 metams nuostatose. Jose numatyta, jog „pagalba bus teikiama ir besivystančioms (Kotonu sutarties) šalims, sumokant Lietuvos įnašus į EPF ar per dvišalę bei daugiašalę pagalbą” (14 punktas).

Nuostatose taip pat numatoma, jog plėtros ir pagalbos politika bus „iš esmės peržiūrėta vykdam Europos Sąjungos valstybės narės įsipareigojimus.”¹⁸⁷

Apie bendradarbiavimą vystymosi labui, kaip „sudėtinę Lietuvos užsienio politikos dalį”¹⁸⁸, imta kalbėti tik po narystės ES. Kaip jau buvo minėta, Bendrijos kompetencija šioje srityje nėra išimtinė. Taigi, teisę sudaryti sutartis su trečiosiomis valstybėmis (individualiai, drauge su kitomis narėmis arba kartu su Bendrija), Lietuva išsaugojo. Tačiau nacionalinė vystomojo bendradarbiavimo politika privalo būti derinama su vykdoma ES lygiu. Vadovavimasis ES vertybėmis, principais ir prioritetais akcentuojamas 2006 m. LR Vyriausybės nutarimu patvirtintose vystomojo bendradarbiavimo nacionaliniu lygiu nuostatose.¹⁸⁹

Stojimo į ES aktu Lietuva prisijungė ir prie Kotonu susitarimo (6 str. 4 d. pagrindu), taip tapdama partnerystės su AKR šalimis dalyve.¹⁹⁰ Susitarimo, kuriuo Kotonu susitarimas iš dalies keistas, ratifikavimui¹⁹¹ vadovautasi daugiašalėms arba ilgalaikėms ekonominėms sutartims nustatyta tvarka (pagal LR Konstitucijos 138 str.1 d. 6 p.).¹⁹²

---

¹⁸⁶ Europos Komisija. Etude de la coopération extérieure de l'UE et de ses Etats membres dans les secteurs de la culture et de l'audiovisuel [interaktyvus]. 2004-06 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/comm/avpolicy/docs/library/studies/finalised/5770_barbier/58-02_tome4.pdf

¹⁸⁷ 2003 m. gegužės 6 d. Lietuvos Respublikos plėtros ir pagalbos politikos 2003-2005 metams nuostatos, patvirtintos LR Vyriausybės nutarimu Nr. 564 (Valstybės žinios, 2003 05 09, Nr. 45-2025), 4 punktas.

¹⁸⁸ 2006 m. birželio 13 d. Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2006–2010 metų politikos nuostatos, patvirtintos LR Vyriausybės nutarimu Nr. 561 (Valstybės žinios, 2006, Nr. 66–2435).

¹⁸⁹ Valstybės žinios, 2006 06 13, Nr. 66–2435

¹⁹⁰ 2006 m. rugsėjo 9 d. vidaus susitarimas (OL L 247, 2006, p. 032 – 045)

¹⁹¹ 2006 m. spalio 3 d. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl susitarimo, iš dalies keičiančio 2000 m. birželio 23 d. Kotonu pasirašytą Afrikos, Karibų jūros bei Ramiojo vandenyno grupės valstybių ir Europos Bendrijos bei jos valstybių narių partnerystės susitarimą, ratifikavimo. (Valstybės žinios, 2006, Nr.137–5197, X–830).

¹⁹² 1992 m. spalio 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija (aktuali nuo 2006 04 25).

Be jokių išlygų prisijungusiai prie ES politikos vystymosi labai (*ES acquis*), Lietuvai (kaip ir kitoms naujosioms narėms) kyla ir su tuo susiję įpareigojimai (tiek AKR, tiek kitų besivystančių šalių atžvilgiu). Ne išimtis ir finansinė parama vystymosi politikos srityje, todėl ir 2006 m. liepos 17 d. vidaus susitarimas dėl 10-ojo EPF¹⁹³ turės būti ratifikuotas.¹⁹⁴ Turint omenyje, jog vidinis susitarimas yra būtina priemonė Kotonu susitarimui įgyvendinti, jo ratifikavimui vadovaujamosi tarptautinių sutarčių ratifikavimui nustatyta tvarka.¹⁹⁵ (Reikia paminėti, jog Lietuva dar nėra ratifikavusi ir 2006 m. rugsėjo 9 d. vidaus susitarimo.¹⁹⁶)

Tapusi ES nare, Lietuva įsipareigojo bendrosios prekybos politikos srityje. Tai neatsiejama nuo MFN principo ar lengvatų taikymo pagal ES susitarimus su trečiosiomis šalimis.

Prekybos srityje, iki narystės ES, jokių lengvatinių prekybos sutarčių su AKR šalimis Lietuva nebuvo sudariusi. Tik tapusi muitų sąjungos nare, ji perėmė AKR šalims taikomą režimą. Be to, kadangi Lietuvoje pagamintiems produktams pripažįstama ES kilmė, AKR šalys jų atžvilgiu taiko vienodus muitų tarifus.

Vystomojo bendradarbiavimo politikai įgyvendinti reikalinga pažangi teisinė ir administracinė struktūra. Lietuvoje ji jau formuojama. Už Lietuvos vystomojo bendradarbiavimo politikos įgyvendinimą bei koordinavimą yra atsakinga Užsienio reikalų ministerija (veikia Vystomojo bendradarbiavimo ir paramos demokratijai departamentas), o už finansinių lėšų asignavimą - Finansų ministerija. Siekiant efektyvaus šios politikos įgyvendinimo, pravartu atsižvelgti ir į kitų ES narių patirtį.

Pavyzdžiui, Airijos bendradarbiavimo vystymosi labai finansavimą vertina ir tikrina atskiras Vertinimo ir audito skyrius (angl. *Evaluation and Audit section*), teikiantis ataskaitas apie tai, kaip naudojamos lėšos.¹⁹⁷

Latvijoje planuojama įsteigti *koordinavimo mechanizmą*, kuris užtikrintų su

---

¹⁹³2005 m. gegužės 30 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimas, nustatantis galutinę datą dėl įsipareigojimo skirti lėšas iš 9-ojo Europos plėtros fondo (EPF) vykdymo 2005/446/EB (OL 2005 L 156, p. 19–20).

¹⁹⁴Pagal valstybių narių vidaus susitarimo nuostatas, Lietuvos Respublika turės padengti 0,12 proc. (27 218 400 eurų) bendro ES valstybių narių įnašo į 10-ąjį EPF.

¹⁹⁵2006 m. gruodžio 29 d. Įstatymo dėl Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidaus susitarimo dėl Bendrijos pagalbos finansavimo pagal 2008–2013 m. daugiametę finansavimo programą vadovaujantis AKR ir EB partnerystės susitarimu ir dėl finansinės pagalbos skyrimo užjūrio šalims ir teritorijoms, kurioms taikoma EB Sutarties ketvirta dalis, ratifikavimo projekto AIŠKINAMASIS RAŠTAS. XP–1981.

¹⁹⁶2006 m. rugsėjo 9 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidaus susitarimas, iš dalies keičiantis 2000 m. rugsėjo 18 d. vidaus susitarimą dėl priemonių, kurių reikia imtis, ir tvarkos, kurios reikia laikytis, siekiant įgyvendinti AKR ir EB partnerystės susitarimą (OL 2006 L 247, p. 48-55).

¹⁹⁷*Irish Aid. Structure and organisation* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-24], prieiga per internetą: <http://www.irishaid.gov.ie/about_structure.asp>

vystomuoju bendradarbiavimu susijusios veiklos derinimą tarp institucijų¹⁹⁸ bei atsižvelgimą į įvairių sričių politiką (pvz., migracijos, žemės ūkio, prekybos sritys).

Čekijoje ir Suomijoje valdžios institucijoms aktyviai padeda nevyriausybinių organizacijų. Jos dalyvauja ne tik sprendimų priėmimo procese, bet ir paramos teikimo programavime. Kartu užtikrina ir glaudžių ryšių su kitomis šalimis palaikymą, nacionalinių interesų atstovavimą tarptautiniame kontekste bei informuoja visuomenę.¹⁹⁹

Pažymėtina, jog nuo šiol Lietuva įtraukiama ir į ES institucijų, susijusių su plėtros politika, veiklą (pavyzdžiui, dalyvavimas komitetuose bendradarbiavimo vystymuisi srityse, jungtinėse ES – AKR institucijose, konsultacijų procedūrose Kotonu 96 str. numatytais atvejais).

---

¹⁹⁸2006 m. vasario 9 d. Latvijos Ministrų kabinetas. *Development Cooperation Policy Programme of the Republic of Latvia 2006 – 2010* [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-24], prieiga per internetą: <<http://www.mfa.gov.lv/en/DevelopmentCo-operation/BasicDocuments/Programme>>

¹⁹⁹Institute of International Relations for the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. *International Development Cooperation of the Czech Republic* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-24], prieiga per internetą: <<http://www.rozvojovestredisko.cz/files/idccr.pdf>>, p. 10 – 13.

IŠVADOS

1. Bendradarbiavimas vystymosi labui – tai specifinė EB ir valstybių narių veiklos sritis, kuriai tvirtas konstitucinis pagrindas sukurtas Maastrichto sutartimi. Vis dėlto kai kurios nuostatos gana dviprasmiškos arba pasikartojančios. Praktikoje tai gali lemti veiksmų ir sprendimų dubliavimą ar nesuderinamumą. Šiuo atžvilgiu reikšmingas „Trigubo C” principas. Derinti būtina:
  - Veiksmus I ir II ramsčio srityje, t.y. išorės santykių ir bendradarbiavimo vystymosi labui politiką (taip išvengiant organizacinių ar institucinių trūkumų);
  - EB ir valstybių narių veiksmus, nes kompetencija plėtros politikoje nepripažintina nei išimtinė, nei bendra, o papildančią;
  - Bendrijos priimamus sprendimus derinti su įsipareigojimais tarptautinėje teisėje, kaip tai įtvirtinta pirminėse sutartyse (EB Sutarties 177 str., ES Sutarties 11 str.).
2. Visų ES institucijų (Tarybos, EK, EP) dalyvavimą bendradarbiaujant vystymosi labui užtikrina bendrojo sprendimo procedūra (tai numatyta EB Sutarties 179 str. 1 d.). Tačiau institucijos dalyvavimas bendradarbiaujant vystymosi labui priklausys nuo atliekamo veiksmo. Tai geriausiai atspindi tarptautinių susitarimų sudarymo institutas, kur konkrečios institucijos įtaka keičiasi priklausomai nuo to, koku EB Sutarties pagrindu susitarimas bus sudaromas (pvz., susitarimas bendradarbiavimui išimtinai vystymosi labui srityje, asociacijos sutartis ir pan.).
3. Lomės konvencijos – tai pirmieji tarptautinės teisės šaltiniai, kuriuose be vienašalio įsipareigojimo teikti paramą besivystančioms šalims, įtvirtinamas partnerystės modelis. Geriausiai jį apibūdina jungtinių AKR – ES institucijų įsteigimas ir abiejų šalių lygiateisiškas dalyvavimas sprendimų priėmime.
4. Nuostatos dėl jungtinių organų veiklos perimtos ir 2000 m. Kotonu susitarime, o tai byloja apie šios institucinės struktūros tobulumą. Tačiau vienareikšmiškai pasakyti, jog šių institucijų priimti sprendimai yra sudėtinė Bendrijos teisinės sistemos dalis, negalime. Kol kas ETT pozicijos dėl ES – AKR jungtinių organų sprendimų galios nėra.
5. Lomės konvencijose jau įtvirtinamos pirmosios nuostatos, susijusios su žmogaus teisėmis ir laisvėmis, demokratijos, teisinės valstybės principais. Tačiau efektyvaus jų užtikrinimo mechanizmo nebuvo. Tai leidžia teigti, jog žmogaus teisės ir laisvės, demokratijos, teisinės valstybės principai dar nebuvo sureikšminami kaip priemonė vystymosi tikslams

siekti (skirtingai nuo Kotonu susitarimo).

6. 1993 m. prasidėjusiu ginču dėl bananų rinkos organizavimo išspręstas dvišalių ir daugiašalių įsipareigojimų suderinamumo klausimas. EB įsipareigojo suderinti „Lomės režimą“ su PPO nuostatomis, vadovaujantis šiais PPO GS kolegijų pateiktais nediskriminavimo principo (I str.) išimčių išaiškinimais:
  - Laisvos prekybos zonos ar muitų sąjungos narės (XXIV str.) privalo rinkas atverti abipusiškai (teisės ir pareigos turi kilti visoms laisvos prekybos zonos ar muitų sąjungos narėms);
  - Išimčių išlyga – tai nuolaidos besivystančioms šalims, kurias būtina taikyti visai besivystančiųjų šalių grupei, nediskriminuojant jų tarpusavyje.
7. Kotonu susitarimas – tai pirmasis partnerystės susitarimas tarp skirtingo išsivystymo lygio subjektų, kurio tikslams pasiekti neapsiribojama tik finansinėmis ar ekonominėmis priemonėmis. Jame sureikšminama pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių bei visuotinai pripažintų principų apsauga.
8. Pagrindinės žmogaus teisės ir laisvės bei tarptautinėje teisėje pripažinti principai – neatskiriamas ES sudaromų susitarimų su trečiosiomis šalimis elementas. Juos susitariančios šalys ne tik deklaruoja, bet ir įtvirtina kaip nevykdymo išlygą, kurios pagrindu galimas susitarimo sustabdymas ar nutraukimas. Tačiau susitarime numačius specialią procedūrą pagrindinių žmogaus teisių ar laisvių bei tarptautinėje teisėje pripažintų principų pažeidimo atveju, šia procedūra ir bus vadovaujama, o susitarimo sustabdymas ar nutraukimas bus taikomas tik kraštutiniu atveju. Tai rodo Kotonu susitarime įtvirtinta nuosekli procedūra:
  - dialogas, kaip privalomasis etapas. Kotonu susitarime (8 str. bei VII Priedas),
  - konsultacijų procedūra (96 str.),
  - „atitinkamos priemonės“ (tik kai konsultacijos tarp šalių neveiksmingos), kurios Kotonu susitarime nedetalizuojamos. Sutarties nutraukimas – tik kraštutiniu atveju taikytina priemonė. Tai akivaizdus valstybių santykių sureguliuavimo derybomis ir dialogu skatinimas.
9. Partnerystės finansavimo šaltinis – Europos plėtros fondas (EPF). Pagrindinė jo ypatybė – nepriklausymas bendrajam EB biudžetui ir finansavimas tiesioginiais valstybių narių įnašais. Būtent dėl to, kad EPF nėra Bendrijos išlaidomis, pateisinamas biudžeto kontrolės nebuvimas.
10. Nediskriminavimą pilietybės pagrindu ETT yra pripažinęs ir ne ES piliečiams, kai tokia

išlyga numatyta ES partnerystės su trečiąja šalimi sutartyje. Nediskriminavimas pilietybės pagrindu įtvirtintas ir Kotonu susitarimo 13 str. Vis dėlto apie tiesioginį šios nuostatos veikimą kalbėti negalime. AKR šalių piliečių atžvilgiu ETT nėra pasisakęs.

11. Nuo 2008 m. sausio 1 d. ES jau negalės remtis įsipareigojimų atidėjimu siekiant pateisinti lengvatinį prekybos režimą AKR šalims. Remiantis GATT, tenka pripažinti dvejopą galimybę ES ir AKR šalims – arba tarpusavyje įkurti laisvos prekybos zoną, arba vadovautis išimčių išlyga ir lengvatas taikyti ne tik AKR, bet ir visoms kitoms besivystančios ekonomikos PPO narėms.
12. Pats Kotonu susitarimas – tai nėra ekonominės partnerystės sutartis. Tai visa apimantis susitarimas, kuriame numatomas prekybinių santykių reglamentavimo modelis EPS forma.
13. EPS pagrindu šalims pavyktų pasiekti suderinamumo su PPO normomis, tačiau ES – AKR ekonominė padėtis per daug skirtinga, kad galėtų būti kalbama apie lygiateisį rinkos atvėrimą. Tokiu atveju skatintinas „specialaus ir skirtingo“ režimo principas, tačiau tik tiek, kiek tai nepaneigia laisvos prekybos zonos (pagal GATT XXIV str.) prasmės.
14. Nors remiantis pirmine teise išimtinė kompetencija deryboms dėl EPS pripažintina EK (133 str.), tačiau ji nėra absoliuti. Dalyvavimas EPS derybose ir jų pasirašyme tiesiogiai priklausys nuo susitarimų turinio, nes kai kuriose su prekyba susijusiose srityse (pvz., investicijos į užsienį, vartojimas užsienyje) bei intelektinės nuosavybės srityje negali būti nepaisoma valstybių narių turimos teisės.
15. EPS ir kitų ES laisvos prekybos sutarčių palyginimas parodo, jog EPS išsiskirs didesniu šalių diferencijavimu, be to be įprasto tikslo – reguliuoti prekybinius santykius su ES, siekiama skatinti šešių regionų tarpusavio prekybinį bendradarbiavimą. Taigi, EPS nėra vien tik laisvos prekybos susitarimai. Juose prekyba derinama su AKR vystymosi tikslais. Todėl neapsiribojama tik patekimo į rinką nuostatomis. Nuošalyje nepaliekamos ir šios sritys: paslaugos, investicijos, intelektinės nuosavybės teisė, konkurencija, darbo taisyklės, aplinkos apsauga. Tai leidžia teigti, jog EPS neapsiribojama PPO reglamentuojamomis sritimis.
16. Prekės kilmės preferencinės taisyklės reglamentuojamos pakankamai lanksčiai, todėl palankiai AKR šalims (pavyzdžiui, galimybė taikyti lengvatas neatsižvelgiant į prekės kilmę). Siekiant išvengti skirtingų kilmės taisyklių šešiuose EPS, labiausiai tiktų jų harmonizavimas regioniniu lygiu (pvz., konvencijomis). Kita problema – tarpregioninė

kumuliacija, kuri gali lemti piktnaudžiavimą lengvatiniu režimu. Todėl priešingai, nei vienodo išsivystymo lygio šalių prekyboje, AKR – ES būtina riboti jo galiojimą (teritoriniu pagrindu, konkrečioms prekėms arba atsižvelgiant į tikslą).

17. *Įsipareigojimų sąrašo* sudarymas užtikrina, jog paslaugų rinka bus atverta tokiu mastu, kuris labiausiai atitinka šalies poreikius. AKR šalims (kaip besivystančioms šalims) įsipareigojimų sąrašė parankiau išvardinti tik tuos sektorius, kuriuose rinka bus atveriamą. Visi neišvardintieji liktų uždari. Toks metodas padėtų išvengti per daug liberalios rinkos, kuri nėra paranki silpnos ekonomikos šaliam.
18. Ginčams tarp EPS šalių spręsti galimi keli būdai: per PPO GS organus (tik tiek, kiek konkreti sritis reglamentuojama PPO); vadovautis Kotonu susitarime numatyta ginčų sprendimo procedūra (nes EPS – tai vienas iš Kotonu „ramsčių“); įtraukti ginčų sprendimo nuostatas į kiekvieną iš šešių EPS. Dabartinė praktika parodo, jog nėra laisvos prekybos sutarčių, kuriose nebūtų įtvirtinta ginčų sprendimo tvarka. Pasirenkant procedūrą, tinkamiausiu pripažįstamas PPO ginčų sprendimo modelis. Kotonu susitarime įtvirtinta pernelyg sudėtinga procedūra (arbitražas), neįvertinta reali AKR šalių galimybė ginti savo interesus. Veiksmingą besivystančių šalių dalyvavimą labiausiai atitiktų dialogo, derybų ar konsultacijų organizavimas.
19. Lietuvos dalyvavimas plėtros politikoje siejamas su EB teisės *acquis* įgyvendinimu. Su stojimu į ES, Lietuva tapo Kotonu susitarimo dalyve, iš to kyla ir privalomieji įpareigojimai AKR šalių atžvilgiu (EPF finansavimas, prekybinių lengvatų taikymas). Politikos vystymosi labui įgyvendinimui Lietuva turi:
  - Ratifikuoti vidaus susitarimą dėl 10-ojo EPF;
  - Ratifikuoti vidaus susitarimą, iš dalies keičiantį 2000 m. rugsėjo 18 d. vidaus susitarimą dėl priemonių, kurių turi būti imtasi, ir tvarkos, kurios turi būti laikomasi, siekiant įgyvendinti 2000 m. birželio 23 d. Kotonu pasirašytą AKR ir EB partnerystės susitarimą;
  - Tobulinti institucinę struktūrą, skirtą politikai vystymosi labui. Siekiant efektyvaus šios politikos įgyvendinimo, galėtų būti pritaikyta kitų ES valstybių narių patirtis (pavyzdžiui, lėšų panaudojimo kontrolės organas, skirtingų politikos sričių ir skirtingų institucijų funkcijų koordinavimo mechanizmas, nevyriausybinių organizacijų vaidmens sustiprinimas).
  - Užtikrinti ES, kaip muitų sąjungoje, galiojančių prekybos teisės normų įgyvendinimą, įskaitant ir lengvatinį režimą AKR šalims.

SANTRAUKA (LIETUVIŲ KALBA)

ES ir AKR šalių bendradarbiavimo teisiniai aspektai

EU – ACP partnership: legal aspects

Magistro darbe analizuojama aktuali ES išorės santykių sritis – ES ir AKR (Afrikos, Karibų, Ramiojo vandenyno šalių grupė) partnerystės teisiniai aspektai.

Kol tapo tokiais, kokie yra šiandien, jie perėjo ilgą raidą (nuo pat 1957 m. Romos sutarties). AKR šalių teisę į tiesioginę finansinę paramą keitė teisė laisvai patekti į ES rinką, o nuo 2008 m. dar ir naujas posūkis – laisvos prekybos zonų sukūrimas.

Darbe taip pat siekiama atskleisti, jog politikos vystymosi labai įgyvendinimas ES lygiu yra pakankamai sudėtingas. Sunku aiškiai atskirti ne tik kuriuos veiksmus priskirti I ar II ramsčiui. Dažnai kyla ir kompetencijos pasidalinimo tarp Bendrijos ir valstybių narių, ar ES institucijų tarpusavyje klausimas.

Neatsiribojama ir nuo pasaulio prekybos teisės ir pagrindinių jos principų. Būtent tarptautinės prekybos kontekste kilo ginčas dėl ES taikomų prekybos lengvatų AKR šalims, lėmęs radikalius pokyčius ES – AKR santykiuose.

Kadangi dabar galiojančiame Kotonu susitarime be prekybinių santykių, AKR vystymasis skatinamas užtikrinant visuotinai pripažintų principų laikymąsi bei žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, darbe analizuojama, kokia procedūra tam taikoma ir kiek ji veiksminga.

Aptariama ir koku būdu ES narės dalyvauja Europos Plėtros Fondo (EPF) finansavime, iškeliant efektyvios jo kontrolės ir ratifikavimo operatyvumo problemas.

Remiantis jau galiojančiomis laisvos prekybos sutartimis bei PPO Susitarimais, analizuojama prekybinių ES – AKR santykių perspektyva nuo 2008 m. (ekonominės partnerystės susitarimų sudarymas). Siekiama suprasti, koks jų modelis labiausiai atitiktų ES ir AKR lūkesčius ir poreikius. Darbe prieinama išvados, jog EPS turinys, nors yra derinamas, bet gerokai viršys PPO reglamentuojamas sritis. O pagrindiniu motyvu yra tai, jog skurdo mažinimo ir integracijos pasaulio ekonomikoje tikslams pasiekti šalys turi bendradarbiauti ne tik prekybos, bet ir visoje eilėje su prekyba susijusių sričių.

Nuo 2004 m. ES nare tapusios Lietuvos indėlis vystymosi politikoje vis dar minimalus. Beveik jokių teisinių ir organizacinių priemonių imtasi nebuvo. Pirmasis šaltinis -

bendradarbiavimo vystymosi labui nuostatos, patvirtintos Vyriausybės 2006 m. Tačiau siekiant pilnavertiškai ir aktyviai dalyvauti ES veikloje, būtina tobulinti teisinę bazę bei plėtoti institucines struktūras bendradarbiavimo vystymosi labui srityje.

SANTRAUKA (PRANCŪZŲ KALBA)

Le partenariat entre l'UE et les pays ACP: les aspects juridiques

EU – ACP partnership: legal aspects

Ce mémoire de maîtrise a pour objectif d'analyser les aspects juridiques des relations entre l'Union Européenne (UE) et les états d'Afrique, des Caraïbes et du Pacifique (Groupe ACP).

On considère aujourd'hui que c'est une grande actualité de l'activité extérieure et commerciale de l'UE.

Pour devenir le partenariat actuel, les relations ont évolués beaucoup a propos de la base juridique, d'un cadre de réglementation, d'organisation des procédures communes. L'aide financière directe pour les ACP (comme les anciennes colonies) a été remplacée par l'accès préférentiel au marché européen. En plus, l'UE et le groupe ACP se sont engagés à la sauvegarde des droits de l'homme et les principes, reconnues par le droit international.

Dans la première partie on présente la Coopération au développement, prévue au Traité instituant la Communauté Européenne (CE). On constate l'imprécision de réglementation de ce domaine: l'attribution pour l'un des Piliers (Communautés Européennes ou la Politique étrangère et de sécurité commune (PESC)), la distinction de la compétence de CE et des pays membres, les capacités des institutions de CE.

Dès la deuxième partie, on commence l'analyse des relations UE - ACP en ordre chronologique. Un bref regard aux caractères typiques des premières conventions (Yaoundé, Lomé) entre l'UE et ACP explique le besoin de nouvel cadre juridique. La contradiction avec les règles du commerce international et le dispute à l'Organisation Mondiale de Commerce (OMC) avec les importateurs des bananes d'Amérique de Sud, annonce la nouvelle réglementation (par l'Accord de Cotonou en 2000). En plus, il explique le rôle des règles de l'OMC dans le système juridique de CE.

Malgré que l'objet reste le même – la réduction ou élimination de la pauvreté, l'Accord de Cotonou devient plus vaste. Dans ce mémoire on se concentre aux deux grands aspects:

- la protection des droits de l'homme et les principes internationaux (les innovations

principales de l'Accord de Cotonou: insertion „d'un élément fondamental” et le dialogue comme la procédure obligatoire en cas de la violation „d'un élément essentiel” de l'Accord).

- la coopération commerciale en vertu des accords de partenariat économique (APE) (ils vont être ratifiés au début de 2008) et la création de zone de libre-échange entre les pays riches de l'UE et les pays en développement de ACP. En comparant les accords de libre-échange entre UE et les pays tiers, on recherche les modèles des APE les plus efficaces pour les deux. parties contractantes.

Le mémoire a aussi pour objectif d'analyser les méthodes de règlement des conflits entre ACP et CE.

Les conclusions consistent à la constatation de type unique des APE, de besoin de différencier les droits et les devoirs des futurs membres des zones de libre-échange. En outre, on reconnaît, que ce champ est encore très peu exploré en Lituanie et qu'il exige la fondation des bases juridiques et institutionnelles.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Teisės aktai, projektai, pasiūlymai, aiškinamieji raštai

a) Europos Sąjungos teisės aktai, projektai, parengiamieji darbai:

1. 1957 m. kovo 3 d. Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartis (Romos sutartis) (Originali redakcija).
2. 2004 m. gegužės 14 d. Europos Bendrijos steigimo sutartis (konsoliduota versija) (OJ 2002, C 325, p. 33) (Valstybės žinios, 2004, Nr. 2-2).
3. 1992 m. vasario 7 d. Europos Sąjungos (Mastrichto) sutartis (OJ 1992 C 191, p. 1).
4. 2004 m. spalio 29 d. Sutartis dėl Konstitucijos Europai (OL 2004 C 310, p. 1– 474).
5. 2000 m. gruodžio 18 d. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija (OL 2000 C 364, p. 1).
6. 1964 m. Jaundės Konvencija I (OJ 1964 093, p.1431).
7. 1970 m. Jaundės Konvencija II (OJ 1970 L 282, p. 2).
8. 1976 m. Lomės Konvencija I (OJ 1976 L 025, p. 2).
9. 1980 m. Lomės Konvencija II (OJ 1980 L 347, p. 1).
10. 1986 m. Lomės Konvencija III (OJ 1986 L 086, p. 3).
11. 1991 m. Lomės Konvencija IV (OL 1991 L 229, p. 3 – 280).
12. 1995 m. lapkričio 28 d. Barselonos deklaracija, kuria įsteigiama Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių partnerystė (priimta Europos ir Viduržemio jūros regiono valstybių konferencijoje).
13. 1995 m. gruodžio 22 d. Susitarimas dėl EB ir Turkijos muitų sąjungos sukūrimo (OJ 1996 L 35, p. 1 – 47).
14. 1997 m. lapkričio 27 d. Partnerystės ir bendradarbiavimo susitarimas nustatantis Europos Bendrijų bei jų valstybių narių ir Rusijos Federacijos partnerystę (OL 2004 m. specialusis leidimas 11 skyrius, 26 tomas, p. 356 – 357).
15. 1999 m. gruodžio 4 d. Europos bendrijos ir valstybių narių bei Pietų Afrikos Respublikos prekybos, vystymosi ir bendradarbiavimo susitarimas (OL 1999 L 311, p. 1 – 405).
16. 2000 m. kovo 18 d. Europos ir Viduržemio jūros regiono šalių susitarimas, kuriuo įsteigiama Europos Bendrijų ir jų valstybių narių ir Maroko Karalystės asociacija (OL

- 2000 L 70, p. 2).
17. 2000 m. birželio 6 d. Partnerystės susitarimas tarp Afrikos, Karibų jūros bei Ramiojo vandenyno grupės valstybių ir Europos bendrijos bei jos valstybių narių (Kotonu susitarimas) (OL 2004 m. specialus leidimas 11 skyrius, 35 tomas, p. 3 – 379).
  18. 2002 m. lapkričio 18 d. Susitarimas steigiantis Europos bendrijos bei jos valstybių narių ir Čilės Respublikos asociaciją (OL 2004 m. specialusis leidimas 11 skyrius, 53 tomas, p. 3 – 1450).
  19. 2005 m. gegužės 30 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų sprendimas, nustatantis galutinę datą dėl įsipareigojimo skirti lėšas iš 9-ojo Europos plėtros fondo (EPF) vykdymo 2005/446/EB (OL 2005 L 156, p. 19–20).
  20. 2005 m. rugpjūčio 11 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidaus susitarimas, iš dalies keičiantis Kotonu pasirašytą Afrikos, Karibų jūros bei Ramiojo vandenyno grupės valstybių ir Europos bendrijos bei jos valstybių narių partnerystės susitarimą (OL 2005 L 209, p. 27).
  21. 2006 m. rugsėjo 9 d. AKR ir EB Ministrų Tarybos sprendimas Nr. 1/2006, patikslinantis 2008–2013 m. daugiametę finansavimo struktūrą ir iš dalies keičiantis pataisyta AKR ir EB partnerystės susitarimą (OL L 247, p. 22–25)
  22. 2006 m. rugsėjo 9 d. Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybės atstovų vidaus susitarimas, iš dalies keičiantis 2000 m. rugsėjo 18 d. vidaus susitarimą dėl priemonių, kurių reikia imtis, ir tvarkos, kurios reikia laikytis, siekiant įgyvendinti AKR ir EB partnerystės susitarimą (OL 2006 L 247, p. 48-55).
  23. 1993 m. vasario 13 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 404/93 dėl bendro bananų rinkos organizavimo (OL 2004 m. specialusis leidimas 3 skyrius, 13 tomas, p. 388 – 398).
  24. 2001 m. balandžio 9 d. Tarybos sprendimas, užbaigiantis konsultacijas su Fidžio Salų Respublika pagal AKR ir EB partnerystės susitarimo 96 str. (OL 2004 m. specialus leidimas 11 skyrius, 37 tomas, p. 39).
  25. 2005 m. rugpjūčio 23 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl žmogaus teisių ir demokratijos išlygos Europos Sąjungos susitarimuose (2005/2057(INI)).
  26. 2002 m. birželio 17 d. Tarybos Europos Komisijai suteikta derybų dėl EPS teisė. Prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/trade/issues/bilateral/regions/acp/nepa_en.html>
  27. 1996 m. lapkričio 20 d. Europos Komisijos žalioji knyga. ES ir AKR santykiai artėjant XXI amžiui (COM/96/0570 FINAL).
  28. 1996 m. spalio 28 d. Europos Komisija. Dėl demokratijos principų ir žmogaus teisių

- įtraukimo į susitarimus tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių (COM/95/0216 FINAL).
29. 2000 m. balandžio 26 d. Europos Komisija. Politika vystymosi labui (COM/2000/0212 FINAL).
  30. 2002 m. liepos 5 d. Europos Komisija. ACP guidelines for the negotiations of Economic Partnership Agreements (ACP/61/056/02 FINAL).
  31. 2005 m. kovo 16 d. Europos Komisija. Kilmės taisyklės preferenciniuose prekybos susitarimuose. Ateities gairės (KOM/2005/0100 galutinis).
  32. 2006 m. birželio 8 d. Europos Komisija. Europa pasaulyje – praktiniai patarimai siekiant didesnės darnos, veiksmingumo ir matomumo (KOM/2006/0278 galutinis).
  33. 2003 m. spalio 2 d. ES ir AKR jungtinė ataskaita dėl EPS derybų AKR ir EB etapo. ACP/00/118/03 Rev.1, ACP-EC/NG/43.
  34. 2005 m. kovo 1 d. AKR-EB Muitinių bendradarbiavimo komiteto sprendimas Nr. 2/2005, nukrypstantis nuo sąvokos „produktų kilmė“, siekiant atsižvelgti į ypatingą AKR valstybių padėtį dėl konservuotų tunų ir tunų nugarinės gamybos (OJ 2005 L 061, p. 48 – 50).
  35. 2006 m. rugpjūčio 24 d. Ekonominės partnerystės susitarimas tarp Rytų ir Pietų Afrikos ir EB bei jos valstybių narių. Projektas. prieiga per internetą: <http://www.bilaterals.org/article.php3?id_article=6014>
  36. BUDREIKAITĖ, Danutė. Iniciatyvos procedūra dėl tvarumo visose vystomojo bendradarbiavimo politikos srityse, A6-0474/2006 [interaktyvus], 2007-01-31 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://www.budreikaite.lt/index.php/pageid/59>>
  37. 1999 m. birželio 6 d. Europos Komisijos darbo dokumentas. Synthèse des études d'impact de la proposition de l'UE de négocier des APE avec les sous-régions ACP, à partir des données commerciales de l'année 1996.
  38. 2003 m. lapkričio 19 d. Europos Komisija (Darbo ir Socialinių reikalų direktoratas) KONTIZAS, Dimitrios. Free movement of workers and sport (DG EMPL/E3/dk).
  39. 2005 m. balandžio 11 d. Europos Komisija. Recent UK statements on EPAs. Note for the attention of Delegations in ACP countries. (Trade/MPC D (2005)).
  40. Europos Komisija. Etude de la coopération extérieure de l'UE et de ses Etats membres dans les secteurs de la culture et de l'audiovisuel [interaktyvus]. 2004-06 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/comm/avpolicy/docs/library/studies/finalised/5770_barbier/58-02_tome4.pdf>

41. Europos Komisija. *Rules of Origin. ACP* [interaktyvus], [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/rules_origin/preferential/article_785_en.htm

b) Tarptautiniai dokumentai:

1. 1969 m. Vienos Konvencija, įsigaliojusi 1980 m. sausio 27 d. (Valstybės žinios, 2002, Nr. 13 – 480).
2. 1986 m. gruodžio 14 d. JT Generalinės Asamblėjos deklaracija dėl teisės į plėtrą (A/RES/41/128), prieiga per internetą: www.un.org/documents
3. 2000 m. rugsėjo 8 d. JT Generalinės Asamblėjos rezoliucija Nr. 55/2.
4. 1979 m. lapkričio 28 d. PPO susitariančių šalių sprendimas dėl specialaus režimo besivystančioms šalims (L/4903. BISD 26S/203).
5. 1994 m. balandžio 15 d. Baigiamasis dokumentas, išreiškiantis daugiašalių derybų „Dėl prekybos Urugvajaus raundo rezultatus“ (Valstybės žinios, 2001 m. gegužės 31 d., Nr.: 46-1620).
6. 1994 m. balandžio 15 d. Pasaulio prekybos organizacijos steigimo sutartis (Valstybės žinios, 2001 m. gegužės 31 d., Nr.: 46-1620) ir į ją įeinantys susitarimai:
  - a) Bendrasis susitarimas dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT),
  - b) PPO susitarimas dėl 1994 m. GATT XXIV str. interpretavimo (1A/1/GATT/U/4),
  - c) Sutartis dėl su prekyba susijusių priemonių investicijoms (TRIMs),
  - d) Bendrasis susitarimas dėl prekybos paslaugomis (GATS),
  - e) Susitarimas dėl taisyklių ir tvarkos, reglamentuojančių ginčų sprendimą.
7. 1994 m. sausio 1 d. JAV, Kanados ir Meksikos Šiaurės Amerikos laisvos prekybos susitarimas (NAFTA). (Prieiga per <http://www.sice.oas.org/trade/nafta/naftatce.asp>)
8. 2001 m. gruodžio 7 d. PPO Ministrų konferencijos sprendimas dėl ES – AKR partnerystės susitarimo (WT/L/436).
9. 1975 m. balandžio 6 d. Georgetown Agreement on the organisation of the African, Caribbean and Pacific Group of States (pakeitimai 2003 m. lapkričio 27 d.) (Prieiga per JT sutarčių duomenų bazę <http://untreaty.un.org>)
10. 2006 m. vasario 9 d. Latvijos Ministrų kabinetas. *Development Cooperation Policy*

Programme of the Republic of Latvia 2006 – 2010 [interaktyvus], [žiūrėta 2007-03-24],
prieiga per internetą: <<http://www.mfa.gov.lv/en/DevelopmentCooperation/BasicDocuments/Programme>>

c) Lietuvos Respublikos norminiai aktai, aiškinamieji raštai:

1. 1992 m. spalio 22 d. Lietuvos Respublikos Konstitucija (aktuali nuo 2006 04 25).
2. 2001 m. gegužės 31 d. PPO Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos (GATT 1947), Baigiamojo dokumento, išreiškiančio daugiašalių derybų dėl prekybos Urugvajaus raundo rezultatus, sutarties dėl civilinės aviacijos orlaivių prekybos, Lietuvos prisijungimo prie Marakešo sutarties, įsteigiančios Pasaulio prekybos organizaciją, protokolo, Lietuvos Respublikos ir Jungtinių Meksikos Valstijų supratimo memorandumo dėl geografinių nuorodų apsaugos ir Darbo grupės dėl Lietuvos stojimo į Pasaulio prekybos organizaciją ataskaitos ratifikavimo įstatymas (Valstybės žinios, 2001, Nr. 46-1620).
3. 2006 m. spalio 3 d. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl susitarimo, iš dalies keičiančio 2000 m. birželio 23 d. Kotonu pasirašytą Afrikos, Karibų jūros bei Ramiojo vandenyno grupės valstybių ir Europos Bendrijos bei jos valstybių narių partnerystės susitarimą, ratifikavimo. (Valstybės žinios, 2006, Nr.137–5197, X–830).
4. 2001 m. lapkričio 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 192 dėl Lietuvos pasirengimo narystei Europos Sąjungoje programos (Nacionalinė ACQUIS priėmimo programa) teisės derinimo priemonių ir ACQUIS įgyvendinimo priemonių 2001 metų planų patvirtinimo (Valstybės žinios, 2001, Nr. 18 – 554).
5. 2003 m. gegužės 6 d. Lietuvos Respublikos plėtros ir pagalbos politikos 2003-2005 metams nuostatos, patvirtintos LR Vyriausybės nutarimu Nr. 564 (Valstybės žinios, 2003 05 09, Nr. 45-2025).
6. 2006 m. birželio 13 d. Lietuvos Respublikos vystomojo bendradarbiavimo 2006–2010 metų politikos nuostatos, patvirtintos LR Vyriausybės nutarimu Nr. 561 (Valstybės žinios, 2006, Nr. 66 – 2435).
7. 2006 m. gruodžio 29 d. Įstatymo dėl Taryboje posėdžiavusių valstybių narių vyriausybių atstovų vidaus susitarimo dėl Bendrijos pagalbos finansavimo pagal 2008– 2013 m. daugiametę finansavimo programą vadovaujantis AKR ir EB partnerystės susitarimu ir

dēl finansinēs pagalbos skyrimo užjūrio šalims ir teritorijoms, kurioms taikoma EB Sutarties ketvirta dalis, ratifikavimo projekto aiškinamasis raštas. XP–1981.

2. Specialioji literatūra:

1. AGGARWAL, Vinod, FOGARTY, Edward. *Between Regionalism and Globalism: EU Transregional and Inter–Regional Trade Strategies*. London: Palgrave, 2004.
2. ALTER, Karen. Nested and Overlapping Regimes in the Transatlantic Banana Trade Dispute. *Journal of European Public Policy*, 2006, Vol. 13, Nr. 3.
3. BELLORA, Cecilia. *Comment les pays APC peuvent–ils tirer parti des APE?* Synthèse du colloque organisé par FARM. 2006.
4. BERGH, Marie. *The 10th EDF, where do we stand? EU–Africa e–alert Nr. 2*, 2006.
5. BERLIN, Anders, RESARE, Nils. *Development perspective. The EC's External Actions*. Stockholm, 2005.
6. COOK, Kate. Legal advice cited in: *The Trade Escape. WTO rules and alternatives to free trade EPA*. Johannesburg, 2005.
7. HOEBINK, Paul. *The Treaty of Maastricht and Europe's Development Co–operation – Triple C Evaluations*. Amsterdam: Aksant Academic Publishers, 2005.
8. KARINGI, Stephen. *Economic and Welfare Impacts of the EU–Africa Economic Partnership Agreements*. Work in progress, Nr. 10. UN Economic Commission for Africa 2005.
9. KEEFFE, David, SCHERMERS, Henry. *Mixed Agreements*. Kluwer Law and Taxation Publishers, 1983.
10. KENT, Kathleen. *EU Trade Policy–Kaming: What role for Civil Society?* IIHEI, 2004.
11. KEUP, Marc, NIDDAM, Gaele. *Introduction aux APE. Le futur des relations commerciales entre l'UE et les pays ACP*. Luxembourg: Bandeau Blanc, 2006.
12. LAURSEN, Finn. *The EU in the Global System*. Tampkang University. Taipei, 2002.
13. Ministère des Affaires économiques de Belgique. *Le rôle des règles d'origine dans le commerce international*. Bruxelles, 2001.
14. Rapport analytique. *La dimension genre dans les APE*. Dakar: APRODEV et AID TRANSPARENCY, 2004.

15. RIEBEL, Eibe, WILL, Martin. *Human Rights Clauses in External Agreements of the EC, in ALSTON et al. The EU and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 1999.
16. SALMON, Jean-Michel (STRADEVCO). *L'Accord de Cotonou et l'APE UE-CARIFORUM*. Lettre Trimestrielle Nr.1.2006.
17. *The ACP-EU Partnership Agreement and human rights protection*. FIACAT Nr. 11, 2002.

Elektroniniai dokumentai:

1. BILAL, Sanoussi. *Economic partnership agreements (EPAs): the ACP regions and their relations with the EU* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-17], prieiga per internetą: <http://www.acp-eu-trade.org/library/files/Bilal_EN_0905_ECDPM_EPAs-The-ACP-regions-and-their-relations-with-the-EU.pdf>
2. BILAL, Sanoussi. *Financing the adjustments and accompanying reforms to implement an EPA: Brainstorming note with preliminary considerations* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <www.dgroups.org/groups/CoOL/docs/EPAs-Financing_Adjustments-ECDPM_Draft_Note_160606.pdf>
3. BRADLEY, Andrew. *An ACP Perspective and Overview of Article 96 Cases* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/7732def81ddd7ac1256c240034fe65/aff8566d744d0f9cc1257083003880a0?OpenDocument>
4. BUDREIKAITĖ, Danutė. *EP iniciatyva yra daugiau nei pakankamas pagrindas lietuvių europarlamentarams pareikšti vieningą poziciją* [interaktyvus]. 2005-03-22 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://www.budreikaite.lt/index.php/pageid/62/articlepage/10>>
5. DOMMEN, Caroline. *Migrants Human Rights: Could GATS Help?* [interaktyvus], 2005 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://www.migrationinformation.org/feature/display.cfm?id=290>>
6. ECDPM. *Cotonou Infokit: Regional Economic Partnership Agreements (14)* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/0/A65321D325D969DBC1256C75005CFA36?OpenDocument>
7. ECDPM. *Cotonou Infokit: The Cotonou Agreement at a Glance (2)* [interaktyvus]. 2001

- [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: www.oecd.org/dataoecd/26/40/1827364.pdf
8. ECDPM. *Cotonou Infokit: The Institutions (6)* [interaktyvus]. 2001–02–01 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/7732def81ddd7ac1256c240034fe65/40c2ce8bf72e2326c1256c75005ad304?OpenDocument
  9. ECDPM. *Cotonou Infokit: The Instruments (7)* [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: www.ecdpm.org/web_ecdpm/web/content/content.nsf/0/d361d66c4529b243c1256c75005b228d?opendocument
  10. Europos Parlamentas. *Infokit. Vystymosi komitetas* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007–03–16] prieiga per internetą: www.europarl.europa.eu/comparl/deve/infokit/deve_fiches_lt.pdf
  11. *Europos Sąjungos veiklos sričių apžvalga* [interaktyvus]. [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: http://europa.eu/pol/cfsp/overview_lt.htm
  12. FARLEX enciklopedija [interaktyvus]. [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/treaty>
  13. HAILU, Martha. *Effects of Bilateral Trade Agreements on the Multilateral Trading Arena: EU and ACP countries* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: www.acp-eu-trade.org/library/index.php?page_num=20
  14. HINKLE, Larry, NEWFARMER, Richard. Risks and Rewards of RTA in Africa: EPAs Between the EU and SSA.[interaktyvus], 2005. [Žiūrėta 2007–03–16] prieiga internete <https://www.gtap.agecon.purdue.edu/resources/download/2572.pdf>
  15. Irish Aid. Structure and organisation [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-24], prieiga per internetą: http://www.irishaid.gov.ie/about_structure.asp
  16. Institute of International Relations for the Ministry of Foreign Affairs of the Czech Republic. *International Development Cooperation of the Czech Republic* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-24], prieiga per internetą: <http://www.rozvojovestredisko.cz/files/idccr.pdf>
  17. JANSSEN, Marion. *Services trade liberalization at the regional level: does Southern and Eastern Africa stand to gain from EPA negotiations?* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://ssrn.com/abstract=936420>
  18. Lietuvos Respublikos užsienio reikalų ministerija. *Užsienio prekybos politika*

- [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <<http://www.urm.lt/index.php?–1543635768>>
19. LOME Dossier. The Courier (special Edition) [interaktyvus]. 1975 [žiūrėta 2007-03-16]. Prieiga per internetą: <http://www.acp.int/en/conventions/Lome_dossier.pdf>
20. MACKIE, James, ZINKE, Julia. *When Agreement Breaks Down, What Next? The Cotonou Agreement Article 96 Consultation Procedure* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <http://www.ecdpm.org/Web_ECDPM/Web/Content/Content.nsf/7732def81ddd7ac1256c240034fe65/f24b335fdd633d1ac125704a00314f69?OpenDocument>
21. MANDELSON, Peter. EPA: putting a rigorous priority on development [interaktyvus]. 2005–01–20 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2005/january/tradoc_121095.pdf>
22. MARTINS, Roberto. The Kolpak Case: Bosman Times 10? *International Sports Law Journal* [interaktyvus]. 2004/1–2 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <http://www.sportslaw.nl/documents/cms_sports_id59_1_ISLJ_2004-1-2Def.5.pdf>
23. NAUMANN, E. *Trade Law Centre for Southern Africa. Comparer les accords de libre-échange de l'UE. Règles d'origine* [interaktyvus]. 2005 [žiūrėta 2007–03–19], prieiga per internetą: <<http://www.ecdpm.org/inbrief6ifr>>
24. *The 0.7% target: An in-depth look* [interaktyvus], [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <<http://www.unmillenniumproject.org/press/07.htm>>
25. *Union européenne: l' aide au développement des pays ACP*. La documentation française [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <<http://www.ladocumentationfrancaise.fr/dossiers/developpement–pays–acp/index.shtml>>
26. VELDE, Dirk, FAHNBULLEH, Miatta. *EU–ACP Negotiations In Focus: Investment and EPA* [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.euacpepa.org:8080/pm-docs/EU-ACP%20Negotiations%20in%20Focus/Investment%20formatted%20FINAL_EN.doc>
27. EU Donor Atlas. Mapping Official development assistance [interaktyvus]. 2006–02 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://ec.europa.eu/development/body/publications/docs/eu_donor_atlas_2006.pdf>
28. ACP Parliamentary Assembly [interaktyvus], [žiūrėta 2007–03–16], prieiga per internetą: <http://www.acp.int/en/parliamentary_assembly_e.htm>

JT Prekybos ir plėtros konferencijos ataskaitos:

1. JT Prekybos ir plėtros konferencija 2001 m. lapkričio 5 d. PPO Sekretoriato ataskaita. Examens des politiques commerciales: Maurice [interaktyvus]. 2001 m. lapkričio 5 d. [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.wto.org/french/tratop_f/tpr_f/tp176_f.htm>
2. JT Prekybos ir plėtros konferencija. Rules of origin in the context of international trade. (Rules of Origin in Export Credit Insurance) [interaktyvus]. 2001 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <<http://www.intracen.org/tfs/docs/publications/ruleori2.pdf>>
3. JT Prekybos ir plėtros konferencija. Trade Negotiations and Commercial Diplomacy Branch. Advanced training tools for negotiations on trade in services [interaktyvus]. 2002 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.unctad.org/en/docs/ditctncdmisc21_en.pdf>
4. JT Prekybos ir plėtros konferencija. Investment Provisions in Economic Integration Agreements [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.unctad.org/en/docs/iteit200510_en.pdf>
5. JT Prekybos ir plėtros konferencija. Analysis of cooperation and dispute settlement mechanisms relating to competition policy in regional free trade agreements. [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <www.unctad.org/sections/wcmu/docs/c2clp_ige7p1_en.pdf>
6. JT Prekybos ir plėtros konferencija. Trade in services and development implications [interaktyvus]. 2007-02-02 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <http://www.unctad.org/en/docs/c1d85_en.pdf>
7. JT Prekybos ir plėtros konferencija. World investment report. [interaktyvus]. 2006 [žiūrėta 2007-03-16], prieiga per internetą: <www.unctad.org/en/docs/wir2006_en.pdf>

3. Teismų praktika:

a) Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinės išvados:

1. 1949 m. balandžio 11 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada dėl žalos, patirtos JTO tarnyboje, atlyginimo.
2. 1971 m. birželio 21 d. Tarptautinio Teisingumo Teismo konsultacinė išvada dėl teisinių pasekmių Pietų Afrikai likus Namibijoje nepaisant rezoliucijos.

b) Europos Teisingumo Teismo praktika:

1. Europos Teisingumo Teismo 1978 m. kovo 9 d. sprendimas byloje C-106/77 *Amministrazione delle Finanze v. Simmenthal Spa* [1978], ECR I-0629.
2. Europos Teisingumo Teismo 1974 m. balandžio 30 d. sprendimas byloje C-181/73 *Haegeman v. Belgium* [1974], ECR 449.
3. Europos Teisingumo Teismo 1976 m. vasario 5 d. sprendimas byloje C-87/75 *Bresciani v. Amministrazione Italiana delle Finanze* [1976], ECR I-129.
4. Europos Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-104/81 *Hauptzollamt Mainz v. Kupferberg* [1982], ECR I-3641.
5. Europos Teisingumo Teismo 1982 m. spalio 26 d. sprendimas byloje C-385/85 S.R., *Industries v. Administration des Douanes* [1986], ECR I-2929.
6. Europos Teisingumo Teismo 1987 m. rugsėjo 30 d. sprendimas byloje C-12/86 *Meryem Demirel v Stadt Schwäbisch Gmünd* [1987], ECR, 3752.
7. Europos Teisingumo Teismo 1989 lapkričio 14 d. sprendimas byloje C-30/88 *Graikija prieš Komisiją (Re Aid to Turkey)* [1989], ECR 3711.
8. Europos Teisingumo Teismo 1990 m. rugsėjo 20 d. sprendimas byloje C-192/89, *S. Z. Sevince v. Staatsecretaris van Justitie* [1990], ECR I-3461.
9. Europos Teisingumo Teismo 1991 m. lapkričio 19 d. sprendimas sujungtose bylose C-6/90 ir C-9/90 *Francovich v. Italian Republic* [1991], ECR I-5357.
10. Europos Teisingumo Teismo 1991 m. sausio 31 d. sprendimas byloje C-18/90 *Office*

- national de l'emploi v. Bahia Kziber* [1991], ECR I–199.
11. Europos Teisingumo Teismo 1992 m. vasario 12 d. sprendimas byloje C–260/90 *Léplat v. Territory of French Polynesia* [1992], ECR I–643.
  12. Europos Teisingumo Teismo 1992 m. gruodžio 16 d. sprendimas byloje C–237/91 *Kazim Kus v. Landeshauptstadt Wiesbaden* [1993] I–6781.
  13. Europos Teisingumo Teismo 1994 m. spalio 5 d. sprendimas byloje C–280/93 *Vokietija prieš Tarybą* [1994], ECR I–4973.
  14. Europos Teisingumo Teismo 1994 m. kovo 2 d. sprendimas byloje C–316/91 *Europos Parlamentas prieš Tarybą* [1994], ECR I–625.
  15. Europos Teisingumo Teismo 1994 m. lapkričio 15 d. nuomonė 1/94, I – 5267.
  16. Europos Teisingumo Teismo 1995 m. gruodžio 15 d. sprendimas byloje C–415/93 *Union Royale Belge des Societes de Football ASBL v. Bosman* [1995], ECR I – 4921.
  17. Europos Teisingumo Teismo 1996 m. gruodžio 3 d. sprendimas byloje C–268/94 *Portugalija prieš Tarybą* [1996], ECR I–6177.
  18. Europos Teisingumo Teismo 2003 m. gegužės 8 d. sprendimas byloje C–438/00 *Deutscher Handballbund eV v. Kolpak* [2003], ECR I–4135.
  19. Europos Teisingumo Teismo 2005 m. balandžio 12 d. sprendimas byloje C–265/03 *Igor Simutenkov v. Ministerio de Educacion y Cultura, Real Federacion Espanola de Futbol* [2005], ECR I–2579.
  20. C-91/05 Europos Bendrijų Komisijos 2005 m. vasario 21 d. pareikštas ieškinys Europos Sąjungos Tarybai.

c) PPO ginčų sprendimo organų išvados (prieiga per internetą: <www.wto.org>):

1. PPO Ginčų sprendimo kolegijos 1993-06-03 išvada *EEC – Import regimes for Bananas DS32/R*.
2. PPO Ginčų sprendimo kolegijos 1994-02-11 išvada *EEC – Import regimes for Bananas DS38/R*.
3. PPO Ginčų sprendimo kolegijos 1997–05–22 išvada *EC – Import regimes for bananas DS27/R/ECU*.
4. PPO Ginčų sprendimo kolegijos 2003–04–22 išvada *Argentina – Definitive Anti-Dumping Duties On Poultry From Brazil Wt/Ds241/R*.
5. PPO Apeliacinio komiteto 2006–03–06 išvada *Mexico – Tax Measures on Soft Drinks*

and Other Beverages WT/DS308/AB/R.